

Załącznik do Uchwały
Nr.....
Rady Miasta Lublin
z dnia ..... roku

**Program Wspierania Rodziny
i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej
na Terenie Miasta Lublin
w Latach 2019 – 2021**

Lublin, 2018 rok

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
1. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA MIASTA LUBLIN I DIAGNOZA LUBELSKICH RODZIN	5
2. WSPIERANIE RODZINY	21
2.1. ORGANIZACJA SYSTEMU WSPARCIA RODZINY W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA	21
2.2. ZASOBY I MOŻLIWOŚCI MIASTA LUBLIN W ZAKRESIE WSPIERANIA RODZINY	22
2.2.1. OPIEKA NAD DZIEĆMI DO LAT 3	26
2.2.2. OŚWIATA MIASTA LUBLIN	28
2.2.3. PORADNICTWO PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE W SYSTEMIE OŚWIATY	28
2.2.4. PORADNICTWO SPECJALISTYCZNE	30
2.2.5. PLACÓWKI WSPARCIA DZIENNEGO	33
2.2.7. INNE OŚRODKI WSPARCIA	39
2.2.8. ASYSTENCI RODZINY	39
2.2.9. RODZINY WSPIERAJĄCE	43
2.2.10. GRUPY WSPARCIA	43
2.2.11. PROJEKTY	44
2.2.12. PRACA SOCJALNA W ŚRODOWISKU	46
2.3. REKOMENDACJE	50
2.4. CELE I ZADANIA	52
3. PIECZA ZASTĘPCZA	55
3.1. ORGANIZACJA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWA	55
3.2. DIAGNOZA I ZASOBY MIASTA LUBLIN W ZAKRESIE PIECZY ZASTĘPCZEJ	58
3.2.1. RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA	58
3.2.2. POZAFINANSOWE FORMY WSPARCIA RODZIN ZASTĘPCZYCH	73
3.2.3. INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA	77
3.3. SYTUACJA OSÓB USAMODZIELNIANYCH. DIAGNOZA POTRZEB	80
3.4. REKOMENDACJE I DZIAŁANIA MAJĄCE NA CELU OPTYMALIZACJĘ FUNKCJONOWANIA SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ	91
3.5. CELE I ZADANIA	95
4. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	99
5. MONITORING	100
6. EWALUACJA	100
SPIS TABEL	101
SPIS WYKRESÓW	101

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.)¹ jest od dnia 1 stycznia 2012 roku podstawowym dokumentem regulującym na poziomie krajowym system wsparcia dzieci i rodzin w Polsce. Obliguje ona gminy do opracowywania i realizacji 3–letnich gminnych programów wspierania rodziny (art. 176 pkt 1 ustawy) i powiaty do opracowania i realizacji 3–letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju systemu pieczy zastępczej zawierających, między innymi, coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych (art.180 pkt 1 ustawy).

Lublin jest miastem na prawach powiatu, tym samym realizuje zadania gminy oraz zadania powiatu. Niniejszy Program jest nie tylko odpowiedzią na wymogi ustawowe, ale przede wszystkim stanowi kontynuację działań podejmowanych w latach poprzednich, a także wyznacza plan działań przewidzianych do realizacji w latach 2019 – 2021 w ramach systemu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w Mieście Lublin. W celu opracowania Programu scharakteryzowano sytuację demograficzną Miasta Lublin, określono zasoby w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej i dokonano diagnozy sytuacji lubelskich rodzin oraz pieczy zastępczej. Posłużono się przy tym wynikami badań przeprowadzonych we współpracy z Wyższą Szkołą Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Opracowując Program wzięto także pod uwagę analizy sprawozdań z realizacji Programów za lata 2013 – 2015 oraz 2016 – 2018. Ze względu na to, że struktura Programu 2015 -2018 została pozytywnie oceniona, przyjęto, że zachowany zostanie formalny kształt dokumentu.

Przepisy ustawy wyznaczają dwa podstawowe zakresy działania. Obszar pierwszy to działania skierowane na utrzymanie dzieci w ich naturalnej rodzinie. Obszar drugi obejmuje działania odnoszące się do zapewnienia właściwie funkcjonującego systemu pieczy zastępczej dla dzieci pozbawionych należytej opieki rodzicielskiej. Z treści wskazanych obszarów wynika główny cel Programu, jakim jest utrzymywanie, a w niektórych zakresach rozbudowywanie i doskonalenie istniejących form wsparcia dla rodzin zmagających się z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci, optymalizacja funkcjonowania systemu pieczy zastępczej ze szczególnym naciskiem na rozwój rodzinnej pieczy zastępczej oraz utrzymanie i doskonalenie form wsparcia kierowanych do osób usamodzielnianych. Szczegółowe cele i zadania sformułowano w oparciu o obecnie

---

¹ Zwana dalej ustawą.

obowiązujące przepisy. W związku z przewidywaną w 2019 roku nowelizacją ustawy może zaistnieć potrzeba modyfikacji lub uzupełnienia niniejszego dokumentu.

1. Sytuacja demograficzna Miasta Lublin i diagnoza lubelskich rodzin

W 2017 roku, w Mieście Lublin zamieszkiwało **339 850** osób, z czego kobiety stanowiły 53,91% (**183 200**), a mężczyźni 46,09% (**156 650**) ogółu mieszkańców miasta. Pod względem liczby ludności Miasto Lublin zajmuje dziewiątą pozycję w Polsce. Powierzchnia miasta zajmuje 147 km², a gęstość zaludnienia wyniosła w 2017 roku 2 309 os/km². Liczba mieszkańców w porównaniu do roku 2016 zmniejszyła się o **616** osób. Podobnie, jak w latach poprzednich, na 100 mężczyzn zamieszkałych w Lublinie przypadało 117 kobiet.

Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin na dzień 31 grudnia 2017 roku przedstawiała się następująco:

- wiek 0-17 – **56 905** osób, co stanowiło 16,74% populacji;
- wiek 18-64 - mężczyźni; 18-59 - kobiety – **203 763** osoby, co stanowiło 59,96% populacji;
- wiek 65 i więcej - mężczyźni, 60 i więcej – kobiety – **79 182** osób, co stanowiło 23,30% populacji.

Tabela 1. Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin w latach 2015 – 2017

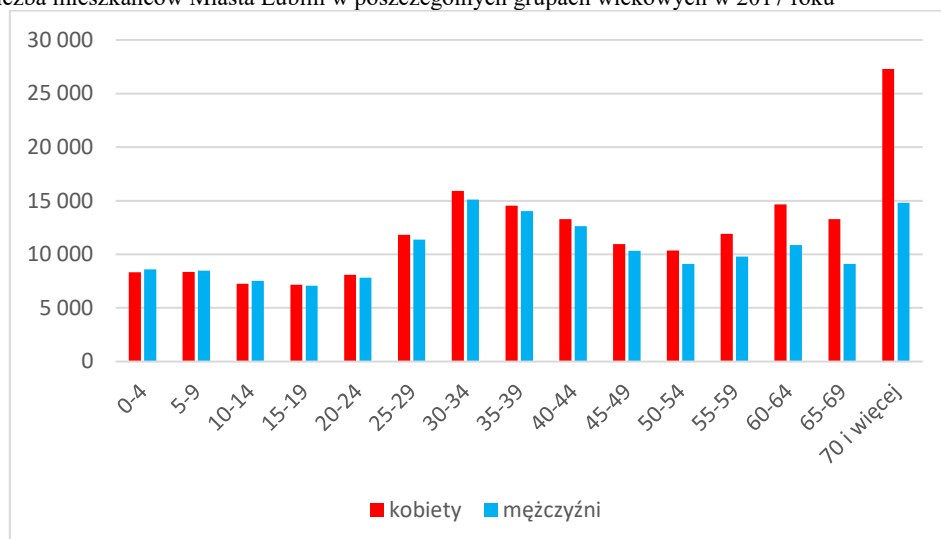
Grupy wiekowe	2015	2016	2017
0 -17	56 090	56 439	56905
18 – 64 mężczyźni 18 – 59 kobiety	209 771	207 019	203 763
65 i więcej mężczyźni 60 i więcej kobiety	74 866	77 008	79182
Razem:	340 727	340 466	339 850

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych Urzędu Statystycznego

Dane wykazane w tabeli 1. jednoznacznie wskazują, że społeczeństwo Miasta Lublin można uznać za demograficznie „stare”². Problem ten nieustannie się pogłębia. W okresie od 2015 do 2017 r. liczba osób w wieku emerytalnym (kobiety powyżej 60 roku życia, mężczyźni powyżej 65 roku życia) zwiększyła się o **4 316**, a liczba osób w wieku aktywności zawodowej (18 – 64 mężczyźni i 18 – 59 kobiety) zmniejszyła się o **6 008** osób.

² Przyjmuje się, że demograficznie „stare” społeczeństwo to takie, w którym odsetek ludzi po 60 roku życia przekroczył 12%.

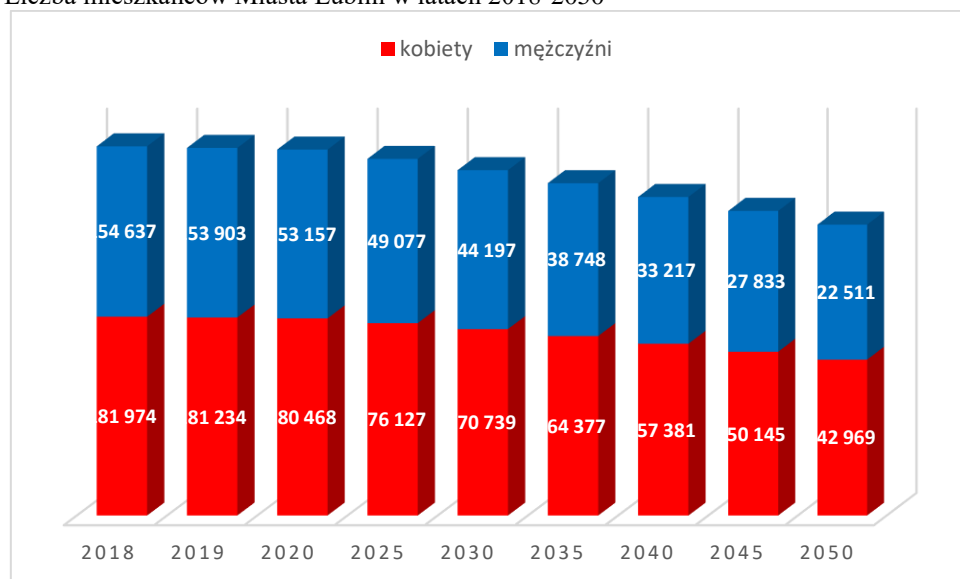
Wykres 1. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w poszczególnych grupach wiekowych w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych Urzędu Statystycznego

Zgodnie z prognozami demograficznymi Urzędu Statystycznego spadek liczby ludności będzie się utrzymywał co najmniej do 2050 roku. Liczba mieszkańców Lublina wynosić ma wówczas około 265,5 tys. Oznacza to, iż na przestrzeni 35 lat zmniejszy się ona o około 75,3 tys. osób, tj. o ponad 22, %.

Wykres 2. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w latach 2018-2050

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych i prognoz Głównego Urzędu Statystycznego

Rodziny w Lublinie

Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego, dotyczące malejącej liczby mieszkańców Lublina mają potwierdzenie w danych statystycznych, odnoszących się do liczby dzieci urodzonych w mieście na przestrzeni ostatnich lat. Spadek dzietności polskich rodzin

obserwowany od dłuższego czasu, widoczny jest również wśród rodzin lubelskich. Liczba dzieci w Polsce systematycznie spada od ponad 20 lat. Jak wynika z Raportu UNICEF „Dzieci w Polsce” proces ten rozpoczął się pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku (rok 1989 uznaje się za rozpoczynający depresję urodzeniową) i wiąże się ze zmianami kulturowo-społecznymi zachodzącymi w kraju: zmianą modelu funkcjonowania rodziny, wzrostem wieku matek rodzących pierwsze dziecko, rosnącą liczbą osób starszych w populacji oraz uwarunkowaniami ekonomicznymi.

Mimo zauważalnej stabilizacji zapoczątkowanej w 2009 roku, w najbliższych dwóch dekadach można spodziewać się zmniejszenia udziału dzieci w ogólnej liczbie mieszkańców Polski (w 2035 roku dzieci będą stanowiły 15,6% populacji). Jest to o tyle istotne, że jednocześnie znacząco będą postępowały dwa procesy demograficzne, czyli starzenie się społeczeństwa i obniżenie poziomu dzietności. To zaś spowoduje pojawienie się problemów zarówno społecznych, jak i gospodarczych.³

W 2017 roku w Lublinie urodziło się **3 582** dzieci, 49,3% stanowiły dziewczynki i 50,7% chłopcy. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi 1,01 i jest wyższy od średniej dla województwa (0,89) oraz wyższy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju (0,99).

Tabela 2. Liczba dzieci urodzonych w Lublinie w latach 2014 - 2016

Lata	2015	2016	2017
Liczba dzieci	3459	3417	3582

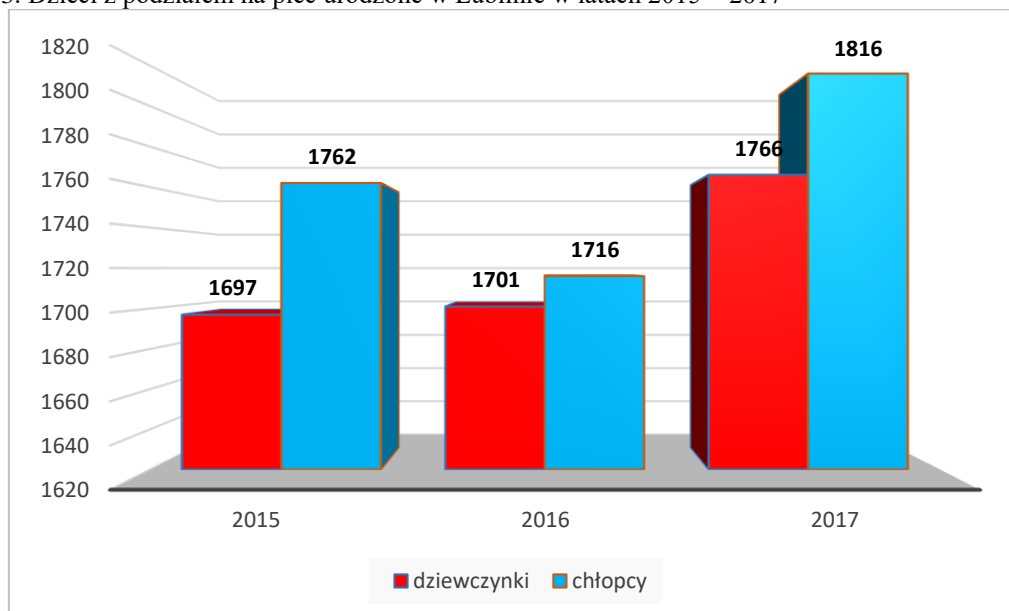
Analizując lokalną sytuację demograficzną, należy stwierdzić, że w okresie od 2015 r. do 2017 r. liczba dzieci urodzonych w Lublinie ulegała niewielkim wahaniom. W roku 2016 urodziło się o 42 dzieci mniej niż w 2015 roku, ale w roku 2017 urodziło się o 165 dzieci więcej niż w 2016 roku i o 123 dzieci więcej niż w 2015 roku.

Podobne zjawisko zaobserwowano w skali całego kraju. Mimo korzystniejszej, niż pierwotnie zakładano, liczby urodzeń, należy stwierdzić, że obecnie liczba urodzeń jest o około 40% niższa w stosunku do wielkości rejestrowanych podczas ostatniego wyżu demograficznego. Tak więc niska liczba urodzeń nie gwarantuje już od ponad 20 lat prostej zastępowalności pokoleń i od 1989 roku utrzymuje się okres depresji urodzeniowej. Jednakże należy podkreślić, że w 2017 roku współczynnik dzietności w Polsce wyniósł 1,45 i dochodzi

³ <http://dzieciwpolisce.pl/analiza/1/trendy-i-prognozy-w-populacji-dzieci>. Sprawdzono w dn. 11.04.2018 r., godz. 9.30.

do poziomu sprzed 20 lat. Ostatni raz współczynnik dzietności przekroczył 1,4 w 1998 roku. Najbardziej korzystną sytuację demograficzną określa współczynnik kształtujący się na poziomie 2,1 – 2,15, tj. gdy w danym roku na jedną kobietę w wieku 15 – 49 lat przypada średnio 2 dzieci, wtedy można mówić o zastępowalności pokoleń.

Wykres 3. Dzieci z podziałem na płeć urodzone w Lublinie w latach 2015 – 2017

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych Urzędu Stanu Cywilnego w Lublinie

Na wykresie 4. i w tabeli 3. przedstawiono dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, dotyczące struktury rodzin z dziećmi do 24 roku życia, pozostającymi na utrzymaniu rodziców. Rodziny mające na wychowaniu dzieci do 24 roku życia stanowiły 65,8% ogółu rodzin z dziećmi zamieszkujących w Lublinie. Pod ich opieką znajdowało się 69 986 dzieci. Niemal 60% z nich, to rodziny z jednym dzieckiem, a tylko 8% ma troje lub więcej dzieci.

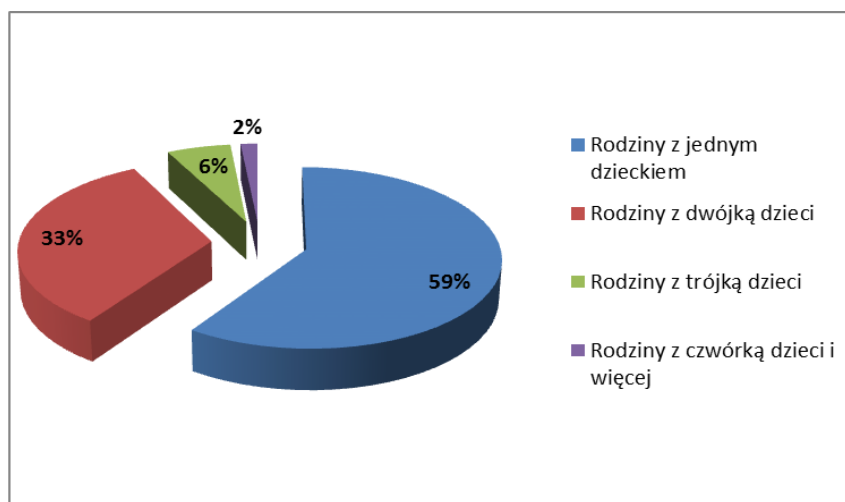
Tabela 3. Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku (ze względu na liczbę dzieci)

Rodziny z jednym dzieckiem	Rodziny z dwojgiem dzieci	Rodziny z trojgiem dzieci	Rodziny z czworgiem dzieci i więcej	Razem
27 706	15 361	2 776	733	46 576

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie publikacji „Gospodarstwa domowe i rodziny w województwie lubelskim. Charakterystyka demograficzna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011”. Urząd Statystyczny w Lublinie

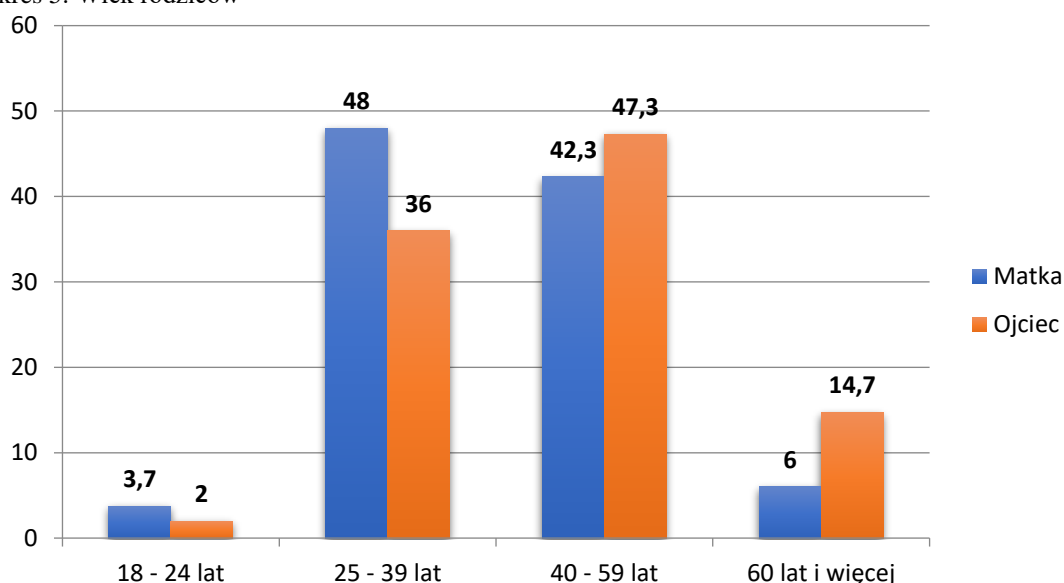
Wykres 4. Struktura rodzin z dziećmi do lat 24, pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie publikacji „Gospodarstwa domowe i rodziny w województwie lubelskim. Charakterystyka demograficzna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011”. Urząd Statystyczny w Lublinie

Sytuację lubelskich rodzin z dziećmi przedstawiono na podstawie publikacji Urzędu Statystycznego oraz wyników badań diagnostycznych przeprowadzonych we współpracy z Wyższą Szkołą Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Badaniami objęto losowo dobraną próbę 300 rodzin, w których wychowywało się od jednego do sześciorga dzieci. W badanej zbiorowości najliczniejszą grupę rodziców stanowiły osoby w wieku 40-59 lat (44,8%), następnie w wieku 25-39 lat (42%). Najmniej liczną grupę tworzyły osoby w wieku 18-24 lat (2,8%). Wiek matek najczęściej wahał się w przedziale 25-39 lat, wiek ojców w przedziale 40-59 lat. Dane dotyczące wieku rodziców przedstawia wykres 5.

Wykres 5. Wiek rodziców

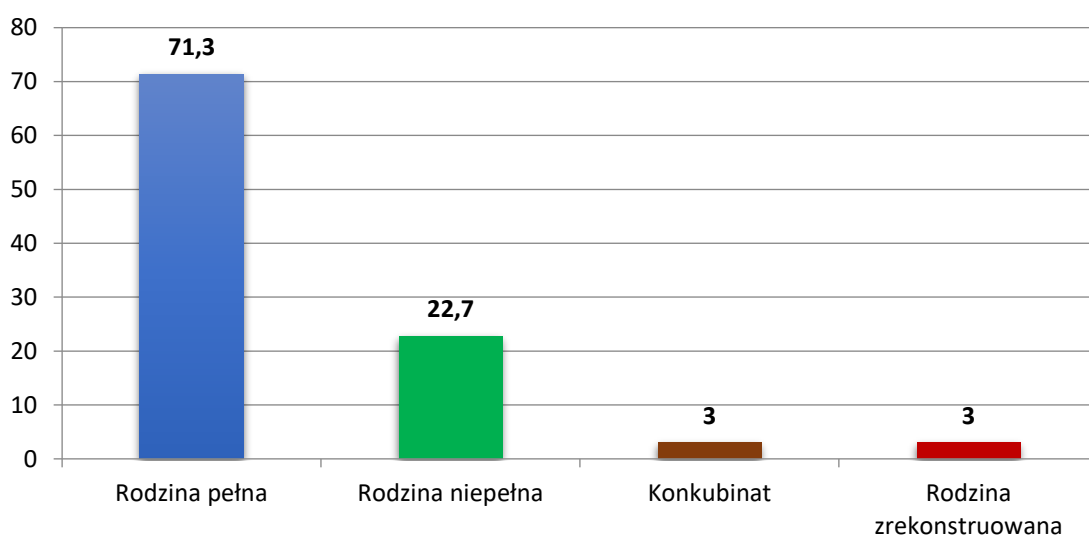
Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Strukturę rodziny określa między innymi skład osobowy oraz pełnione przez jej członków role w rodzinie. Biorąc pod uwagę kompletność struktury wyróżniono: rodziny pełne, rodziny niepełne, rodziny zrekonstruowane i żyjące w konkubinacie. Wśród rodzin objętych badaniem, zdecydowaną większość stanowiły rodziny pełne – małżeństwa z dziećmi (71,3%), a następnie rodziny monoparentalne (22,7%). Tylko po 3% badanych tworzyło rodziny zrekonstruowane i konkubinaty.

Rodziny niepełne, rozumiane jako określony typ biologicznej rodziny, różnicuje przyczyna powstania samotnego rodzicielstwa. Jak wynika z niepublikowanego raportu przygotowanego przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie, w przypadku 12,0% rodzin niepełnych przyczyną niepełności był rozwód małżonków, 3,3% rodzin niepełnych powstało na skutek śmierci jednego z małżonków, w tym ojca 3,0% i matki 0,3%. Kolejną przyczyną niepełności rodziny była separacja małżonków (2,3%) oraz wyjazd za granicę jednego z rodziców (4,4%), częściej matki (2,7%) niż ojca (1,7%). Samotne matki z wyboru stanowiły 0,7% badanych rodzin niepełnych.

Kolejnym typem rodzin były rodziny zrekonstruowane, czyli uzupełnione w wyniku nowego związku małżeńskiego osamotnionego współmałżonka. Ten typ rodzin reprezentowało 3,0% badanych. Najczęściej w takiej rodzinie rodzice mają już dzieci z poprzednich związków. W badanych rodzinach zrekonstruowanych w 4,7% przypadków jedno z partnerów posiadało dziecko z poprzedniego związku, a w przypadku 1,0% badanych oboje partnerzy posiadali dzieci z poprzednich związków.

Wykres 6. Typy badanych rodzin

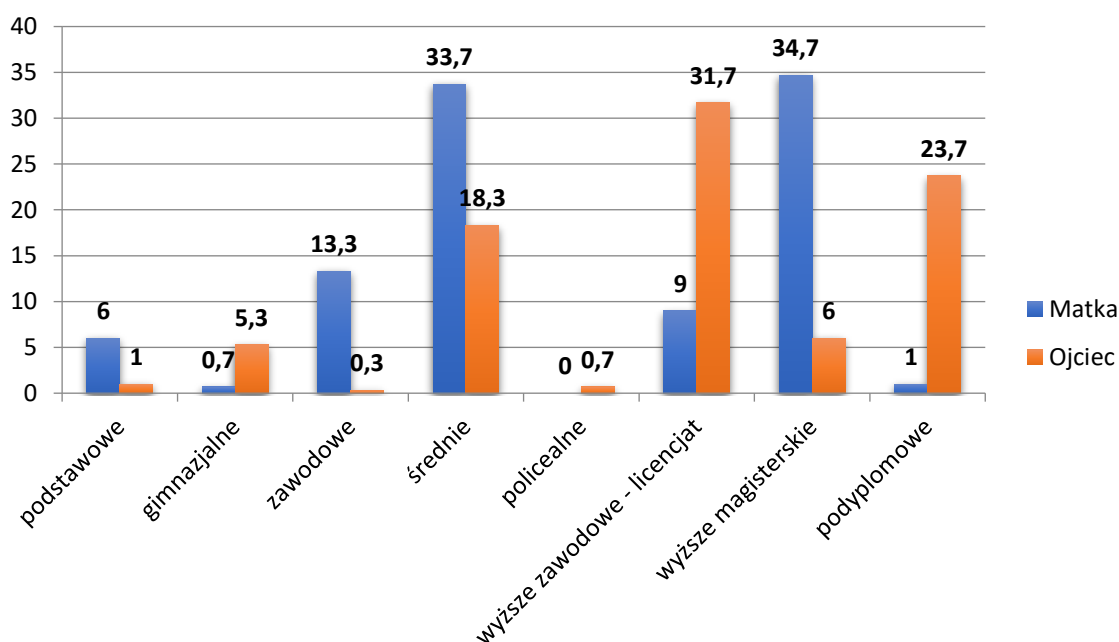

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Wśród badanych najliczniejszą grupę stanowiły rodziny z dwójką dzieci (43,3%), następnie z jednym dzieckiem (38%) i trojgiem dzieci (10,7%). Czworo i więcej dzieci wychowywanych było w 7,3% badanych rodzin. Wychowywane w rodzinach dzieci najczęściej były w wieku 6-10 lat (21,7%), następnie 16-20 lat (20,0%), 1-5 lat (18,3%), 11-15 lat (15,3%) oraz 20-24 (12,7%). Spośród wszystkich rodzin najmniej liczną grupę stanowiły te z dziećmi poniżej jednego roku życia (1,0%). Należy również podkreślić, że w 4,3% badanych rodzin na utrzymaniu rodziców były dorosłe dzieci, mające powyżej 25 lat, które z różnych powodów dotychczas nie usamodzielniały się. Rzutuje to na liczbę osób będących na utrzymaniu rodziny. Wśród rodzin biorących udział w badaniu najczęściej na utrzymaniu rodziców były cztery osoby (34,0%). W 31,3% badanych na utrzymaniu rodziców pozostawały trzy osoby, a w 11,7% badanych – dwie osoby.

Dane o wykształceniu rodziców stanowią istotną informację, o jakości funkcjonowania rodziny. Wyższy poziom wykształcenia ogólnego ułatwia rodzicom zrozumienie złożonych problemów pedagogicznych, pozwala na stosowanie bardziej elastycznych metod wychowania, dostosowanych do konkretnych sytuacji wychowawczych. Zauważalne jest zróżnicowanie w poziomie wykształcenia ze względu na płeć badanych. Matki najczęściej legitymowały się wykształceniem średnim (33,7%) i wyższym magisterskim (34,7%), natomiast wśród ojców dominowało wykształcenie wyższe zawodowe (31,7%) oraz podyplomowe (23,7%).

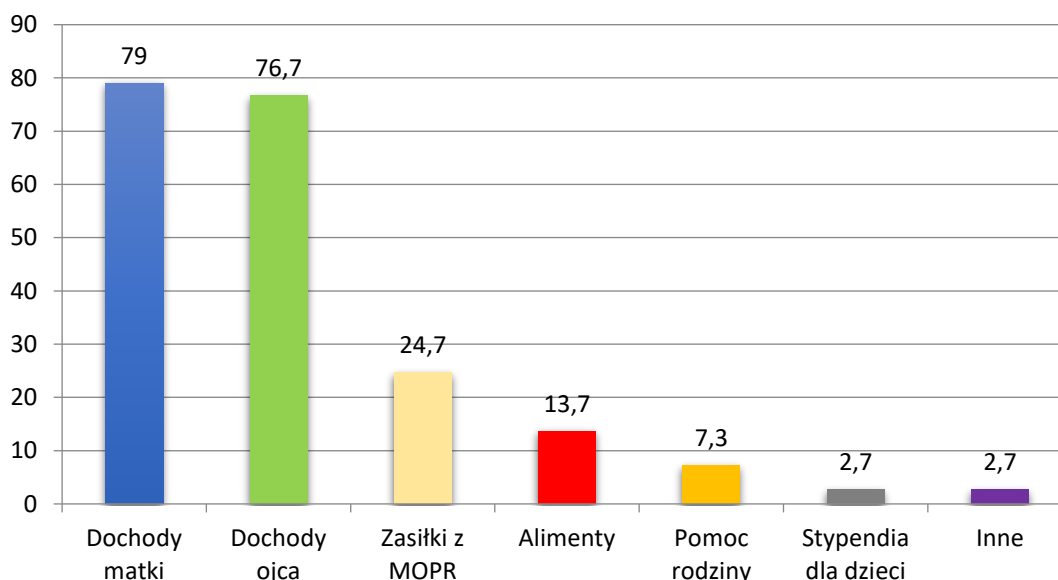
Wykres 7. Poziom wykształcenia rodziców

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Uzyskany poziom wykształcenia ma znaczący wpływ na zatrudnienie, karierę zawodową, a w konsekwencji na sytuację ekonomiczną i standard życia rodziny. Dokonując analizy wyników badań w zakresie źródeł utrzymania należy stwierdzić, że głównym źródłem utrzymania badanych rodzin były dochody obojga rodziców, przy czym nieco częściej to dochody matki (79,0%) niż ojca (76,7%). Dochody te najczęściej pochodziły z pracy etatowej i pracy dorywczej. Znaczącą pozycję w budżecie niektórych rodzin stanowiły środki pochodzące z różnych innych źródeł. Należą do nich: zasiłki z MOPR (24,7%), alimenty (13,7%), pomoc rodziny (7,3%), a także stypendia dzieci (2,7%). Minimalną część dochodu rodziny stanowiły emerytury i renty rodziców (1,7%), świadczenia dla osób bezrobotnych (0,3%) oraz dochody dorosłych dzieci zamieszkujących wspólnie z rodzicami (0,3%). Dane dotyczące źródeł utrzymania przedstawia wykres 8.

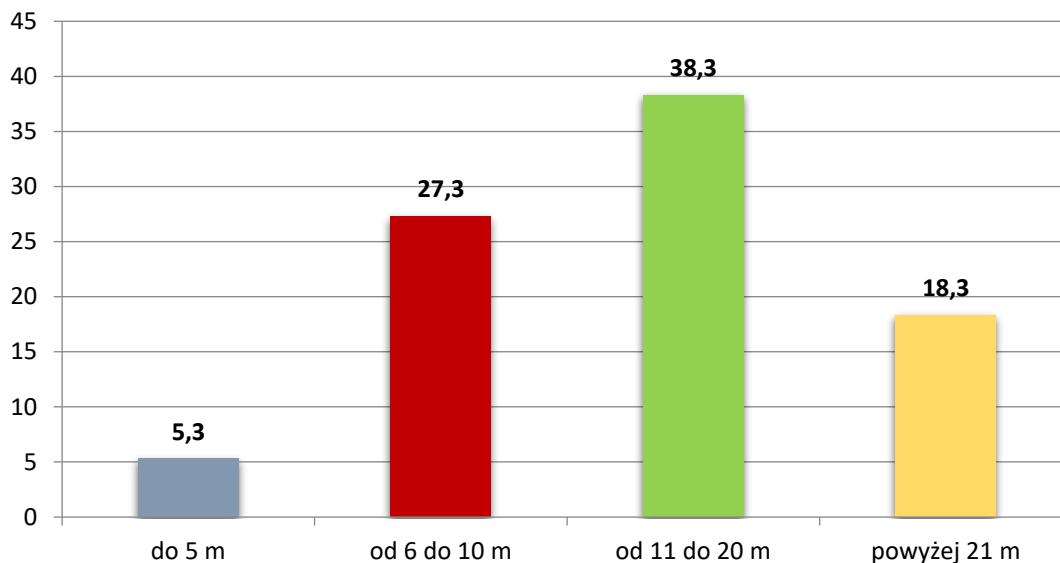
Wykres 8. Źródła utrzymania badanych rodzin

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Obraz sytuacji mieszkaniowej respondentów analizowany był w oparciu o średnią powierzchnię użytkową mieszkania mierzoną w m², przypadającą na jedną osobę. Najczęściej średnia powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w badanych rodzinach wynosiła 11-20 m² (38,3%), następnie 6-10 m² (27,3%). Powyżej 21 m² na osobę przypadało w 18,3% rodzin. Najmniej, bo do 5 m² na osobę przypadało w 5,3% badanych rodzin.

Wykres 9. Powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę w badanych rodzinach

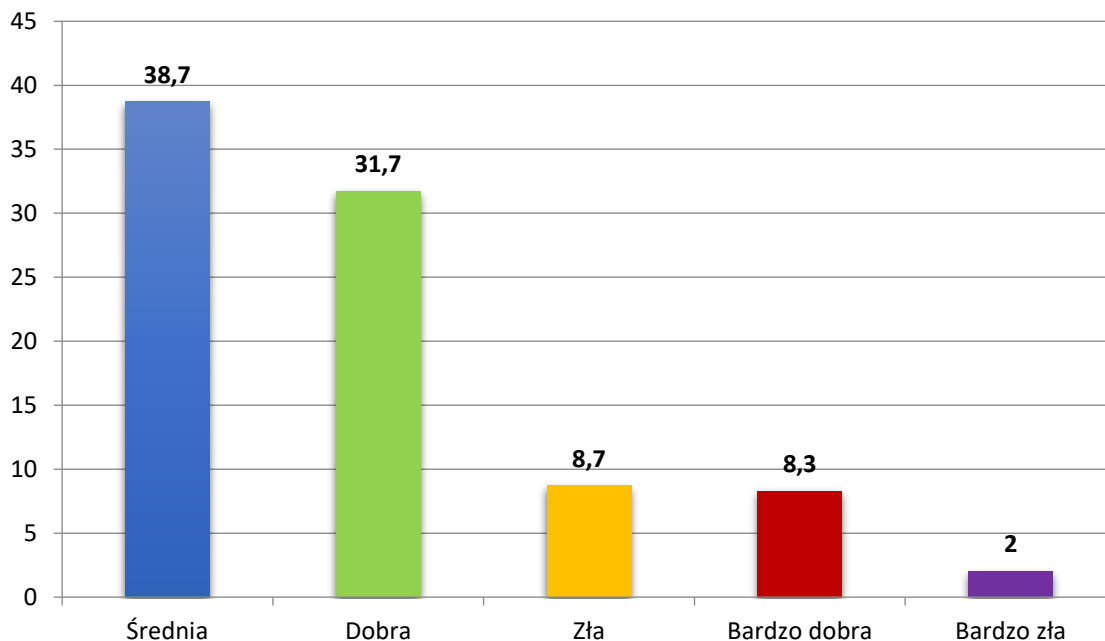
Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Dla oceny poziomu życia ważne są nie tylko obiektywne mierniki, ale także subiektywne odczucia uczestników badania. W celu określenia statusu materialnego rodziny przyjęto pięciostopniową skalę:

- status bardzo dobry (dochód wystarczający na wszystkie potrzeby oraz na oszczędności),
- status dobry (dochód wystarczający na wszystkie potrzeby bez konieczności zadłużania),
- status średni (dochód wystarczający tylko na podstawowe potrzeby),
- status zły (brakuje na podstawowe potrzeby),
- status bardzo zły (brakuje na wszystko, rodzina zadłuża się, korzysta z wszelkiej pomocy: żywnościowej, ubraniowej itd.).

Odzwierciedleniem stopnia zadowolenia z bieżącej sytuacji materialnej gospodarstw domowych, jest analiza rozkładu odpowiedzi na pytanie dotyczące aktualnego statusu materialnego rodziny.

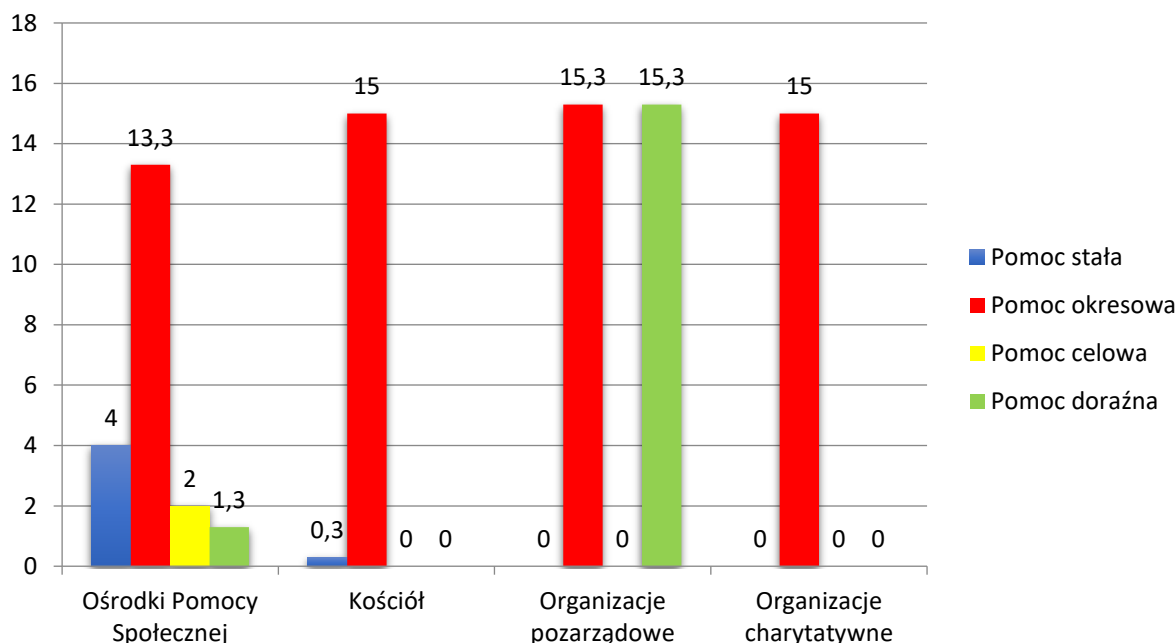
Wykres 10. Samoocena sytuacji materialnej rodzin

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Większość badanych określiło sytuację materialną swojej rodziny, jako średnią (38,7%) lub dobrą (31,7%). Ponad 8% respondentów określiło ją jako złą, a 2,0% jako bardzo złą. W ocenie 8,3% badanych rodzin ich status materialny jest bardzo dobry. Analiza sytuacji materialnej gospodarstw domowych badanych rodzin wskazuje, że co dziesiąta z nich zmagają się z **bardzo poważnymi** trudnościami finansowymi, negatywnie wpływającymi na poziom zaspokojenia potrzeb. Należy jednak zauważyć, że istnienie problemów finansowych stwierdzała co piąta rodzina, a około 1/3 uczestniczących w badaniu rodzin korzystała z różnorodnych rodzajów pomocy ze strony: organizacji pozarządowych (30,6% ogółu korzystających), Ośrodka Pomocy Rodzinie (20,7% ogółu korzystających), Kościoła (15,2% ogółu korzystających) i organizacji charytatywnych (15,0% ogółu korzystających). Biorąc pod uwagę wszystkie instytucje najczęściej była to pomoc stała (58,5%) i doraźna (16,6%).

Wykres 11. Instytucje udzielające pomocy materialnej rodzinie a rodzaj udzielanej pomocy

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Oprócz materialnych, w części rodzin (20,0%) występowały także trudności innej natury, jak np.: problemy zdrowotne członków rodziny (15,7%), problemy mieszkaniowe (15,0%) i bezrobocie (13,3%). Problemy mieszkaniowe najczęściej dotyczyły zadłużenia mieszkania (43,3%) oraz jego niskiego standardu. Na obniżony standard mieszkań skarżyło się prawie 56% spośród rodzin wskazujących na problemy mieszkaniowe, co stanowi 1,3% ogółu badanych gospodarstw. Rodziny te w związku z niemożnością spłaty zadłużenia posiadały już sądowe wyroki eksmisyjne. Powstałe zadłużenie to efekt trudnej sytuacji ekonomicznej rodziny, niejednokrotnie związanej z brakiem pracy (13,3%). Rzadziej wskazywane trudności to: rozpad rodziny, konflikty małżeńskie i brak wsparcia ze strony najbliższych.

Tabela 4. Trudności występujące w badanych rodzinach

Kategoria trudności	Badane rodziny	
	N	%
Nie występują żadne trudności	240	80%
Trudności w prowadzeniu gospodarstwa domowego	15	5,0
Problemy mieszkaniowe	45	15,0
Problemy zdrowotne	47	15,7

Konflikt z prawem	1	0,3
Brak pracy	40	13,3
Brak wsparcia najbliższej rodziny	14	4,7
Nadużywanie alkoholu	6	2,0
Używanie narkotyków	1	0,3
Przemoc w rodzinie	3	1,0
Trudności materialne rodziny	60	20,0
Rozpad rodziny	14	4,7
Konflikty małżonków	13	4,3
Konflikty rodzice-dzieci	10	3,3
Praca ojca za granicą	1	0,3

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Badani wskazywali też na trudności, jakie wynikają z funkcjonowania dzieci. Najwięcej rodzin wskazało tu problemy zdrowotne potomstwa (14,7%), trudności w nauce (8,3%) i wagarowanie (8,3%), nadużywanie komputera/Internetu (4,3% ogółu badanych). Należy również podkreślić, że omawiane problemy wychowawcze z dziećmi mają tendencję do współwystępowania. Warte odnotowania jest to, że 60,3% ogółu badanych rodzin nie wskazało na istnienie jakichkolwiek problemów ze swoim potomstwem. Niemożność samodzielnego rozwiązania problemów z dziećmi skłania część rodziców (16,0%) do szukania pomocy specjalistów. Są to najczęściej: psycholog/pedagog (9,3%), pracownicy MOPR (2,7%), duchowni (2,3%) i lekarze (1,3%).

W zakresie zainteresowań badawczych było również określenie kapitału rodziny, czyli jej mocnych stron. Badane rodziny za swoje najważniejsze mocne strony uznały: silne więzi, poczucie bezpieczeństwa, zrozumienie i umiejętność współpracy poszczególnych członków rodziny (60,7%), następnie umiejętność rozwiązywania konfliktów i problemów (7,0%) oraz wspólne spędzanie czasu (5,7%). Uświadomienie sobie swoich mocnych stron jest czynnikiem wpływającym na samoocenę i zwiększenie poczucia własnej wartości. To z kolei przekłada się na możliwości dokonania zmian, które mogą zapewnić lepsze życie. Zasadnym wydaje się, zatem poznanie planów rodziny na najbliższą przyszłość. Planowanie może dotyczyć podstawowych, codziennych czynności o różnej perspektywie czasowej, ale również

może być traktowane jako odrębny rodzaj aktywności odnoszącej się do przyszłości. Niemal połowa (46,7%) badanych rodzin nie miała sprecyzowanych planów na przyszłość. Plany pozostałych były związane najczęściej z funkcjonowaniem rodziny. Dla 15,3% badanych najważniejsze to poprawa warunków mieszkaniowych, dla 15,0% priorytetem w niedalekiej przyszłości było wychowanie i wykształcenie dzieci. W celu poprawienia sytuacji bytowej rodziny 11,7% badanych planowało znaleźć pracę. Dane z badań dotyczące tego zagadnienia przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość

Plany rodzin	Badane rodziny	
	N	%
poprawa warunków mieszkaniowych	46	15,3
wychowanie i wykształcenie dzieci	45	15,0
znalezienie pracy	35	11,7
wspólne spędzanie czasu, wyjazdy	27	9,0
powiększenie rodziny	4	1,3
poprawa zdrowia	3	1,0
ukończenie studiów/doktoratu	4	1,3

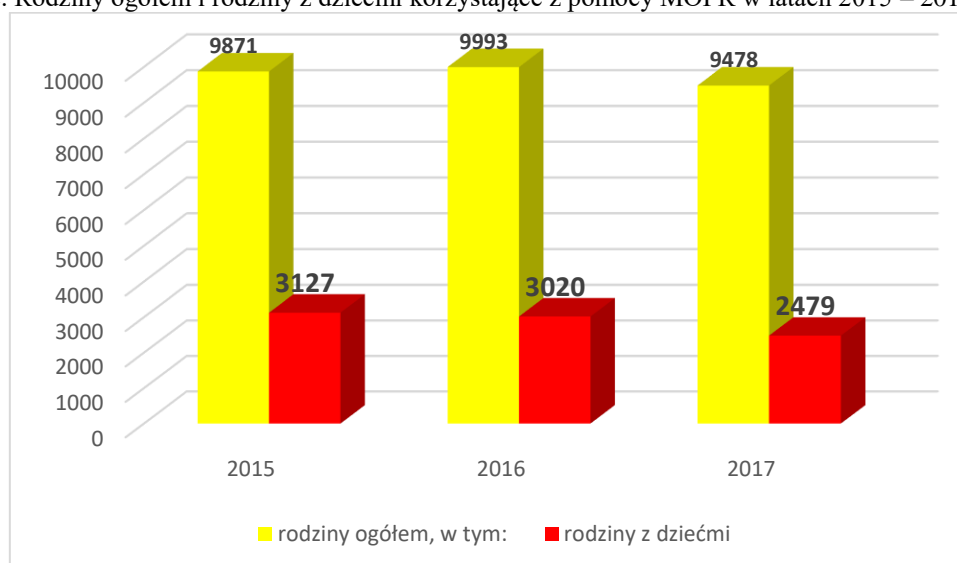
Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Na podstawie poziomu zadowolenia z własnej obecnej sytuacji badani wskazali na czynniki mogące przyczynić się do podniesienia poziomu jakości życia rodziny. Zgodnie z deklaracjami, respondenci potrzebują wsparcia finansowego. Rodziny oczekiwały także pomocy w organizacji czasu wolnego (14,3%), przede wszystkim w zakresie bezpłatnych kolonii dla dzieci, wycieczek dla rodziny, bezpłatnych lub tańszych biletów do kina/teatru oraz dostępu do bezpłatnych zajęć sportowych dla swoich dzieci. Badani wskazywali również na konieczność pomocy w uzyskaniu pracy (17,0%), w tym najczęściej dla matki (9,0%), dorosłych dzieci (4,7%) oraz ojca (3,3%). Stawiali jednak wymagania, co do rodzaju pracy. Powinna być zgodna z wykształceniem, stała oraz sprawiająca satysfakcję. Rodziny oczekiwały też łatwiejszego dostępu do konsultacji udzielanych przez specjalistów oraz pomocy terapeutycznej (6,0%). Dla badanych ważna jest też wiarygodna informacja o działalności instytucji na rzecz rodziny (5,3%). Natomiast 4,3% badanych rodzin zgłasza zapotrzebowanie na pomoc w wychowaniu i opiece nad dzieckiem.

Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest naturalnym i niezastąpionym środowiskiem rozwoju dziecka. Z punktu widzenia polityki społecznej, bardzo ważną sprawą jest zdolność rodziny do pokonywania sytuacji kryzysowych i umiejętność radzenia sobie z różnorodnymi problemami życiowymi. W każdej społeczności lokalnej część rodzin przeżywa czasowe lub długotrwałe trudności i wymaga wsparcia w różnych sferach swojego funkcjonowania. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie jest jednostką organizacyjną Miasta, która realizuje zadania własne gminy i powiatu oraz zadania zlecone z zakresu administracji rządowej, wyznaczone między innymi przez przepisy ustawy o pomocy społecznej, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o świadczeniach rodzinnych ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci i ustawy o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie udziela pomocy osobom i rodzinom znajdującym się w sytuacji, której swoimi zasobami nie są w stanie przezwyciężyć.

Wykres 12. Rodziny ogółem i rodziny z dziećmi korzystające z pomocy MOPR w latach 2015 – 2017

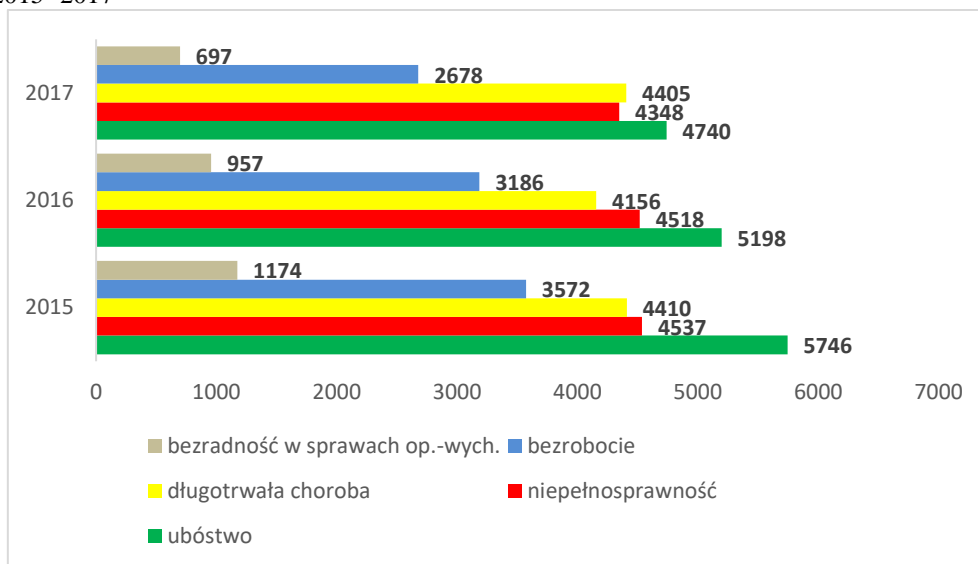
Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS

Na podstawie analizy danych przedstawionych na wykresie 12. stwierdzono, że liczba rodzin z dziećmi, korzystających z pomocy MOPR na przestrzeni lat 2015 – 2017 stanowiła średnio 29,4% ogółu rodzin, które zostały objęte pomocą. Przy czym w 2015 roku rodziny z dziećmi stanowiły 31,7%, a w roku 2017 już 26,16% ogółu rodzin korzystających z pomocy. W analizowanym okresie ogólna liczba rodzin korzystających z pomocy zmniejszała się. Spadały także liczba oraz odsetek rodzin z dziećmi korzystających z pomocy. W 2017 roku pomocą objęto o 648 rodzin z dziećmi mniej, niż w 2015 roku. W tym samym czasie ogólna liczba rodzin korzystających z pomocy zmniejszyła się o 393. Jest to pozytywny trend związany

z obserwowaną poprawą sytuacji na rynku pracy oraz wypłacaniem świadczeń z ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci. Analizując dane dotyczące osób korzystających ze świadczenia wychowawczego w ramach Programu 500+ można stwierdzić, że około 10% mieszkańców Miasta Lublin objętych było wsparciem w ramach programu.

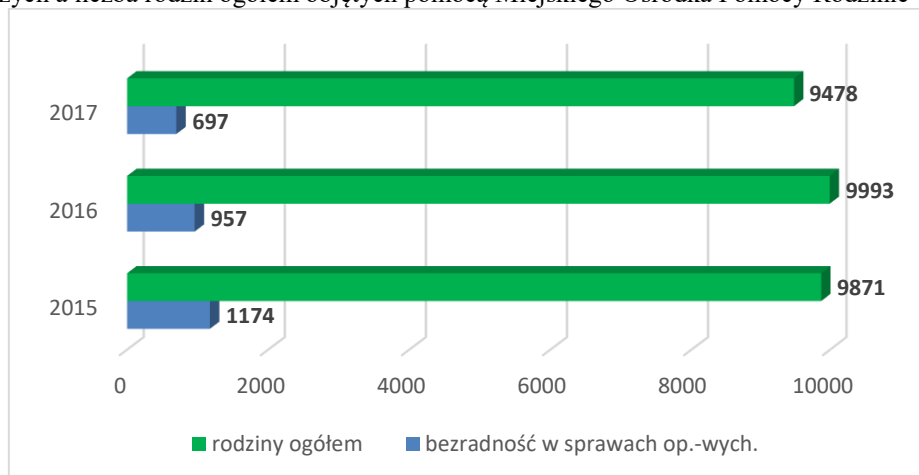
Wśród pięciu dominujących przesłanek korzystania z pomocy przez rodziny, obok problemów: ubóstwa, bezrobocia, długotrwałej choroby i niepełnosprawności jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Problem ten plasuje się na 5. miejscu wśród wyróżnionych 15 powodów przyznawania pomocy, wskazywanych w ustawie z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2018r. poz. 1508 z późn. zm.).

Wykres 13. Dominujące powody przyznania pomocy przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w latach 2015 -2017

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS Dział 4 – Powody przyznania pomocy

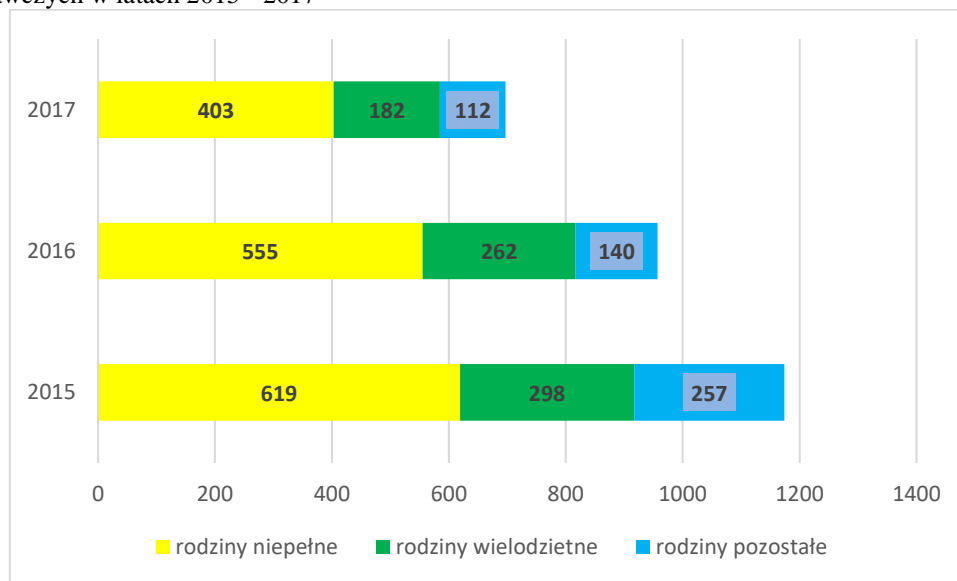
Wykres 14. Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych a liczba rodzin ogółem objętych pomocą Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS. Dział 4 – Powody przyznania pomocy

Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu bezradności ulegała zmniejszeniu. W analizowanym okresie zmniejszyła się o 477. W 2015 roku stanowiły one 11,9% ogółu rodzin zaś w 2017 roku 7,35%. Jest to pozytywny trend wynikający z pogłębionej pracy asystentów rodziny z rodzinami przeżywającymi trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Wykres 15. Struktura rodzin lubelskich, korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2015 - 2017

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie sprawozdań MPiPS. Dział 5 – Typy rodzin

Dane przedstawione na wykresie 15. wskazują jednoznacznie, że w całym analizowanym przedziale czasowym najliczniejszą grupą rodzin dotkniętych problemem bezradności były rodziny niepełne. W 2015 roku stanowiły one 52,7% ogółu rodzin, w 2016 roku 58% ogółu rodzin, zaś w 2017 roku 57,8% ogółu rodzin dotkniętych problemem bezradności. Drugą grupą rodzin szczególnie narażonych na występowanie problemu bezradności są rodziny wielodzietne. W 2015 roku stanowiły 25,4% rodzin dotkniętych problemem bezradności, w 2016 roku 27,4% zaś w 2017 roku 26,1% ogółu rodzin dotkniętych problemem bezradności.

Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego nie jest jedyną, ale jedną z głównych przyczyn umieszczania dzieci w pieczy zastępczej. Przywracanie i wzmacnianie umiejętności wychowawczych i opiekuńczych rodzinom należy uznać za podstawowy kierunek działań w obrębie wspierania rodzin.

2. Wspieranie rodziny

2.1. Organizacja systemu wsparcia rodziny w świetle obowiązujących przepisów prawa

W Mieście Lublin obecne działania pomocowe, podejmowane na rzecz dzieci i rodzin potrzebujących wsparcia, ukierunkowane są przez *Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na terenie Miasta Lublin w latach 2015 – 2017*.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.), wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji (art. 2 ust. 1 ustawy). Realizacja zadań z zakresu wspierania rodziny powinna odbywać się z uwzględnieniem zasady pomocniczości.

Obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego oraz na organach administracji rządowej.

Rodzinnie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wójt zapewnia wsparcie, które polega w szczególności na:

- 1) analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
- 2) wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
- 3) rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
- 4) podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- 5) pomocy w integracji rodziny;
- 6) przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
- 7) dążeniu do reintegracji rodziny.

Wspieranie rodziny jest prowadzone w formie:

- 1) pracy z rodziną;
- 2) pomocy w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z art. 8 ust 3 ustawy, wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego.

Systematyczną i wielopoziomową pracę z rodziną, w której nastąpiło zaburzenie funkcji rodzicielskich prowadzi asystent rodziny. Praca ta ma tak charakter profilaktyczny, jak również

naprawczy i prowadzi się ją także w sytuacji czasowego umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej.

Z dniem 1 stycznia 2017 roku weszła w życie ustawa z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. z 2016 r. poz. 1860, z późn. zm.), która nałożyła na asystentów rodziny obowiązek koordynowania poradnictwa skierowanego do kobiet w ciąży i rodzin oczekujących narodzin dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci ze stwierdzonym w życiu płodowym prawdopodobieństwem dysfunkcji rozwojowych oraz rodzin już wychowujących dzieci z obciążeniami rozwojowymi.

Cele pracy asystenta rodziny na mocy ustawy z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin "Za życiem" (Dz. U. z 2016r. poz. 1860), to:

- stabilizacja emocjonalna rodziny;
- wzrost kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców;
- osiągnięcie przez rodzinę pożądanego przez nią poziomu stabilności życiowej;
- koordynacja wsparcia udzielanego kobiecie i/lub rodzinie, co wiąże się z opracowaniem indywidualnego katalogu możliwego wsparcia oraz pomoc w jego realizacji we współpracy z innymi służbami społecznymi.

Zapisy ustawy sprzyjają ściślejszej współpracy pomiędzy pracownikami różnych instytucji, które mają styczność z problemami dziecka i jego rodziny, tj.: przedstawicielami placówek opieki i wychowania, szkół, instytucji pomocy społecznej, policji, sądów, służby zdrowia a także fundacji i stowarzyszeń. Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich mogą skorzystać także z pomocy rodziny wspierającej.

W ustawie położono także nacisk na rozwój placówek wsparcia dziennego, w których dzieci otoczone są wszechstronną opieką, wychowaniem i wsparciem w rozwoju, w tym wsparciem edukacyjnym. Zadaniem specjalistów zatrudnionych w tych placówkach powinna być również współpraca z najbliższym otoczeniem dzieci w celu wspomaganie ich w działaniach na rzecz poprawy sytuacji w rodzinie.

2.2. Zasoby i możliwości Miasta Lublin w zakresie wspierania rodziny

Miasto Lublin to lokalne centrum edukacji, kultury i sportu. Przez swoich mieszkańców postrzegane jest, jako miejsce przyjazne do życia. Od maja 2012 roku stało się prekursorem realizacji innowacyjnego Programu „Rodzina Trzy Plus”. W ramach Programu zintensyfikowano współpracę pomiędzy administracją samorządową a sektorem prywatnym. Program „Rodzina Trzy Plus” ma na celu: wsparcie rodzin z co najmniej trojgiem dzieci

zamieszkałych na terenie Miasta Lublin. Wydawana w ramach Programu Karta „Rodzina Trzy Plus” nie jest instrumentem polityki socjalnej. Karta stanowi wymierną pomoc materialną dla rodzin, a poprzez włączenie do niej lokalnych przedsiębiorców stała się istotnym elementem aktywizacji gospodarczej regionu. Karta zapewnia dużym rodzinom korzystanie ze stałych, tymczasowych lub okazjonalnych ulg oraz zwolnień oferowanych przez instytucje, firmy i przedsiębiorstwa działające na terenie Miasta Lublin (i poza nim). Lubelskie rodziny wielodzietne od pięciu lat mają możliwość nieodpłatnego lub ulgowego korzystania z dóbr kultury, sportu i rekreacji. Przykładem jest możliwość bezpłatnego korzystania z basenów działających przy 8 lubelskich szkołach. Ponadto dzieci i młodzież mają też możliwość bezpłatnego bądź ulgowego korzystania z zajęć w domach kultury, ośrodkach sportu i rekreacji, czy też udziału w spektaklach teatralnych i muzycznych.

Program spełnia oczekiwania dużych rodzin i sukcesywnie się rozwija. Do Programu przystępują systematycznie nowi Partnerzy, a posiadaczami kart „Rodzina Trzy Plus” jest coraz więcej dużych rodzin. W 2017 r. z Programem współpracowało 167 partnerów z różnych sfer biznesowych i liczba ta sukcesywnie wzrasta. W roku 2016 Programem objętych zostało ponad 50% wszystkich lubelskich dużych rodzin (na ogólną liczbę 4 106 rodzin zameldowanych wówczas w Lublinie), wydanych zostało 13 400 Kart „Rodzina Trzy Plus”. Złożono 645 wniosków, tym samym posiadaczami Kart stało się 5 tysięcy rodziców oraz prawie 8,5 tysięcy dzieci. W 2017 roku obsłużono ponad 415 wniosków. Wydanych zostało w sumie 15 273 Kart „Rodzina Trzy Plus”. Karty otrzymało prawie 6 tys. rodziców i ponad 9 tys. dzieci, a objętych Programem zostało ponad 3 tys. rodzin. Oznacza to, że z lubelskiego Programu do końca 2017 roku skorzystało już ponad 75% uprawnionych (na ogólną liczbę 4 086 rodzin zameldowanych aktualnie w Lublinie).

Lublin doceniony został w Europie właśnie za Program „Rodzina Trzy Plus”. W prestiżowym Konkursie Europejskiej Nagrody Sektora Publicznego (European Public Sector Award, EPSA 2015), organizowanym przez Europejski Instytut Administracji Publicznej (EIPA), otrzymał Certyfikat Dobrych Praktyk za działania w ramach Programu „Rodzina Trzy Plus”.

Miasto Lublin od wielu lat realizuje wielopłaszczyznowe zadania w ramach Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, które poprzez oddziaływanie profilaktyczne i wspierające promuje pozytywne wzorce rodzinne i wspomaga w przypadku problemów w funkcjonowaniu rodziny. Do najważniejszych działań na rzecz rodziny należą, między innymi:

- 1) lokalne imprezy i konkursy promujące zdrowy i trzeźwy styl życia,

- 2) obozy, kolonie i półkolonie z profesjonalnym programem profilaktycznym,
- 3) pozalekcyjne zajęcia sportowe z programem informacyjno-edukacyjnym,
- 4) rekomendowane programy dla rodziców, w tym warsztaty umiejętności rodzicielskich, przygotowujące rodziców do wychowywania dzieci bez stosowania przemocy,
- 5) programy i przedsięwzięcia profilaktyczne, promujące trzeźwy i bezpieczny sposób spędzania wolnego czasu dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych i studentów,
- 6) programy wspierające dla członków rodzin z problemem alkoholowym.

W ramach wspierania rodziny Miasto Lublin realizuje szereg działań mających na celu promocję i ochronę zdrowia swoich mieszkańców. Od kilkunastu lat realizowane są programy polityki zdrowotnej, które skierowane są przede wszystkim do dzieci, młodzieży oraz osób starszych. Do takich programów należy zaliczyć:

1. Program profilaktyki zakażeń pneumokokowych w zakresie szczepień ochronnych przeciw pneumokokom dla dzieci w wieku 3 lat,
2. Program szczepień ochronnych przeciw wirusowi brodawczaka ludzkiego (HPV) dla 12-letnich mieszkanki Lublina,
3. Program profilaktyki próchnicy zębów dla uczniów lubelskich szkół,
4. Program profilaktyczny wczesnego wykrywania wad wzroku i zeza dla uczniów klas II szkół podstawowych na terenie miasta Lublin,
5. Program profilaktyki chorób zakaźnych w zakresie szczepień ochronnych przeciw grypie dla osób powyżej 65 roku życia.

Z programu szczepień ochronnych przeciw pneumokokom korzysta co roku około 700 dzieci w wieku 3 lat. Program realizowany jest od 2008 roku. Na przestrzeni lat 2008-2017 zaszczepionych zostało ok. 7 tys. dzieci.

Lubelski program szczepień ochronnych przeciw wirusowi brodawczaka ludzkiego HPV skierowany jest do 12-letnich dziewczynek. Program realizowany jest od 2008 r. Na przestrzeni lat 2010-2017 ze szczepień skorzystało ok. 5 343 dziewczynek, co stanowi 48 % populacji.

Program profilaktyki próchnicy zębów skierowany jest do uczniów lubelskich szkół. Realizowany jest w szkolnych gabinetach stomatologicznych od 2006 roku. Stanowi uzupełnienie świadczeń gwarantowanych, finansowanych przez NFZ. Corocznie programem objętych jest ok. 4 tys. uczniów.

Program profilaktyczny wczesnego wykrywania wad wzroku i zeza dla uczniów klas II szkół podstawowych na terenie miasta Lublina realizowany jest od 2015 roku. Corocznie programem objętych jest ok. 1,5 tys. uczniów. Program ma na celu wczesną diagnozę

w zakresie wad wzroku u dzieci. W programie aktywnie uczestniczą rodzice i nauczyciele, którzy uzyskują niezbędne informacje i umiejętności w zakresie rozpoznawania problemów związanych ze wzrokiem.

Miasto Lublin prowadzi też działania na rzecz likwidacji barier we wszystkich sferach życia osób niepełnosprawnych. W ostatnim czasie dynamicznemu rozwojowi podlegają usługi świadczone przez asystenta osoby niepełnosprawnej. Zadanie to wykonywane jest od 2013 roku. Poza dotychczas realizowanym wsparciem (tj. pomocą w codziennych czynnościach, towarzyszeniu przy załatwianiu spraw urzędowych, robieniu zakupów, zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych i innych), w odpowiedzi na oczekiwania mieszkańców i organizacji pozarządowych, od roku 2015 przewidziano możliwość objęcia wsparciem również dzieci i ich rodziców. W tym wypadku działania asystenta koncentrują się na pomocy dzieciom w przemieszczaniu się do miejsc świadczenia terapii i rehabilitacji, czy też zajęć pozalekcyjnych i hobbystycznych. Asystent może również towarzyszyć dzieciom podczas trwania tych zajęć. Na uwagę zasługuje również fakt, iż w ramach Programu Aktywności Lokalnej „Profesjonalny asystent osoby niepełnosprawnej”, realizowanego od 29 grudnia 2014 roku, do wykonywania zawodu asystenta przygotowywane są osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Zaprojektowany cykl kursów i warsztatów ma na celu przygotowanie do pracy wykwalifikowanych asystentów i zapewnienie osobom niepełnosprawnym optymalnego wsparcia.

Istotne jest, aby wszystkie działania na rzecz rodzin były zintegrowane, komplementarne i podejmowane przy interdyscyplinarnym oddziaływaniu licznych partnerów społecznych. Realizacja tych działań odbywa się dzięki wykorzystaniu szeroko rozumianej oferty instytucjonalnej i infrastruktury społecznej miasta, które dysponuje znaczącym potencjałem o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i socjalnym. Wybrane zasoby ukazuje tabela 6.

Tabela 6. Wybrane zasoby infrastruktury społecznej Miasta Lublin w latach 2015-2017

Infrastruktura	2015	2016	2017
Liczba mieszkań komunalnych w zasobie gminy, w tym:	9071	9247	9 449
Liczba mieszkań socjalnych (lokali)	971	1041	1095
Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, dzienny opiekun)	29	38	47

Liczba miejsc w żłobkach	1369	1644	1902
Liczba przedszkoli oraz oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych	89	90	92
Liczba miejsc w przedszkolach oraz oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych	9 131	9 722	9 780
Liczba szkół podstawowych*	52	53	53
Liczba szkół gimnazjalnych*	43	43	43
Liczba szkół ponadgimnazjalnych*	92	90	90
Liczba świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży	41	40	49

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za 2017 rok
 *Dane uzyskane ze Statystycznego Vademecum Samorządowca. Dane za lata szkolne 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017. Źródło www.lublin.stat.gov.pl/vademecum

2.2.1. Opieka nad dziećmi do lat 3

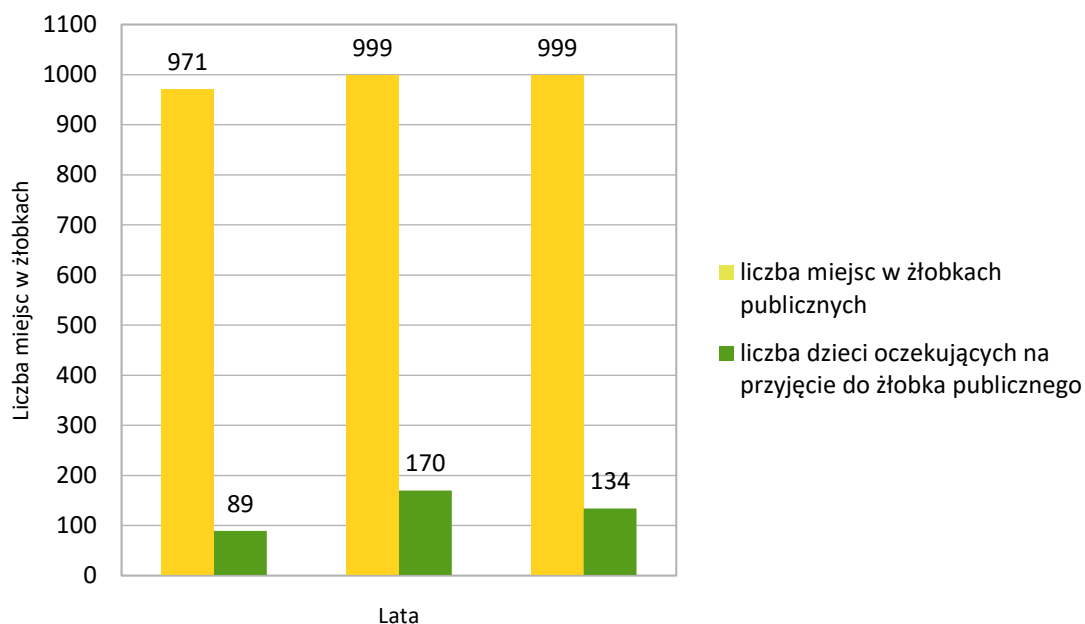
Według danych statystycznych z ostatnich kilku lat, liczba miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w Mieście Lublin systematycznie wzrasta. W 2015 roku na terenie Miasta Lublin funkcjonowało 29 podmiotów zapewniających opiekę dzienną nad dziećmi, w tym 8 żłobków publicznych i 21 podmiotów niepublicznych. W żłobkach publicznych zapewniono 971 miejsc opieki dla dzieci. Wśród 21 niepublicznych podmiotów było 11 żłobków oraz 10 klubów dziecięcych, w których zapewniono miejsce dla 398 dzieci, w tym 245 miejsc w żłobkach oraz 153 w klubach dziecięcych.

W rejestrze żłobków i klubów dziecięcych prowadzonym przez Prezydenta Miasta Lublin na koniec grudnia 2016 r. zarejestrowanych było 38 podmiotów, w tym: 8 publicznych z liczbą miejsc opieki dla dzieci 999 i 30 niepublicznych prowadzących opiekę dzienną nad dziećmi w wieku do lat 3. Wśród 30 niepublicznych podmiotów było 19 żłobków oraz 11 klubów dziecięcych, w których zapewniono miejsce dla 645 dzieci, w tym 458 miejsc w żłobkach oraz 187 w klubach dziecięcych.

Na koniec grudnia 2017 r. zarejestrowanych było 47 podmiotów: 8 publicznych z liczbą miejsc opieki dla dzieci 999 i 39 niepublicznych prowadzących opiekę dzienną nad dziećmi w wieku do lat 3. Wśród 39 niepublicznych podmiotów było 28 żłobków oraz 11 klubów dziecięcych, w których zapewniono miejsce dla 903 dzieci, w tym 687 miejsc w żłobkach oraz

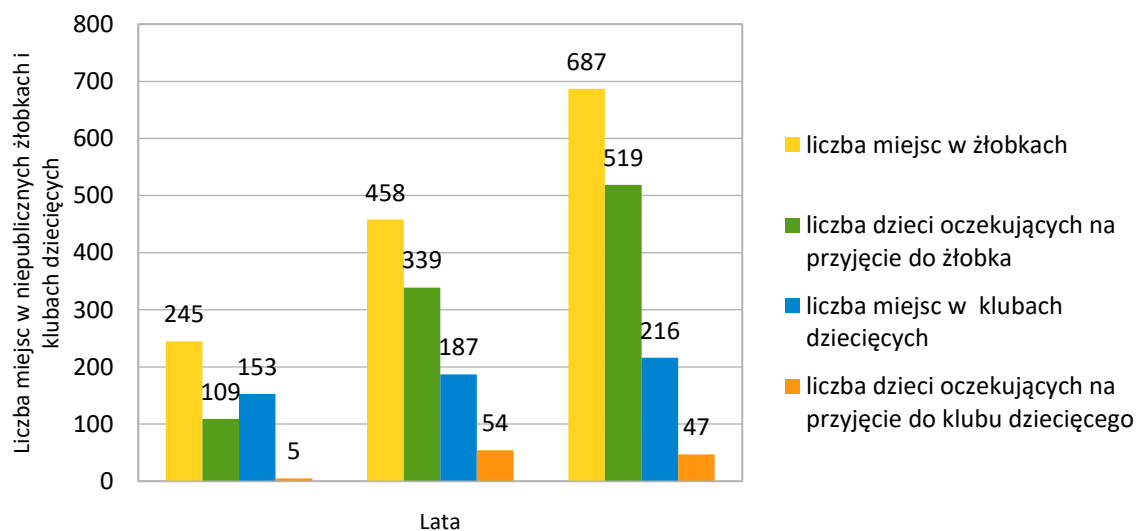
216 w klubach dziecięcych.

Wykres 16. Liczba miejsc w żłobkach publicznych i liczba dzieci oczekujących na miejsce w latach 2015 – 2017

Źródło: Opracowanie własne Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych Urzędu Miasta Lublin na podstawie danych własnych

Wykres 17. Liczba miejsc w niepublicznych żłobkach i klubach dziecięcych i liczba dzieci oczekujących na miejsce w latach 2015 – 2017

Źródło: Opracowanie własne Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych Urzędu Miasta Lublin na podstawie danych własnych

Zgodnie Uchwałą nr 15/II/2014 Rady Miasta Lublin z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie wysokości, zasad ustalania oraz rozliczania dotacji celowej dla podmiotów prowadzących żłobek lub klub dziecięcy na terenie Miasta Lublin ze zm., niepubliczne żłobki i kluby dziecięce wpisane do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez Prezydenta Miasta Lublin mogą wnioskować o przyznanie dotacji na każde dziecko objęte opieką w placówce w kwocie 400 zł na dziecko w żłobku oraz 200 zł na dziecko w klubie dziecięcym.

Planowane na wrzesień 2018 r. oddanie do użytku nowego miejskiego żłobka usytuowanego przy ul. Zelwerowicza 2 w Lublinie pozwoli w znacznym stopniu zaspokoić potrzeby mieszkańców w obszarze opieki nad małymi dziećmi. Żłobek zapewni 210 miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3.

2.2.2. Oświata Miasta Lublin

Zakres zadań oświatowych, realizowanych przez Miasto Lublin jest bardzo szeroki. Miasto prowadzi niemal wszystkie typy szkół i placówek tworzących polski system oświaty, dotuje również bogato rozwinięty sektor szkolnictwa niepublicznego.

W Lublinie na przestrzeni ostatnich lat stopniowo zwiększała się liczba przedszkoli. Sieć przedszkoli uzupełniają oddziały przedszkolne funkcjonujące przy szkołach podstawowych.

W roku szkolnym 2017/2018 Miasto Lublin było organem prowadzącym dla 48 szkół podstawowych, do których uczęszczało 20 966 uczniów oraz 3 425 do klas dotychczasowych gimnazjów prowadzonych w szkołach podstawowych, 10 gimnazjów, do których uczęszczało 768 uczniów oraz 71 szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, do których uczęszczało 15 343 uczniów i 865 do klas dotychczasowych gimnazjów prowadzonych w liceach ogólnokształcących. Ponadto w ramach systemu oświaty funkcjonowało 9 poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Reasumując można stwierdzić, że Miasto Lublin posiada dobrze rozwiniętą sieć placówek przedszkolnych, szkół podstawowych oraz bogatą sieć różnorodnych szkół ponadgimnazjalnych, które dają absolwentom gimnazjów bardzo szerokie możliwości wyboru, zarówno typu szkoły, jak również profilu kształcenia.

2.2.3. Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne w systemie oświaty

Pomoc dzieciom i młodzieży oraz rodzinom jest zadaniem realizowanym, także przez całą sieć poradni psychologiczno-pedagogicznych prowadzonych przez Miasto Lublin.

Obejmuje ona 9 poradni (3 zespoły po 2 poradnie i 3 poradnie samodzielne). Sześć z nich to poradnie rejonowe, którym na mocy uchwały Rady Miasta Lublin przypisane są poszczególne szkoły i placówki. Poradnie te obejmują swym działaniem wszystkie lubelskie publiczne i niepubliczne przedszkola, szkoły i placówki opiekuńczo-wychowawcze. Oferują wsparcie dla uczniów, ich rodzin oraz nauczycieli w rozwiązywaniu i profilaktyce problemów związanych z rozwojem i funkcjonowaniem dzieci i młodzieży w środowiskach jej życia.

Do poradni specjalistycznych należą: Specjalistyczna Poradnia Zawodowa (Zespół Poradni nr 1), Specjalistyczna Poradnia Psychoprofilaktyki i Terapii Rodzin (Zespół Poradni nr 2) oraz Specjalistyczna Poradnia Wczesnej Diagnozy i Rehabilitacji (Zespół Poradni nr 3). Specjalistyczna Poradnia Zawodowa oferuje podopiecznym oparte na wyspecjalizowanych narzędziach doradztwo zawodowe, stanowiące wsparcie w wyborze drogi edukacyjnej i życiowej oraz pomaga w kształtowaniu umiejętności poruszania się i funkcjonowania na rynku pracy. Specjalistyczna Poradnia Wczesnej Diagnozy i Rehabilitacji koncentruje się na diagnozie i terapii dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, z różnymi wadami genetycznymi i dysfunkcjami rozwojowymi. Specyfiką jej działania jest wczesne wspomaganie rozwoju dziecka od urodzenia do 7 roku życia. Jest poradnią wyznaczoną przez Lubelskiego Kuratora Oświaty do diagnozowania dzieci i uczniów z autyzmem, zespołem Aspergera, niewidomych, słabowidzących, niesłyszących i słabosłyszących.

Ukierunkowaniem na poradnictwo rodzinne charakteryzuje się Specjalistyczna Poradnia Psychoprofilaktyki i Terapii Rodzin funkcjonująca w ramach Zespołu Poradni nr 2 przy ul. Żołnierzy Niepodległej 1. Dzieci i młodzież otrzymują tam pomoc, m.in. w sytuacjach związanych z konfliktami rodzinnymi i trudnościami wychowawczymi, objawami psychopatologicznymi, zachowaniami autodestrukcyjnymi, opozycyjno-buntowniczymi, zaburzeniami afektywnymi, problemami związanymi z eurosieroctwem, a także uzależnieniami od Internetu i gier komputerowych. Poradnia prowadzi również działalność profilaktyczną na rzecz promocji zdrowia oraz profilaktyki dysfunkcji emocjonalnych, społecznych i uzależnień. W związku z tym realizuje w lubelskich szkołach programy psychoprofilaktyczne.

Uzupełnienie sieci poradnictwa stanowią też funkcjonujące na terenie miasta poradnie psychologiczno-pedagogiczne prowadzone przez podmioty inne niż Miasto Lublin (w 2018 roku działa 11 poradni).

Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne i bieżąca pomoc dla uczniów i ich rodziców oraz nauczycieli udzielane jest też przez pedagogów, psychologów i doradców zawodowych zatrudnianych przez szkoły i placówki oświatowe wszystkich typów.”

2.2.4. Poradnictwo specjalistyczne

Poza wskazaną wcześniej siecią placówek wspierających wszystkie rodziny z dziećmi w Mieście Lublin, rodziny o specjalnych potrzebach, przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych mogą zostać objęte dodatkowo działaniami instytucji pomocowych.

Praca z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest prowadzona w szczególności w formie:

- 1) konsultacji i poradnictwa specjalistycznego;
- 2) terapii i mediacji;
- 3) usług dla rodzin z dziećmi, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych;
- 4) pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego;
- 5) organizowania dla rodzin spotkań, mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji, zwanych „grupami wsparcia” lub „grupami samopomocowymi”.

Konsultacje i poradnictwo specjalistyczne (psychologiczne, pedagogiczne, rodzinne, w zakresie terapii uzależnień, przemocy, kryzysów), rodziny uzyskują bezpłatnie w Specjalistycznej Poradni dla Rodzin, która od 2009 roku jest komórką organizacyjną Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie. W roku 2017 liczba osób objętych wsparciem Poradni wynosiła 1 327 i była o 4,5 % niższa niż 2016 roku, jednocześnie liczba przeprowadzonych sesji wzrosła z 5 965 w 2016 roku do **6 375 sesji** w roku 2017, co stanowi wzrost o 6,9%. Spadek liczby osób korzystających przy wzroście liczby sesji świadczy o tym, iż struktura form pomocy Poradni systematycznie przekształca się z profilaktyki, poradnictwa i jednorazowych konsultacji w kierunku długotrwałej, tym samym skuteczniejszej, pomocy terapeutycznej. Pozytywnym trendem jest również wzrost liczby sesji dla rodzin, co wskazuje na uczestnictwo rodziny w pełnym procesie terapeutycznym.

W 2017 roku, w terapii uczestniczyły **1 004 osoby**. Ogółem odbyło się **6 375 sesji** terapeutycznych i konsultacyjnych.

Tabela 7. Liczba rodzin objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2015-2017

Liczba rodzin ⁴ :	Liczba rodzin w 2015 roku	Liczba rodzin w 2016 roku	Liczba rodzin w 2017 roku
ogółem	686	640	693
w tym rodzin naturalnych	644	599	657
w tym rodzin zastępczych	29	21	19
w tym rodzin adopcyjnych	9	13	13

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Sprawozdań opisowych z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie.

Tabela 8. Liczba osób objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2015 – 2017 z podziałem na rodzaj wsparcia

	Liczba osób objętych wsparciem w 2015 roku: 1 962		Liczba osób objętych wsparciem w 2016 roku: 1 390		Liczba osób objętych wsparciem w 2017 roku: 1 327	
	w tym dorosłych	w tym dzieci	w tym dorosłych	w tym dzieci	w tym dorosłych	w tym dzieci
Łączna liczba osób korzystających z usług:	1732	230	1230	160	1 113	214
w tym: liczba osób w terapii	826	178	766	148	843	161
w tym: liczba osób w psychoprofilaktyce	906	52	464	12	270	53

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Sprawozdań opisowych z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie za lata 2015 - 2017

Liczba osób dorosłych, objętych wsparciem Poradni w postaci terapii na przestrzeni lat 2015 – 2017, ulegała wahaniom. W 2016 roku liczba osób korzystających z terapii spadła w porównaniu do roku 2015 o 90 osób, zaś w 2017 roku nastąpił wzrost o 90 osób i wynosił ponownie 1 004 osoby. W tym samym okresie gwałtownemu spadkowi podlegała liczba osób dorosłych, objętych psychoprofilaktyką. W 2016 roku ich liczba spadła o 442 w stosunku do roku poprzedniego. W 2017 roku nastąpił kolejny spadek o 194 osoby.

W 2017 z psychoprofilaktyki skorzystało 270 osób dorosłych i jest to o 70% mniej niż w 2015 roku. Spadek liczby osób korzystających przy jednoczesnym wzroście liczby sesji,

⁴ W ogólnej liczbie rodzin ujęto również dzieci przebywające w placówce, których nie ujęto w tabeli, dlatego liczba rodzin się nie sumuje.

który nastąpił w latach 2015 – 2017 świadczy o tym, że klienci Poradni coraz częściej korzystają z długotrwałej pomocy, a nie tylko z jednorazowych konsultacji.

Należy podkreślić, że zapotrzebowanie na pomoc psychologiczną i pedagogiczną utrzymuje się na wysokim poziomie. Mieszkańcy miasta szczególnie poszukują pomocy terapeutycznej, która pozwala skutecznie rozwiązać ich problemy osobiste, małżeńskie i rodzinne. Terapie indywidualna, małżeńska i rodzinna prowadzą do trwałych zmian i są znacznie bardziej efektywne niż porady i konsultacje. Poradnia ogranicza działania psychoedukacyjne na rzecz terapeutycznych, ponieważ takie jest zapotrzebowanie mieszkańców Lublina. Oczekiwanie na terapię indywidualną w Poradni jest wciąż długie i wynosi ok. 6 miesięcy.

Poradnictwo pedagogiczne, psychologiczne i prawne na rzecz rodzin naturalnych, rodzin zastępczych i umieszczonych w nich dzieci świadczyli również specjaliści zatrudnieni w Dziale ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej. W 2015 roku poradnictwem objęto 53 rodziny, udzielając 238 porad, w tym 27 porad psychologicznych i 211 porad pedagogicznych. W 2016 roku było to 46 rodzin i 180 porad, w tym 34 porad psychologicznych i 146 porad pedagogicznych. Natomiast w 2017 roku poradnictwem objęto 48 rodzin, udzielając 150 porad, w tym 14 porad psychologicznych i 136 porad pedagogicznych. Poradnictwo dotyczy przede wszystkim problemów: przewyciężania występujących trudności życiowych, konsekwencji emocjonalnych umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, radzenia sobie z kryzysem utraty, strategii poprawy sytuacji życiowej rodzin naturalnych, poprawy relacji rodziców z dziećmi, kompetencji wychowawczych rodzin naturalnych, możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych rodziców naturalnych, korzystania z pomocy lekarzy specjalistów, przygotowania pozwów alimentacyjnych, wniosków komorniczych, przygotowania pozwów rozwodowych, przygotowania wniosków o odrzucenie spadków, przygotowania wniosków o zaprzeczenie ojcostwa, przygotowania wniosków o ustalenie ojcostwa.

Od 1 stycznia 2016 roku Miasto Lublin sukcesywnie uruchamia punkty bezpłatnej pomocy prawnej dla osób i rodzin wskazanych w art. 4 ust 1 pkt.1 – 7 ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej.⁵

---

⁵ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej i edukacji prawnej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1255).

2.2.5. Placówki wsparcia dziennego

Rodziny zmagające się z problemami spowodowanymi zakłóconym procesem opiekuńczo-wychowawczym mogą liczyć na wsparcie poprzez działania placówek wsparcia dziennego, które odgrywają ważną rolę w obszarze wzmocnienia funkcji opiekuńczych i wychowawczych rodziny.

Placówka wsparcia dziennego przeznaczona jest dla dzieci i młodzieży do 18. roku życia. Pobyt dziecka w takiej placówce jest nieodpłatny i dobrowolny, chyba, że do placówki skieruje sąd. Placówka wsparcia dziennego współpracuje z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z instytucjami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Placówki mogą być prowadzone w formach: opiekuńczej, specjalistycznej, pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę lub w formach łączonych.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej zapewnia dziecku:

- 1) opiekę i wychowanie,
- 2) pomoc w nauce,
- 3) organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej w szczególności:

- 1) organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne,
- 2) realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne.

Placówki wsparcia dziennego prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania, lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta na ich prowadzenie. Wójt sprawuje kontrolę nad placówkami wsparcia dziennego. W Lublinie działają wyłącznie placówki wsparcia dziennego prowadzone przez uprawnione podmioty, którym Prezydent Miasta Lublin zlecił realizację tego zadania. Z oferty programowej placówek wsparcia dziennego (nadzorowanych przez MOPR, czyli prowadzonych na zlecenie Miasta Lublin) w latach 2015 – 2017 skorzystało odpowiednio ⁶:

- 2015 rok – **23** placówki, **910** dzieci (w tym 111 dzieci w placówkach specjalistycznych),
- 2016 rok – **24** placówki, **897** dzieci (w tym 102 dzieci w placówkach specjalistycznych),

---

⁶ Źródło: dane MOPR

- 2017 rok – 22 placówki, 836 (850) dzieci (w tym 106 dzieci w placówkach specjalistycznych).

Tabela 9. Placówki wsparcia dziennego działające na zlecenie Miasta Lublin w latach 2015-2017

L.p.	Nazwa placówki	Forma prowadzenia	Liczba miejsc	Adres placówki
1	Dom Św. Józefa dla Dzieci i Młodzieży. Ognisko Wychowawcze	placówka opiekuńcza	60	ul. Ks.M. Słowikowskiego 1a 20-124 Lublin
2	Salezjańska Świetlica Środowiskowa im. Św. Dominika Savio	placówka opiekuńcza	30	ul. Kalinowszczyzna 3 20-129 Lublin
3	Świetlica Opiekuńczo-Wychowawcza im. bł. Edmunda Bojanowskiego	placówka opiekuńcza	30	ul. Królewska 10 20-109 Lublin
4	Klub Młodzieżowy <i>(15.02.2015 zak.działalności, 1.04.2016 ponowne uruchomienie)</i>	placówka opiekuńcza	30	ul. Łabędzia 15 20-335 Lublin
5	Świetlica Św. Brata Alberta <i>(30.06.2015 zak.działalności)</i>	placówka opiekuńcza	30	ul. Willowa 15 20-819 Lublin
6	Świetlica Opiekuńczo – Wychowawcza przy Parafii Św. Maksymiliana Kolbe <i>(31.01.2016 zak.działalności)</i>	placówka opiekuńcza	25	ul. Dr. Męczen. Majdanka 27 20-325 Lublin
7	Świetlica św. Antoniego Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej	placówka opiekuńcza	30	ul. Kasztanowa 1 20-245 Lublin
8	Świetlica św. Michała Archanioła Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej	placówka opiekuńcza	30	ul. Fabryczna 19 20-301 Lublin
9	Świetlica „Promyk” <i>(do 31.12.2016)</i>	placówka opiekuńcza	30	ul. Odlewnicza 11a 20-219 Lublin
10	Ośrodek nr 1 "Teatr"	placówka opiekuńcza	40	ul. Kunickiego 128 20-434 Lublin
11	Ośrodek nr 2 "Bliźniak"	placówka opiekuńcza	40	ul. ks. M. Słowikowskiego 1 20-124 Lublin
12	Świetlica Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży	placówka opiekuńcza	30	ul. Krak. Przedmieście 1, 20-002 Lublin
13	Świetlica Integracyjna "Razem"	placówka opiekuńcza	25	ul. Doświadczalna 46 20-236 Lublin
14	Placówka Wsparcia Dziennego "Jutrzenka"	placówka opiekuńcza	30	ul. Jutrzenki 1 20-538 Lublin
15	Świetlica Stowarzyszenia Przyjaciół Dzieci i Młodzieży "con amore"	placówka opiekuńcza	30	ul. Róży Wiatrów 9 20-468 Lublin

16	Środowiskowe Ognisko Wychowawcze Towarzystwa Przyjaciół Dzieci	placówka opiekuńcza	25	ul. Narutowicza 54 20-016 Lublin
17	Placówka Wsparcia Dziennego "Misericordia"	placówka opiekuńcza	30	ul. Głuska 138 20-380 Lublin
18	Placówka Wsparcia Dziennego "CIUCHCIA" <i>(31.12.2017 zak.działalności)</i>	placówka opiekuńcza	20	ul. Kunickiego 35 20-417 Lublin
19	Specjalistyczny Ośrodek Opiekuńczo-Wychowawczy "Domostwo Amigoniańskie"	placówka specjalistyczna	25	ul. Jaworowskiego 12 20-612 Lublin
20	Ośrodek Terapeutyczny	placówka specjalistyczna	19	ul. Narutowicza 74a 20-019 Lublin
21	"Specjalistyczna Placówka AGAPE CLUB"	placówka specjalistyczna	30	ul. Bernardyńska 5 20-109 Lublin
22	Placówka Wsparcia Dziennego "Dom Ciepła" im. św. Antoniego	placówka opiekuńcza	30	Al. Kraśnicka 65 20-718 Lublin
23	Świetlica Kowalska 3 <i>(od 1.07.2015)</i>	placówka opiekuńcza i specjalistyczna	15	ul. Kowalska 3 20-115 Lublin
24	Ośrodek Wsparcia Młodzieży "Przystanek Sempre" <i>(od 1.04.2016 do 30.06.2017)</i>	placówka opiekuńcza i specjalistyczna	8	ul. Lubartowska 24 20-084 Lublin
25	Świetlica Środowiskowa ORATORIUM <i>(od 1.10.2016)</i>	placówka opiekuńcza	30	ul. Krochmalna 47 20-401 Lublin

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie za lata 2015 – 2017

Liczba placówek wsparcia dziennego w latach 2015 – 2017 ulegała niewielkim wahaniom. Na początku 2015 roku w Lublinie działały 22 placówki wsparcia dziennego prowadzone przez pomioty, którym Prezydent Miasta Lublin zlecił realizację tego zadania – 19 prowadzonych w formie opiekuńczej i 3 w formie specjalistycznej.

W trakcie 2015 r. dwie placówki wsparcia dziennego zakończyły działalność: Klub Młodzieżowy mieszczący się przy ul. Łabędziej 15, oraz Świetlica Św. Brata Alberta przy ul. Willowej 15. Od 1 lipca 2015 r. działalność rozpoczęła placówka wsparcia dziennego łącząca formy opiekuńczą i specjalistyczną – Świetlica Kowalska 3. Na podstawie zezwolenia Prezydenta Miasta z dnia 15 grudnia 2015 roku rozpoczęła także działalność Świetlica Socjoterapeutyczna (prowadzona w formie specjalistycznej przy Al. Józefa Piłsudskiego 26).

Na przestrzeni 2016 roku zostały uruchomione trzy placówki: Klub Młodzieżowy, Ośrodek Wsparcia Młodzieży "Przystanek Sempre", Świetlica Środowiskowa ORATORIUM natomiast Świetlica Opiekuńczo-Wychowawcza przy Parafii Św. Maksymiliana Kolbe i Świetlica "Promyk" zakończyły funkcjonowanie.

W 2017 roku nie uruchomiono nowych placówek wsparcia dziennego, natomiast zakończyły pracę dwie placówki wsparcia dziennego: z końcem czerwca Ośrodek Wsparcia Młodzieży "Przystanek Sempre" i z końcem roku Placówka Wsparcia Dziennego "CIUCHCIA".

Obecnie w Lublinie funkcjonuje 20 placówek wsparcia dziennego – 16 prowadzonych w formie opiekuńczej, 3 w formie specjalistycznej, jedna w połączonych formach opiekuńczej i specjalistycznej.

2.2.6. Wybrane instytucje wspierające rodzinę w sytuacji kryzysowej

Centrum Interwencji Kryzysowej mieszczące się przy ul. Probstwo 6a świadczy pomoc osobom i rodzinom, które znalazły się w sytuacjach kryzysowych, m.in.: ofiarom przemocy, w tym osobom doświadczającym przemocy seksualnej, ofiarom przestępstw, rodzinom osób uzależnionych, osobom znajdującym się w krytycznej sytuacji życiowej spowodowanej zdarzeniami losowymi i innymi czynnikami.

W 2017 roku w Centrum udzielono ogółem **17 881 porad**, w tym:

- **4 772 porady w kontakcie bezpośrednim:**
  - 563 porad prawnych,
  - 2 232 konsultacji terapeutycznych,
  - 1 866 konsultacji psychologicznych.
  - 18 konsultacji socjalnych i specjalistycznych,
  - 43 konsultacji rodzinnych,
- **3 016 konsultacji telefonicznych i internetowych,**
- **10 093 porad i konsultacji w całodobowym telefonie zaufania.**

W ciągu całego 2017 roku z pomocy Centrum skorzystało **955 osób** (w tym 590 klientów skorzystało z pomocy po raz pierwszy). Wielu klientów Centrum Interwencji Kryzysowej to osoby doświadczające przemocy. Zorganizowano i przeprowadzono dla nich **494 spotkania z psychologiem**. W 2017 roku pracownicy CIK założyli 9 Niebieskich Kart oraz brali udział w 14 posiedzeniach grup roboczych.

Ponadto Centrum zrealizowało dwie edycje programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie: wstępny (dla 15 osób) i pogłębiony (dla 15 osób). Program realizowany był w Areszcie Śledczym w Lublinie. Wzięły w nim udział osoby skazane z art. 207 kk. W trakcie trwania programów wstępnego i pogłębionego zrealizowano 12 pięciogodzinnych sesji grupowych.

Pracownicy Centrum Interwencji Kryzysowej podejmowali również interwencje w środowisku, tj. wyjścia w ramach grup roboczych we współpracy z Policją oraz w ramach zadań mobilnego interwenta – na wezwanie Policji.

W ramach współpracy Centrum Interwencji Kryzysowej, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie oraz Komenda Miejska Policji realizują w ramach współpracy projekt pn. „Przyjazne Patrole”. Inicjatywa polega na wspólnym wizytowaniu przez pracownika socjalnego MOPR, psychologa z CIK i przedstawiciela Policji, środowisk, w których zagrożone jest dobro dziecka. „Przyjazny patrol” uczestniczy w interwencjach podejmowanych przez funkcjonariuszy Komendy Miejskiej Policji w Lublinie oraz monitoruje sytuację dzieci w środowiskach niewydolnych wychowawczo, w rodzinach dysfunkcyjnych z problemami opiekuńczo–wychowawczymi. Patrole wizytują rodziny w piątki i soboty w godzinach 16.00 – 24.00 na terenie całego miasta.

W 2017 roku pracownicy CIK zorganizowali **104 patrole**, w czasie których odbyły się 434 spotkania z rodzicami oraz 1 296 rozmów z dziećmi, rodzicami i opiekunami. Programem objęto 199 rodzin. Aby zapewnić dzieciom należytą opiekę i bezpieczeństwo na skutek interwencji „Przyjaznych Patroli” odebrano 20 dzieci na podstawie art.12a ust.4 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W ramach interwencji Patrolu wszczęto również 20 razy procedurę Niebieskiej Karty oraz sporządzono 12 wniosków do sądu o odebranie dziecka opiekunom.

Od 2016 roku w strukturach Centrum Interwencji Kryzysowej w Lublinie działa Ośrodek Wczesnej Interwencji dla Osób z Problemem Alkoholowym i ich Rodzin. Celem działalności Ośrodka jest:

- zmniejszenie negatywnych skutków nadużywania alkoholu,
- przeciwdziałanie niepotrzebnemu absorbowaniu pracy Szpitalnych Oddziałów Ratunkowych przez osoby nietrzeźwe, których stan nie zagraża ich życiu i zdrowiu,
- profilaktyka problemów alkoholowych,
- zwiększenie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców miasta.

Ośrodek Wczesnej Interwencji dla Osób z Problemem Alkoholowym i ich Rodzin dysponuje **20 miejscami** dla osób nietrzeźwych. Czynny jest przez całą dobę, 7 dni w tygodniu. Siedziba Ośrodka znajduje się przy ul. Północnej w Lublinie. W 2017 roku do Ośrodka zostało przyjętych **3 036 osób**.

Osoby i rodziny znajdujące się w sytuacjach kryzysowych, m. in.: ofiary przemocy, w tym także doświadczające przemocy seksualnej, ofiary przestępstw, rodziny osób uzależnionych, osoby znajdujące się w krytycznej sytuacji życiowej spowodowanej

zdarzeniami losowymi mogą uzyskać pomoc w formie schronienia w mieszkaniu interwencyjnym prowadzonym przez Centrum Interwencji Kryzysowej w Lublinie. W mieszkaniu interwencyjnym umieszczane są niejednokrotnie osoby kierowane przez Wydział Bezpieczeństwa Mieszkańców i Zarządzania Kryzysowego. W 2017 roku pomocą w tej formie objęto **21 rodzin** będących w sytuacji kryzysowej.

Dodatkowo w ramach interwencji kryzysowej w Mieście Lublin działają dwa ośrodki wsparcia dotowane z budżetu Miasta. Świadczą pomoc rodzinom i osobom będącym w sytuacji kryzysowej. Są to: Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie oraz Ośrodek Wsparcia w formie schroniska dla samotnych matek z dziećmi oraz bezdomnych kobiet.

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie od stycznia 2017 roku prowadzony jest przez Fundusz Ochrony Życia Archidiecezji Lubelskiej. Mieści się przy ul. Chmielewskiego 9 w Lublinie, dysponuje 25 miejscami. Ośrodek czynny jest całą dobę, zapewnia schronienie i stały dozór gwarantujący odseparowanie ofiary od sprawcy przemocy, oferuje 3 posiłki dziennie, a także odzież, obuwie, środki higieny osobistej dla dzieci i dorosłych, środki czystości, lekarstwa, pomoce dydaktyczne, zabawki itp. Kadra Ośrodka, m.in.: psycholog, prawnicy, pedagodzy, pracownik socjalny, pielęgniarka, psychiatra zapewniają natychmiastowe wsparcie psychologiczne i medyczne, rozpoznanie sytuacji osoby doznającej przemocy w rodzinie i opracowanie indywidualnego planu pomocy oraz wsparcie w przezwyciężaniu sytuacji kryzysowej. Ośrodek prowadzi całodobowy dyżur, czynny jest również całodobowy telefon, pod którym ofiary przemocy mogą uzyskać poradę i wsparcie. W 2017 roku dotacja z budżetu Państwa wynosiła 365 000,00 zł. Z usług Ośrodka skorzystały 63 osoby.

Ośrodek wsparcia w formie schroniska dla samotnych matek z dziećmi oraz bezdomnych kobiet, przy ul. Bronowickiej 3, prowadzony jest przez Fundację SOS Ziemi Lubelskiej. Ośrodek dysponuje 50 miejscami, z tego 35 miejsc przeznaczonych jest dla samotnych matek z dziećmi oraz 15 miejsc dla bezdomnych kobiet. Zapewnia schronienie, posiłek interwencyjny, pozyskaną żywność, odzież oraz pomoc rzeczową. Pomoc świadczą specjaliści zatrudnieni w ośrodku: psycholog, pedagog, prawnik i pracownik socjalny. Umowa na prowadzenie Ośrodka obowiązywała do 30 czerwca 2018 r. W trakcie 2017 roku w Ośrodku organizowano zajęcia mające na celu aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, kształtowanie umiejętności spędzania wolnego czasu, promowanie zdrowego stylu życia, rozwijanie uzdolnień i zainteresowań. W 2017 roku dotacja z budżetu Miasta Lublin wynosiła 369 000,00 zł. Z usług Ośrodka skorzystały 53 osoby (22 kobiety bezdomne, 14 matek i 17

dzieci - skierowanych decyzją MOPR). Od lipca 2018 roku w Ośrodek przekształcił się w dwie placówki - **Schronisko dla bezdomnych kobiet mieszkanek Miasta Lublin**, które oferuje 20 miejsc oraz **Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży**, który dysponuje 25 miejscami. Obydwie placówki zapewniają schronienie, posiłek interwencyjny, pozyskaną żywność, odzież oraz pomoc rzeczową. Pomoc w nich świadczą specjaliści - psycholog, pedagog, prawnik i pracownik socjalny.

2.2.7. Inne ośrodki wsparcia

Centrum Aktywności Środowiskowej, przy ul. Antoniny Grygowej 4B jest komórką organizacyjną Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie. Jest to placówka o zasięgu lokalnym realizująca zadania w zakresie udzielania pomocy osobom i rodzinom z grup szczególnego ryzyka, zagrożonym wykluczeniem społecznym, zamieszkałym na osiedlu Antoniny Grygowej w Lublinie.

Wśród licznych działań podejmowanych przez Centrum należy wskazać: wspieranie rodziny w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej poprzez zapewnienie opieki wychowawczej dzieciom i młodzieży, pomoc w nauce, stwarzanie warunków do rozwijania zainteresowań i uzdolnień oraz organizację czasu wolnego, zapewnienie pomocy rodzinie, dzieciom i młodzieży sprawiającym problemy wychowawcze, zagrożonym demoralizacją, przestępczością lub uzależnieniami poprzez organizację zajęć profilaktycznych, socjoterapeutycznych, korekcyjnych i terapeutycznych oraz udzielanie doraźnej i kompleksowej pomocy osobom znajdującym się w trudnych sytuacjach życiowych, które wynikają z dysfunkcji życia rodzinnego i sytuacji kryzysowych o charakterze losowym.

W 2017 roku, w celu zapobiegania degradacji społecznej dzieci i młodzieży, Centrum Aktywności Środowiskowej podejmowało liczne działania w zakresie organizacji czasu wolnego oraz aktywizacji społecznej i rozwijania zainteresowań dzieci i młodzieży.

Ze wsparcia Centrum Aktywności Środowiskowej w 2017 roku skorzystało około **289 osób** (w tym 115 osób, to dzieci i młodzież).

2.2.8. Asystenci rodziny

Problematyka związana z udzielaniem wielopoziomowej pomocy rodzinom, które przeżywają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest jednym z głównych celów organizacji zajmujących się rodziną. W ramach wsparcia może zostać udzielona pomoc w postaci przydzielenia asystenta rodziny. Asystent rodziny prowadzi pracę

z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu przez nią wyznaczonym. W świetle obowiązujących od 1 stycznia 2015 r. przepisów, liczba rodzin, z którymi jeden asystent w tym samym czasie prowadzi pracę nie może przekroczyć 15. Czynności służbowe wykonuje w zadaniowym systemie pracy, od poniedziałku do piątku, w godzinach od 07.30 do 19.30. Organizacja pracy asystentów rodziny gwarantuje elastyczność i dopasowanie do potrzeb wspieranych rodzin. Pozwala to na udzielenie pomocy zarówno w kontekście systemowego wsparcia, jak i w sytuacji kryzysowej.

Asystenci rodziny podejmują pracę z rodzinami naturalnymi przeżywającymi trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz będącymi w trudnej sytuacji życiowej. Działania ujęte w planie pracy z rodziną mogą mieć cel naprawczy, podtrzymujący lub też profilaktyczny i edukacyjny oraz zmniejszać ryzyko odseparowania dziecka od rodziny. Praca z rodziną polega również na kontroli zabezpieczania potrzeb małoletnich, w przypadku zaniedbań ze strony opiekunów, ma za zadanie podjęcie działań interwencyjnych. Asystenci pomagają w przezwyciężaniu trudności w funkcjonowaniu rodziny, jako grupy i instytucji wychowawczej, jak również w rozwiązywaniu problemów poszczególnych jej członków. Prowadzą systematyczną pracę z rodzinami wieloproblemowymi, w których dzieci mają niezaspokojone potrzeby. Rodziny, których dzieci przebywają w pieczy zastępczej motywują do zmiany sytuacji życiowej i stałego kontaktu z dziećmi, realizując tym samym założenia zawarte w planach pracy z rodziną. Celem współpracy jest w tym przypadku powrót małoletnich pod opiekę rodziców.

Zakres merytoryczny zadań asystentów rodziny, to między innymi:

- podejmowanie działań mających na celu pomoc rodzinom w rozwiązywaniu ich problemów socjalnych poprzez dostarczanie informacji i kierowanie do odpowiednich instytucji;
- udzielanie pomocy w redagowaniu pism urzędowych, ubieganiu się przez rodziny o świadczenia socjalne, przydział lub zamianę lokalu, umorzenie długów lokatorskich, itp.;
- udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów psychologicznych, m.in. poprzez: kierowanie członków rodzin do poradni specjalistycznych i rodzinnych, udziału w diagnostyce oraz formach terapii indywidualnej, rodzinnej, grupowej, terapii uzależnień i grupach wsparcia;
- motywowanie do korzystania z konsultacji psychiatrycznych oraz kierowanie członków rodzin do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

w Lublinie;

- informowanie o prawidłowościach rozwoju bio-psycho-społecznego dzieci oraz o zaburzeniach tego rozwoju, które wymagają zmiany postaw wychowawczych opiekunów;
- podejmowanie działań zamierzających do rozwijania u rodziców umiejętności wychowawczych, motywowanie i kierowanie na zajęcia rozwijające kompetencje rodzicielskie;
- informowanie o możliwej etiologii zachowań dzieci sprawiających trudności wychowawcze, motywowanie do podjęcia diagnostyki psychologicznej, pedagogicznej i psychiatrycznej oraz do stosowania się do zaleceń specjalistów;
- motywowanie rodziców do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- udzielanie pomocy w postępowaniu rekrutacyjnym i pisaniu wniosków o przyjęcie do placówek edukacyjnych;
- edukowanie w zakresie funkcjonowania na współczesnym rynku pracy (szukanie ofert pracy, pomoc w pisaniu CV i listu motywacyjnego, przygotowanie się do rozmów kwalifikacyjnych z potencjalnym pracodawcami);
- uświadomienie wartości pracy i znaczenia utrzymywania pracy zarobkowej przez członków rodzin;
- nauka prowadzenia gospodarstwa domowego, zarządzania budżetem i budowania odpowiednich relacji w rodzinie;
- podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodziny, m.in. poprzez informowanie policji oraz służb medycznych o zaistniałych zagrożeniach;
- przygotowanie i prowadzenie dokumentacji pracy z rodziną.

Realizowane działania przyczyniły się do poprawy sytuacji życiowej i funkcjonowania rodzin, wzrostu ich kompetencji opiekuńczo-wychowawczych, uregulowania spraw urzędowo-formalnych, jak też wychodzenia z uzależnień i dysfunkcji.

W 2015 roku 13 asystentów rodziny pracowało z 259 rodzinami potrzebującymi pomocy, w których wychowywało się 531 dzieci. Na przestrzeni roku asystenci zakończyli współpracę z 88 rodzinami. W 2016 roku 14 asystentów rodziny obejmowało wsparciem 266 rodzin niewydolnych wychowawczo, w których wychowywało się 642 dzieci. W ciągu roku asystenci zakończyli współpracę z 72 rodzinami. Z uwagi na wejście w życie z dniem 1 stycznia 2017 roku ustawy z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”

w roku 2017 nastąpił wzrost zatrudnienia asystentów rodziny o 2 etaty. Ustawa nałożyła bowiem na asystentów rodziny obowiązek koordynowania poradnictwa skierowanego do kobiet w ciąży i rodzin oczekujących narodzin dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci ze stwierdzonym w życiu płodowym prawdopodobieństwem dysfunkcji rozwojowych oraz rodzin już wychowujących dzieci z obciążeniami rozwojowymi. W 2017 roku w Lublinie zatrudnionych było zatem 16 asystentów rodziny, którzy objęli swoim wsparciem 283 rodziny niewydolne wychowawczo, w których wychowywało się 688 dzieci. W ciągu 2017 roku asystenci zakończyli współpracę z 97 rodzinami.

W celu właściwej realizacji zadań wynikających z ustawy z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” opracowano „Katalog możliwego wsparcia dla kobiet w ciąży i ich rodzin w Mieście Lublin. Katalog, będący narzędziem pracy dla asystentów rodziny został udostępniony asystentom oraz zamieszczony na stronie internetowej Miejskiego Ośrodka Pomocy rodzinie w Lublinie.

W roku 2017 opracowano „Katalog możliwego wsparcia dla kobiet w ciąży i ich rodzin w Mieście Lublin”, będący narzędziem pracy dla asystentów rodziny. Katalog został udostępniony w formie papierowej oraz elektronicznej asystentom rodziny. Został również umieszczony na stronie internetowej Ośrodka celem udostępnienia wszystkim mieszkańcom Miasta Lublin. W tabeli 10 przedstawiono szczegółowe informacje dotyczące powodów zakończenia współpracy asystentów z rodzinami.

Tabela 10. Powody zakończenia współpracy asystentów rodziny z rodzinami niewydolnymi wychowawczo

Powody zakończenia współpracy	2015	2016	2017
Osiągnięcie założonych celów	30	30	17
Brak współpracy rodziny z asystentem rodziny	32	21	35
Brak efektów pracy	14	10	24
Zmiana metod pracy	12	11	21
RAZEM	88	72	97

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych własnych

Tabela 11. Liczba wizyt asystentów rodzin w środowiskach rodzinnych w latach 2015 – 2017

Lp.	Rok	Liczba asystentów	Liczba rodzin	Liczba wizyt
1	2015	13	259	6931
2	2016	14	266	6942
3	2017	16	283	7326

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie danych własnych

Z danych sprawozdawczych, przedstawionych w tabeli 11. wynika, że w trakcie prowadzonej pracy z rodzinami potrzebującymi wsparcia każdy asystent w 2015 roku odbył średnio 533 wizyty w środowisku, w 2016 roku średnio 496 wizyt, zaś w roku 2017 średnio 458 wizyt. Dzięki współpracy m.in. asystentów z rodzicami biologicznymi dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, w latach 2015 -2017 do rodzin naturalnych powróciło:

- w 2015 roku - 34 dzieci,
- w 2016 roku - 34 dzieci,
- w 2017 roku - 30 dzieci.

2.2.9. Rodziny wspierające

Dzięki szeroko zakrojonym działaniom, mającym na celu informowanie rodzin niewydolnych wychowawczo o możliwości skorzystania z pomocy rodziny wspierającej, w roku 2017 udało się pozyskać pierwszą rodzinę wspierającą, która objęła swoim wsparciem 1 rodzinę z 2 dziećmi. W roku 2015 wypracowano procedurę kwalifikowania rodzin do pełnienia funkcji rodziny wspierającej, w zgodzie z obowiązującymi przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. W ramach promocji rodzin wspierających w roku 2017 na terenie Miasta Lublin rozwieszono 50 plakatów informacyjnych na temat poszukiwania osób chętnych do pełnienia funkcji rodzin wspierających oraz rozdano 500 sztuk ulotek na temat rodzin wspierających wśród mieszkańców Miasta. W roku 2018 planowana jest dalsza współpraca Ośrodka z pozyskaną w roku 2017 rodziną wspierającą oraz kontynuowanie promocji rodzin wspierających w celu pozyskania kolejnych rodzin wspierających.

2.2.10. Grupy wsparcia

Od roku 2013 roku w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie prowadzona jest grupa wsparcia dla rodzin naturalnych przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-

wychowawczych. W latach 2015 i 2016 w Dziale ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej grupa wsparcia dla rodzin naturalnych odbyła po 9 spotkań, w których wzięło udział 14 rodzin. W roku 2017 grupa odbyła 8 spotkań, w których uczestniczyło 19 rodzin. Ta forma pracy z rodziną cieszy się zainteresowaniem i jest realizowana w 2018 roku. Problematyka spotkań koncentruje się głównie wokół więzi w rodzinie oraz bieżących problemów opiekuńczo-wychowawczych, jak: motywowanie dzieci do nauki, komunikacja wewnątrzrodzinna, czy radzenie sobie z emocjami w sytuacjach trudnych. Ponieważ w zajęciach uczestniczą także rodzice (przede wszystkim matki) dzieci przebywających w pieczy zastępczej, prowadzący grupę pedagog podejmuje zagadnienia funkcjonowania dzieci w rodzinie zastępczej, spotkań dzieci z rodzicami biologicznymi oraz współpracy asystenta rodziny i koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej z rodziną naturalną dziecka przebywającego w pieczy zastępczej. Bardzo istotną sprawą jest także to, że rodzice mogą na spotkania grupy przychodzić z dziećmi. Pracownicy (asystenci rodziny) prowadzą z dziećmi zajęcia o charakterze edukacyjnym.

2.2.11. Projekty

Miasto Lublin czyni starania w celu pozyskania środków zewnętrznych na realizację projektu obejmującego wieloletnie działania o charakterze animacyjnym i profilaktyczno-wychowawczym dla dzieci i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W ramach projektu „Rozwój zintegrowanych usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny, również o charakterze profilaktycznym w Mieście Lublin” realizowanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 planowana jest wieloaspektowa pomoc Ośrodka skierowana do rodzin dysfunkcyjnych oraz do dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym (w tym w szczególności do rodzin objętych pomocą w formie asystenta rodziny). W listopadzie 2018 roku rozpocznie działalność bezpłatny punkt konsultacyjno-doradczy oferujący poradnictwo psychologiczne, pedagogiczne i prawne. Istotnym zadaniem dla poprawy funkcjonowania rodziny jest także jej aktywizacja i edukacja. W ramach projektu rodziny objęte pomocą w formie asystenta rodziny będą miały możliwość skorzystania z warsztatów „Skuteczny w domu – aktywny w pracy”, zajęć z profilaktyki uzależnień i planowania rodziny, oraz uświadamiania z zakresu płodowego zespołu alkoholowego, a także warsztatów pieczenia i gotowania. Dzieci, których rodziny będą objęte wsparciem asystenta rodziny będą mogły skorzystać z zajęć wyrównujących wiedzę oraz socjoterapeutycznych, a także brokera edukacyjnego.

Ponadto w ramach poszerzenia oferty pomocowej dla rodzin i dzieci, mieszkańców Miasta Lublin w dniu 19 czerwca 2018 r. Caritas Archidiecezji Lubelskiej w partnerstwie z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie złożył wniosek w ramach Działania 11.2 - Usługi społeczne i zdrowotne w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014 -2020, pod tytułem: „Centrum Rewitalizacji Społecznej”⁷.

Celem głównym projektu jest wzrost dostępności wysokiej jakości usług społecznych użyteczności publicznej poprzez realizację kompleksowych usług wspierania rodziny dla 160 osób z terenu miasta Lublin (60 osób – dzieci i młodzież w wieku 7 – 18 lat, 100 osób – przedstawiciele rodzin, w tym rodzin dysfunkcyjnych) i wsparcie procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej poprzez kształcenie 10 kandydatów na rodziny zastępcze.

Projekt planowany jest na okres 1.02.2019 r. do 30.06.2020 r. i zakłada realizację następujących działań:

- rozwój placówek wsparcia dziennego poprzez utworzenie 20 nowych miejsc w placówce wsparcia dziennego na terenie Miasta Lublin (w budynku Caritas Archidiecezji Lubelskiej),
- poszerzenie działalności placówki poprzez realizację programów rozwijających kompetencje kluczowe, działania profilaktyczne i pracę podwórkową:
  - korepetycje,
  - zajęcia rozwijające inicjatywność i przedsiębiorczość,
  - zajęcia rozwijające świadomość i ekspresję kulturalną,
  - zajęcia rozwijające kompetencje informatyczne,
  - poradnictwo zawodowe indywidualne,
  - zajęcia psychoprofilaktyczne.
- Wsparcie przedstawicieli rodzin przeżywających trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych poprzez poradnictwo rodzinne (prawne i psychologiczne),

---

⁷ Aktualnie projekt został pozytywnie oceniony pod względem formalnym i oczekuje na ocenę merytoryczną.

2.2.12. Praca socjalna w środowisku

Miasto Lublin aktywnie wspiera rozwój potencjału rodziny poprzez budowanie więzi rodzinnych i spójności oraz udostępnianie kompleksowego zakresu usług odpowiadających na zdiagnozowane potrzeby w różnych aspektach jej życia. Wspierając rodzinę w wypełnianiu podstawowych funkcji życiowych szybko i elastycznie reaguje na potrzeby tak, aby zapobiec powstawaniu i nawarstwianiu się problemów, których kumulowanie może doprowadzić do rozpadu więzi i struktury rodziny.

W ramach działań podejmowanych w środowisku pracownicy socjalni wspierają rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, w szczególności poprzez udzielanie informacji, wskazówek i pomocy w rozwiązywaniu problemów życiowych. Ponadto monitorują środowiska zagrożone trudnymi sytuacjami życiowymi, diagnozują problemy dziecka i rodziny, prowadzą systematyczne działania profilaktyczne, udzielają informacji o instytucjach świadczących pomoc na rzecz rodziny, możliwościach i perspektywach poprawy stylu życia, jak również prowadzą współpracę z organizacjami pozarządowymi i instytucjami, zajmującymi się pomocą dziecku i rodzinie.

Podejmowane są kompleksowe działania, ukierunkowane m.in. na budowanie więzi społecznych, właściwe wypełnianie funkcji opiekuńczych, zapobiegające umieszczeniu dzieci w systemie pieczy zastępczej. Działania mające na celu przywracanie i wzmacnianie zdolności opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach naturalnych stanowią jeden z podstawowych kierunków rozwoju i doskonalenia funkcjonowania systemu wspierania rodziny.

Funkcjonujące w strukturach Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie Filie, usytuowane w poszczególnych obszarach Miasta Lublin w ramach zadań statutowych, oprócz szeroko zakrojonej pracy socjalnej, diagnozowania sytuacji, rozpoznawania potrzeb, planowania pomocy, świadczenia poradnictwa, monitorowania jakości funkcjonowania rodzin, podejmują działania interwencyjne w zakresie zapewnienia odpowiedniego wsparcia dzieciom i rodzinom w celu ograniczenia bądź wyeliminowania ewentualnych zachowań patologicznych i dysfunkcji oraz realizują liczne działania środowiskowe skierowane do rodzin, uwzględniające spotkania integracyjne oraz imprezy okolicznościowe. Prowadzona jest ścisła współpraca z wieloma placówkami, jak również instytucjami funkcjonującymi na terenie Miasta Lublin.

Wśród działań realizowanych na rzecz środowisk z dziećmi, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej należy wskazać inicjatywy ukierunkowane na:

1. Pomoc w prawidłowym pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, poprzez:

- udzielanie wsparcia w zaspokojeniu podstawowych potrzeb bytowych (m.in. pomoc rzeczowa, finansowa, dożywianie dzieci i młodzieży na terenie placówek oświatowych),
- zawieranie kontraktów socjalnych w ramach pracy z rodziną niewydolną wychowawczo, mających na celu poprawę jej funkcjonowania w środowisku oraz wzmocnienie rodziców w wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczych,
- prowadzenie pracy socjalnej we współpracy z przedstawicielami Policji, placówek służby zdrowia, pedagogami szkolnymi, poradnikami rodzinnymi oraz parafiami,

2. Zapobieganie powstawaniu sytuacji kryzysowych wymagających interwencji, głównie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, poprzez:

- systematyczny monitoring sytuacji rodziny przez pracowników socjalnych, a także działania interwencyjne podejmowane w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin,
- realizowanie działań w zakresie przeciwdziałania zjawiskom patologicznym oraz zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom w ramach „Przyjaznego patrolu” (o którym pisano wcześniej),
- współdziałanie z funkcjonariuszami policji, kuratorami, pedagogami szkolnymi, służbą zdrowia i innymi instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi, zajmującymi się wsparciem na rzecz dzieci i rodzin oraz z Sekcją ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie MOPR w Lublinie. Współpraca dotyczy głównie działań podejmowanych na rzecz rodzin zagrożonych występowaniem zjawiska przemocy w zakresie prowadzenia procedury „Niebieskiej Karty”.

3. Organizowanie imprez integracyjnych promujących wartości rodzinne:

Promowanie prawidłowo funkcjonującej rodziny oraz wartościowych form spędzania czasu wolnego jest działaniem realizowanym przez Miasto Lublin. Umożliwia zaspokojenie potrzeby kontaktów społecznych, akceptacji oraz przynależności. Wśród inicjatyw realizowanych we współpracy z innymi podmiotami, należy wskazać, m.in.:

- spotkania okolicznościowe oraz festyny mające na celu integrację rodzin, promowanie zachowań prospołecznych, wolnych od agresji i przemocy oraz propagowanie aktywnych form spędzania czasu wolnego z dziećmi,

- realizację projektów socjalnych mających na celu integrację rodzin z dziećmi znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej poprzez wskazanie form spędzania wolnego czasu.

4. Upowszechnianie wolontariatu i angażowanie wolontariuszy w działania wspomagające rodziny

Wychodząc naprzeciw rozpoznany potrzebom i oczekiwaniom społecznym, jak również w celu uzupełnienia oraz wzbogacenia oferty pomocy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie realizowane są działania wolontarystyczne, skierowane m.in. do rodzin wieloprotblemowych oraz wielodzietnych, które własnym staraniem nie są w stanie przezwyciężyć rodzących się problemów życia codziennego.

Pomoc dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych objętych wsparciem Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie polega na wyrównywaniu braków w nauce. Dzięki pomocy wolontariuszy dzieci osiągają lepsze wyniki w edukacji szkolnej, mają lepiej zorganizowany czas przeznaczony na naukę i rozrywkę, stają się bardziej otwarte na innych ludzi. Wolontariusze pomagają dzieciom w rozwijaniu indywidualnych zdolności oraz wykształceniu umiejętności wytrwałej pracy w procesie samodzielnego uczenia. Dzięki wolontariuszom dzieci poznają pozytywne wzorce zachowań oraz rozwijają kompetencje społeczne.

W 2017 roku w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie wolontariat świadczyło **30 wolontariuszy** na rzecz osób potrzebujących, korzystających z pomocy społecznej, którzy objęli swoim wsparciem 19 środowisk indywidualnych i 36 środowisk objętych wsparciem w Centrum Aktywności Środowiskowej.

2.2.13. Realizacja rządowych programów „500+” i „Dobry start”

Ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. z 2016 r. poz.195 z późn. zm.) wprowadzono systemowe wsparcie polskich rodzin - świadczenie wychowawcze, którego celem jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem i opieką nad dzieckiem i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. Z dniem 1 sierpnia 2017 r. weszła w życie uchwalona przez Sejm RP w dniu 7 lipca 2017 r. ustawa o zmianie niektórych ustaw związanych z systemami wsparcia rodzin (Dz. U. z 2017 r. poz. 1428), która wprowadziła zmiany w ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci.

Nowe regulacje zastosowano po raz pierwszy przy ustalaniu prawa do świadczenia wychowawczego na okres rozpoczynający się 1 października 2017 r.

Świadczenie wychowawcze z Programu Rodzina 500 plus mogą otrzymać rodzice oraz opiekunowie dzieci do 18. roku życia w wysokości 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko. W przypadku pierwszego lub jedyne dziecko pomoc skierowana jest jedynie do rodzin o niskich dochodach (poniżej 800 zł netto na osobę, a 1200 zł w przypadku rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym). Fakt, iż otrzymanie świadczenia na drugie i kolejne dziecko nie zależy od dochodu sprawia, że pomoc trafiła do zdecydowanie większej liczby rodzin niż jest świadczeniobiorców zasiłków rodzinnych.

Strukturę środowisk korzystających ze świadczenia wychowawczego z podziałem na liczbę dzieci w rodzinie obrazuje poniższa tabela.

Tabela 12. Struktura rodzin z dziećmi korzystających ze świadczenia wychowawczego

Liczba dzieci w rodzinie	Liczba rodzin	stosunek %
1	15 732	65,89
2	6 212	26,03
3	1 495	6,26
4	312	1,31
5	79	0,4
6 i więcej	47	0,2

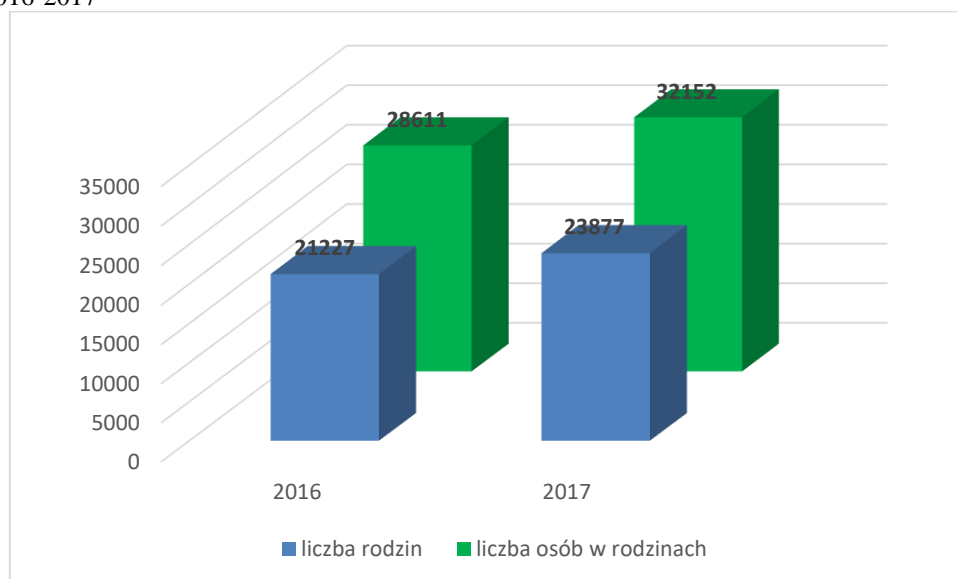
Źródło: Opracowanie własne MOPR w Lublinie

Świadczenia otrzymało również 4 391 osób samotnie wychowujących 6 184 dzieci.

W roku 2017 wypłacono 352 193 świadczenia na łączną kwotę 175 664 000 zł. Daje to średnio 613 zł miesięcznie na rodzinę. W przypadku zasiłków rodzinnych z dodatkami średniomiesięczna kwota wsparcia przypadająca na rodzinę to jedynie 254 zł. Wypłacano średnio 29 350 świadczeń miesięcznie na pierwsze dziecko.

W 2017 roku z pomocy w postaci świadczenia wychowawczego skorzystało 23 877 rodzin i jest to niemal trzy razy liczniejsza grupa niż w przypadku świadczeniobiorców zasiłków rodzinnych. Niewątpliwie przyczynia się to do wzrostu poziomu zaspokojenia potrzeb rodzin wychowujących dzieci. Na wykresie 16. przedstawiono liczbę rodzin objętych pomocą w postaci świadczeń wychowawczych w latach 2016 – 2017. W analizowanym okresie liczba rodzin objętych tą formą pomocy uległa zwiększeniu – o 2 650 rodzin

Wykres 18. Liczba rodzin i osób w tych rodzinach objętych pomocą w postaci świadczeń wychowawczych w latach 2016-2017

Źródło: Opracowanie własne MOPR na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej

Tak duży zasięg wsparcia w ramach Programu 500+ przełożył się również na znaczny spadek liczby rodzin z dziećmi korzystających ze wsparcia w ramach ustawy o pomocy społecznej, o którym była mowa wcześniej.

Oprócz pomocy w postaci świadczenia wychowawczego, na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu "Dobry start" (Dz. U. Z 2018 r. poz. 1061), ustanowiono program, na podstawie którego rodziny otrzymują raz w roku 300 zł na każde dziecko uczące się w szkole, bez względu na dochód. Świadczenie "Dobry start" przysługuje na rozpoczynające rok szkolny dzieci do ukończenia 20 roku życia. Dzieci niepełnosprawne uczące się w szkole otrzymują je do ukończenia przez nie 24 roku życia. Do dnia 05 listopada 2018 roku ze świadczeń skorzystało 23 218 rodzin z dziećmi zamieszkujących na terenie Miasta Lublin. Wypłacono 32 205 świadczeń na łączną kwotę 9 657 450zł⁸.

2.3. Rekomendacje

Stawiając, jako priorytet kreowanie warunków sprzyjających dobremu funkcjonowaniu rodziny w Lublinie, należy w dalszym ciągu podejmować aktywne działania promujące pozytywny wizerunek rodzin (między innymi poprzez kampanie społeczne i spotkania edukacyjne), ze szczególnym uwzględnieniem rodzin wielodzietnych. Negatywne prognozy

⁸ W tym wypłacono również 27 świadczeń w wysokości 150 zł dla rodziców sprawujących opiekę naprzemienną.

demograficzne oraz zagrożenie wykluczeniem społecznym części rodzin powinny skłaniać do podejmowania szeroko zakrojonych działań prewencyjnych zmierzających do łagodzenia skutków społecznych i ekonomicznych zachodzących procesów. Skuteczność tych działań w dużej mierze zależy od współpracy między różnymi jednostkami organizacyjnymi Gminy Lublin (jak: jednostki pomocy społecznej, edukacji, zdrowia, porządku publicznego), które dysponują zasobami infrastruktury społecznej, a także organizacjami pozarządowymi.

Zmieniające się warunki życia i egalitaryzacja rodziny wymagają promowania dostosowanych do tych warunków wzorców funkcjonowania rodziny (np. wzorców pełnienia ról rodzinnych, czy podziału obowiązków), a także wartościowych wzorców spędzania czasu wolnego. Jest to jeden z elementów w systemie działań zapobiegających występowaniu zjawisk patologicznych w rodzinach oraz ich dysfunkcyjności. Jak zostało to scharakteryzowane we wcześniejszych podrozdziałach, działania takie są z sukcesem realizowane, co doprowadziło do wypracowania dobrych wzorów, które należy kontynuować.

Istotnym trendem obserwowanym od kilkunastu lat jest zwiększająca się liczba urodzeń pozamałżeńskich. Od 1989 roku udział urodzeń pozamałżeńskich w ogóle urodzeń w Polsce wzrósł pięciokrotnie z 4,8% do 24,1% w roku 2017.⁹ Wiąże się to ze wzrastającymi potrzebami wsparcia rodzin monoparentalnych.

Ze względu na utrzymujące się na wysokim poziomie zapotrzebowanie na pomoc psychologiczną i pedagogiczną oraz rosnące zainteresowanie osób i rodzin poradnictwem prawnym, należy dążyć do zwiększenia oferty pomocy specjalistycznej i permanentnie rozszerzać współpracę z organizacjami pozarządowymi, świadczącymi poradnictwo prawne, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego. W tym celu już 2018 roku rozpoczęto realizację projektu „Rozwój zintegrowanych usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny, również o charakterze profilaktycznym w Mieście Lublin”, który będzie kontynuowany do 2020 roku.

W miarę możliwości finansowych budżetu Miasta Lublin oraz pozyskanych środków pozabudżetowych należy zadbać o infrastrukturę oraz systematycznie zwiększać środki finansowe przeznaczone na dofinansowanie działalności placówek wsparcia dziennego, by stały się dla dzieci atrakcyjnym miejscem spędzania czasu wolnego. Należy promować działania mające na celu wzrost poziomu usług oferowanych przez placówki wsparcia dziennego oraz upowszechniać, a także promować oferty, których realizacja zapewnia organizowanie dzieciom czasu wolnego, w szczególności w ramach działań środowiskowych.

---

⁹ <http://stat.gov.pl>

Aby zapewnić jak najlepsze efekty wynikające z pobytu dzieci w placówkach wsparcia dziennego, należy zwrócić szczególną uwagę na ustawiczne podnoszenie kwalifikacji przez osoby pracujące z dziećmi (wychowawcy i animatorzy), co sprzyja doskonaleniu metodyki pracy z dzieckiem. Należy także kłaść nacisk na dobór takich form i metod pracy, by dzięki nim, poprzez dziecko, móc pozytywnie oddziaływać również na pozostałych członków rodziny.

Dla podniesienia efektywności zabiegów na rzecz wspierania rodzin przeżywających trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej oraz wspierania kobiet w ciąży i rodzin oczekujących narodzin dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci ze stwierdzonym w życiu płodowym prawdopodobieństwem dysfunkcji rozwojowych oraz rodzin już wychowujących dzieci z obciążeniami rozwojowymi należy dostosować do faktycznych potrzeb ofertę usług asystentów rodziny i rozważyć możliwość zatrudnienia większej ich liczby (w miarę możliwości budżetowych i przy wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowania), co pozwoliłoby na zintensyfikowanie indywidualnej pracy z większą liczbą rodzin. Skuteczność pracy z rodziną zależy w szczególności od przygotowania merytorycznego asystentów, stąd potrzeba umożliwienia im podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Szansę na to dają szkolenia współfinansowane ze środków funduszy europejskich. Od roku 2017 asystenci rodziny uczestniczą w bezpłatnych szkoleniach (także poprzez platformę e-learningową) w ramach projektu „Bliżej rodziny – szkolenie dla kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej” realizowanego przez Lidera: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie oraz Partnerów projektu: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Białymstoku oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego w Kielcach. Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Systemowe wspieranie rodzin powinno też mieć na celu utrzymanie dostępnej dla wszystkich, którzy tego potrzebują, pomocy w postaci opieki instytucjonalnej nad dziećmi (żłobki, przedszkola), a także zwiększenie dostępności mieszkań socjalnych dla rodzin najuboższych lub doświadczających krytycznych sytuacji losowych.

2.4. Cele i zadania

Większość celów i zadań ujętych w niniejszym Programie ma charakter stały, co uwarunkowane jest prawidłową realizacją zapisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Na podstawie diagnozy i oraz analizy sprawozdań z realizacji poprzedniego Programu dokonano weryfikacji i modyfikacji zapisów w wybranych obszarach.

Cel 1	Promowanie wartości rodzinnych i właściwych postaw rodzicielskich
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizowanie różnorodnych form integracji rodzin i społeczności lokalnych. 2. Prowadzenie działalności edukacyjno-informacyjnej na rzecz promowania rodziny, organizowanie spotkań o charakterze edukacyjnym, konferencji i warsztatów. 3. Zwiększanie możliwości dostępu do poradnictwa specjalistycznego (w szczególności: psychologicznego, pedagogicznego, prawnego). 4. Realizacja programu dla rodzin wielodzietnych. 5. Promowanie różnych wartościowych form spędzania wolnego czasu dzieci i młodzieży. 6. Organizacja warsztatów dla rodzin z zakresu prowadzenia gospodarstwa domowego, aktywizacji społecznej i zawodowej, edukacja w zakresie planowania rodziny.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zorganizowanych pikników, festynów i innych imprez środowiskowych. • Liczba zorganizowanych spotkań edukacyjnych. • Liczba osób i rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym. • Liczba rodzin wielodzietnych objętych Programem Rodzina Trzy Plus. • Liczba osób biorących udział w warsztatach. • Liczba zorganizowanych warsztatów.
Realizatorzy	Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych UML, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, organizacje pozarządowe
Cel 2	Kontynuowanie działań zapobiegających sytuacjom kryzysowym w rodzinie
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizowanie programów profilaktycznych w zakresie zapobiegania niekorzystnym zjawiskom społecznym. 2. Profilaktyka kryzysów małżeńskich i rodzinnych.

	<p>3. Profilaktyka uzależnień.</p> <p>4. Edukacja profilaktyczna w zakresie świadomości chorób i nieprawidłowości funkcjonowania dziecka. dotkniętego płodowym zespołem alkoholowym.</p>
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba realizowanych programów. • Liczba osób objętych programami profilaktycznymi. • Liczba osób biorących udział w warsztatach. • Liczba zorganizowanych warsztatów.
Realizatorzy	Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych UML, Wydział Oświaty i Wychowania UML, Wydział Sportu i Turystyki UML, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, organizacje pozarządowe
Cel 3	Wzmacnianie rodzin w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dostosowywanie sieci placówek wsparcia dziennego do zdiagnozowanych potrzeb. 2. Utrzymanie na, co najmniej, obecnym poziomie liczby asystentów rodziny i umożliwienie im doskonalenia zawodowego. 3. Kontynuacja prowadzenia grupy wsparcia dla rodzin naturalnych przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. 4. Poprawa sytuacji socjalno-bytowej rodzin dotkniętych problemem ubóstwa. 5. Kontynuowanie prowadzenia działalności edukacyjno-informacyjnej na rzecz promowania asystentury rodziny oraz rodzin wspierających. 6. Zapewnienie pomocy edukacyjnej dzieciom w postaci zajęć wyrównujących wiedzę, zajęć socjoterapeutycznych dla dzieci z zaburzeniami zachowania oraz brokera edukacyjnego. 7. Kontynuowanie działań mających na celu wspieranie rodzin przeżywających problemy w wypełnianiu funkcji

	opiekuńczo-wychowawczych oraz kobiet w ciąży, przez asystentów rodziny.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba funkcjonujących placówek wsparcia dziennego. • Liczba dzieci objętych wsparciem placówek. • Liczba zatrudnionych asystentów rodzin. • Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta. • Liczba rodzin wspierających. • Liczba rodzin objętych wsparciem rodziny wspierającej. • Liczba ulotek, plakatów na rzecz działalności edukacyjno-informacyjnej w celu promowania asystentury rodziny oraz rodzin wspierających. • Liczba dzieci objętych pomocą edukacyjną i socjoterapeutyczną. • Liczba rodzin korzystających ze wsparcia materialnego MOPR. • Liczba wypłacanych świadczeń.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, organizacje pozarządowe.

3. Piecza zastępcza

3.1. Organizacja systemu pieczy zastępczej w świetle obowiązujących przepisów prawa

Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej winno następować po wyczerpaniu wszystkich gwarantowanych przepisami możliwości wsparcia rodziny. W przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców, powiat organizuje pieczę zastępczą.¹⁰ System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.¹¹ Umieszczenie dziecka w pieczy

¹⁰ Art. 32 ust. 1 i ust 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.),, dalej zwanej ustawą.

¹¹ Art. 2 ust. 2 ustawy;

zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu z wyjątkiem sytuacji pilnych lub interwencyjnych,

o których mowa w art. 35 ust. 2, art. 58 ust.1 pkt 2 i 3 oraz art. 103 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy.

Organizowanie pieczy zastępczej powinno mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do:

- wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną;
- opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka;
- powrotu do rodziny;
- utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów;
- stabilnego środowiska wychowawczego;
- kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i przekonań oraz zabawy i wypoczynku;
- pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia;
- ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie dziecka;
- informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości;
- ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem;
- poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej;
- dostępu do informacji dotyczących jego pochodzenia.

Pieczka zastępcza może być realizowana w formach:

1. rodzinnej;
2. instytucjonalnej.

Organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej jest wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu, lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania. Na terenie jednego powiatu może działać więcej niż jeden organizator rodzinnej pieczy zastępczej. W Lublinie, na mocy Zarządzenia Nr 1122/2011 Prezydenta Miasta Lublin z dnia 24 listopada 2011 r., zmienionego Zarządzeniem Nr 52/11/2013 z dnia 15 listopada 2013 r., organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej jest Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie.

Rodzinne formy pieczy zastępczej to:

- rodziny zastępcze

- spokrewnione,
  - niezawodowe,
  - zawodowe, w tym zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowe specjalistyczne,
- rodzinne domy dziecka.

Rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, z zastrzeżeniem art. 55 i 58 ustawy.

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie¹²:

- placówki opiekuńczo-wychowawczej,¹³
- regionalnej placówki opiekuńczo-wychowawczej;
- interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

Na mocy art. 101 ustawy, placówka opiekuńczo-wychowawcza może być prowadzona, jako placówka opiekuńczo-wychowawcza typu:

- socjalizacyjnego;
- interwencyjnego¹⁴;
- specjalistyczno-terapeutycznego¹⁵;
- rodzinnego¹⁶.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza może łączyć zadania placówki typu socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego.

¹² Na podstawie art. 93 ust. 1 ustawy;

¹³ Na podstawie art. 93 ust. 4 ustawy:

„Placówka opiekuńczo-wychowawcza:

- 1) zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne;
- 2) realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku;
- 3) umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej;
- 4) podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny;
- 5) zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych;
- 6) obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi;
- 7) zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych.”

Placówki opiekuńczo - wychowawcze wszystkich typów wykonują powyższe zadania, ponadto placówki typu interwencyjnego, specjalistyczno – terapeutycznego, rodzinnego realizują zadania opisane w dalszej części przypisu.

¹⁴ Art. 103 ust.1 „Zadaniem placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki”

¹⁵ Art. 105 ust.1 „Placówka opiekuńczo-wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności:

- 1) legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności;
- 2) wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii;
- 3) wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych.”

¹⁶ Art. 102 „Placówka opiekuńczo-wychowawcza typu rodzinnego:

- 1) wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się;
- 2) umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu;
- 3) współpracuje z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodziny.”

Zgodnie z założeniami ustawy pobyt dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej powinien mieć charakter przejściowy, do czasu powrotu dziecka do rodziny naturalnej, przysposobienia lub umieszczenia w rodzinie zastępczej.

3.2. Diagnoza i zasoby Miasta Lublin w zakresie pieczy zastępczej

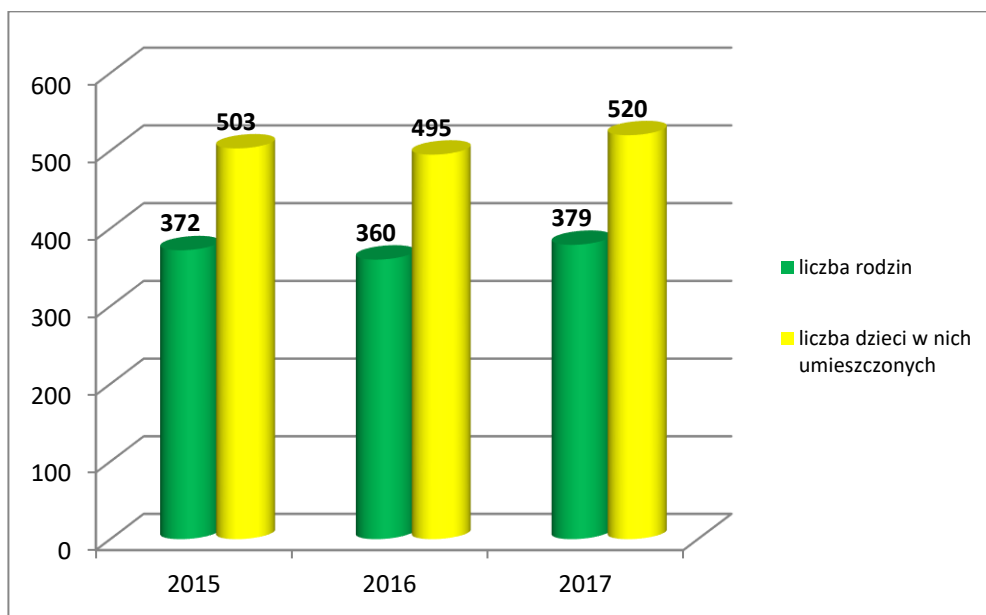
Każde dziecko ma prawo do wychowywania się w prawidłowo funkcjonującej rodzinie. Jeśli wystąpi konieczność wychowania dziecka poza rodziną naturalną, ma ono prawo do opieki i wychowania w pieczy zastępczej. W sytuacji, kiedy mimo podejmowanych wielostronnych i interdyscyplinarnych działań profilaktycznych i wspierających, o których była mowa w poprzednich rozdziałach niniejszego dokumentu, rodzina nie jest w stanie zapewnić odpowiednich warunków dla rozwoju dziecka, decyzją Sądu dziecko zostaje umieszczone w pieczy zastępczej.

Dane statystyczne Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie wskazują, że dwoma dominującymi powodami umieszczenia dziecka w pieczy w latach 2015-2017 były: uzależnienia rodziców i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Problem uzależnienia rodziców w 35,6% przypadków był powodem umieszczenia dziecka w pieczy w 2015 roku, przez 36,7 % w 2016 roku, do 43,8% ogółu umieszczeń dzieci w pieczy w 2017 roku. W analizowanym okresie częstotliwość występowania problemu uzależnienia rodziców, jako powodu umieszczenia dzieci w pieczy wzrosła o ponad 8 punktów procentowych. Natomiast bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w 2015 roku stanowiła powód 28,9 % umieszczeń dzieci pieczy, w 2016 roku – 38,1%, zaś w roku 2017 – 34,3% umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej. W analizowanym okresie częstotliwość występowania problemu bezradności, jako powodu umieszczenia dzieci w pieczy wzrosła.

3.2.1. Rodzinna piecza zastępcza

Na wykresie 19. przedstawiono liczbę rodzin zastępczych i dzieci w nich przebywających w Mieście Lublin w latach 2015 – 2017.

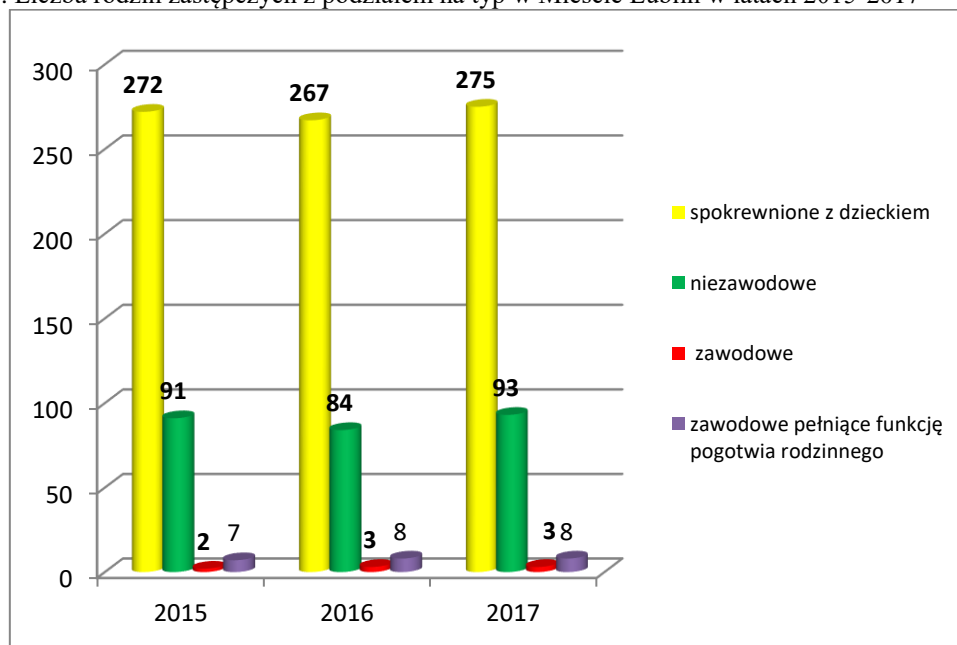
Wykres 19. Liczba rodzin zastępczych i dzieci pozostających pod ich opieką w Mieście Lublin w latach 2015 - 2017

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

W latach 2015 – 2017 liczba rodzin zastępczych wzrosła – z 372 w 2015 r. do 379 w 2017 r. Wzrost odnotowano także w odniesieniu do liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych: z 503 w 2015 r. do 520 w 2017 r.

Wykres 20. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na typ w Mieście Lublin w latach 2015-2017¹⁷

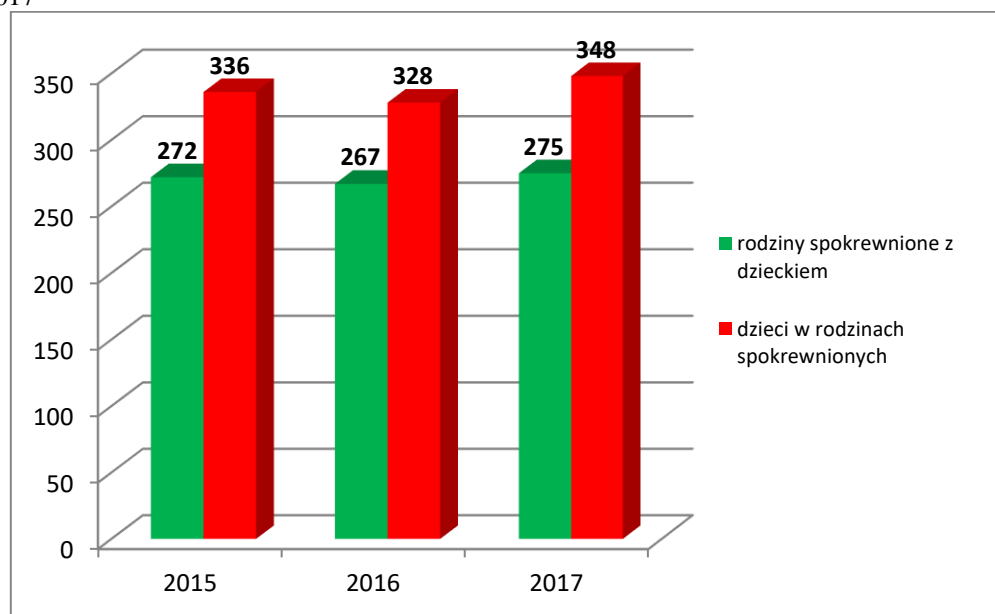

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

¹⁷ W całym analizowanym okresie jedna rodzina pełniła jednocześnie funkcję rodziny zastępczej spokrewnionej i rodziny zastępczej niezawodowej, dlatego w ogólnej liczbie rodzin zastępczych wykazuje się o 1 rodzinę mniej, niż wynika z rachunku matematycznego

W całym analizowanym okresie najliczniejszą grupą rodzin zastępczych w Lublinie były **rodziny spokrewnione z dzieckiem**. Stanowiły od 73,1 % ogółu rodzin w 2015 roku, przez 74,1 % w 2016 roku do 72,5 % ogółu rodzin zastępczych w 2017 roku. Rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w art. 41 ust 1 ustawy, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. Wśród rodzin zastępczych spokrewnionych dominują rodziny tworzone przez dziadków, które stanowią około 91% ogółu, zaś rodziny zastępcze tworzone przez rodzeństwo dziecka, to tylko 9 % ogółu rodzin zastępczych spokrewnionych. Wydając postanowienie o ustanowieniu rodziny zastępczej, Sąd kieruje się przesłanką więzów krwi i, o ile jest to możliwe umieszcza dziecko w najbliższym mu środowisku. W latach 2015 – 2017 66,6% ogółu dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej przebywało w rodzinach zastępczych spokrewnionych.

Wykres 21. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych spokrewnionych w Mieście Lublin w latach 2015 - 2017

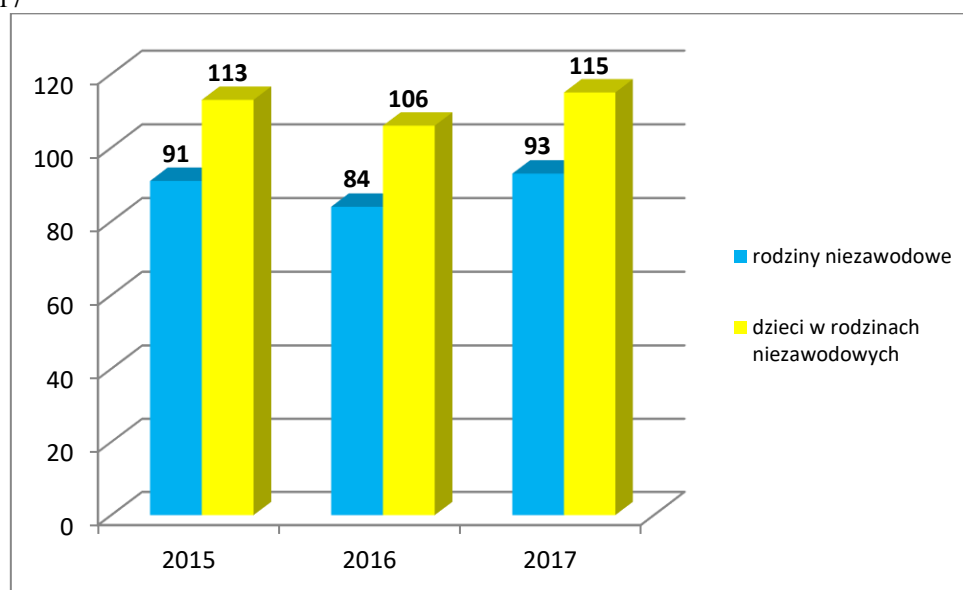

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

Drugą grupą pod względem liczebności są **rodziny zastępcze niezawodowe**, które w latach 2015 – 2017 stanowiły średnio 22,0% ogółu rodzin zastępczych w Mieście Lublin. Rodzinę zastępczą niezawodową tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w art. 41 ust. 1 ustawy, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka – krewni i powinowaci oraz niespokrewnieni.

Na wykresie 22. przedstawiono liczbę lubelskich rodzin zastępczych niezawodowych i dzieci w nich przebywających w latach 2015 – 2017.

Wykres 22. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych niezawodowych w Mieście Lublin w latach 2015 – 2017

Źródło: Opracowanie MOPR, na podstawie danych własnych

Rodzinę zastępczą zawodową tworzą małżonkowie lub osoby, niebędące wstępniymi lub rodzeństwem dziecka. W rodzinie zastępczej zawodowej, w tym samym czasie, może przebywać łącznie nie więcej niż 3 dzieci lub osób, które osiągnęły pełnoletniość przebywając w pieczy zastępczej. W razie konieczności umieszczenia w rodzinie zastępczej rodzeństwa, za zgodą rodziny zastępczej oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, jest dopuszczalne umieszczenie w tym samym czasie większej liczby dzieci. Rodzina zastępcza zawodowa otrzymuje wynagrodzenie za sprawowanie opieki nad powierzonymi jej dziećmi. Rodziny zastępcze zawodowe są uznawane za najbardziej pożądaną formę opieki zastępczej, która powinna się rozwijać.

W rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego umieszcza się dziecko do czasu unormowania jego sytuacji, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesięcy. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może być przedłużony, za zgodą organizatora rodzinnej pieczy zastępczej do 8 miesięcy lub do zakończenia postępowania o: powrót dziecka do rodziny, przysposobienie, umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej. Rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego jest formą rodzinnej pieczy zastępczej o charakterze interwencyjnym.

W 2015 roku w Lublinie funkcjonowało 9 rodzin zastępczych zawodowych, w tym 7 o charakterze pogotowia rodzinnego, w których wychowywało się 47 dzieci. W roku 2016 powstały 2 nowe rodziny zawodowe (w tym 1 specjalistyczna). Z dniem 1 września 2016 r. utworzono nową rodzinę zastępczą zawodową pełniącą funkcję pogotowia rodzinnego. Z uwagi na zmianę miejsca zamieszkania rodziny zastępczej zawodowej specjalistycznej (z 3 dzieci)

poza Miasto Lublin z dniem 30 sierpnia 2016 r. umowa z w/w rodziną została rozwiązana. W roku 2017 funkcjonowało 11 rodzin zastępczych zawodowych, spośród których 8, to rodziny zawodowe o charakterze pogotowia rodzinnego (znalazło w nich opiekę w latach 2016 i 2017 49 dzieci). W 3 rodzinach zastępczych zawodowych, które nie posiadają statusu pogotowia rodzinnego wychowuje się obecnie 8 dzieci.

Szczegółowa diagnoza sytuacji i potrzeb rodzin zastępczych dokonana na podstawie badań przeprowadzonych wspólnie z Wyższą Szkołą Ekonomii i Innowacji w Lublinie oraz na podstawie informacji i sprawozdań koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, pozwoliła na wskazanie działań istotnych dla skutecznego funkcjonowania systemu pieczy zastępczej w Lublinie.

Jak wynika z niepublikowanego raportu przygotowanego przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie, w badanej grupie przeważały rodziny zastępcze spokrewnione, tworzone najczęściej przez dziadków, rzadziej przez siostry czy braci. Rodziny zastępcze nieznacznie częściej tworzone były przez małżeństwa (51,2%), czyli rodziny o pełnej strukturze. Osoby samotne pełniące rolę rodzica zastępczego to 48,8% przebadanych rodzin zastępczych.

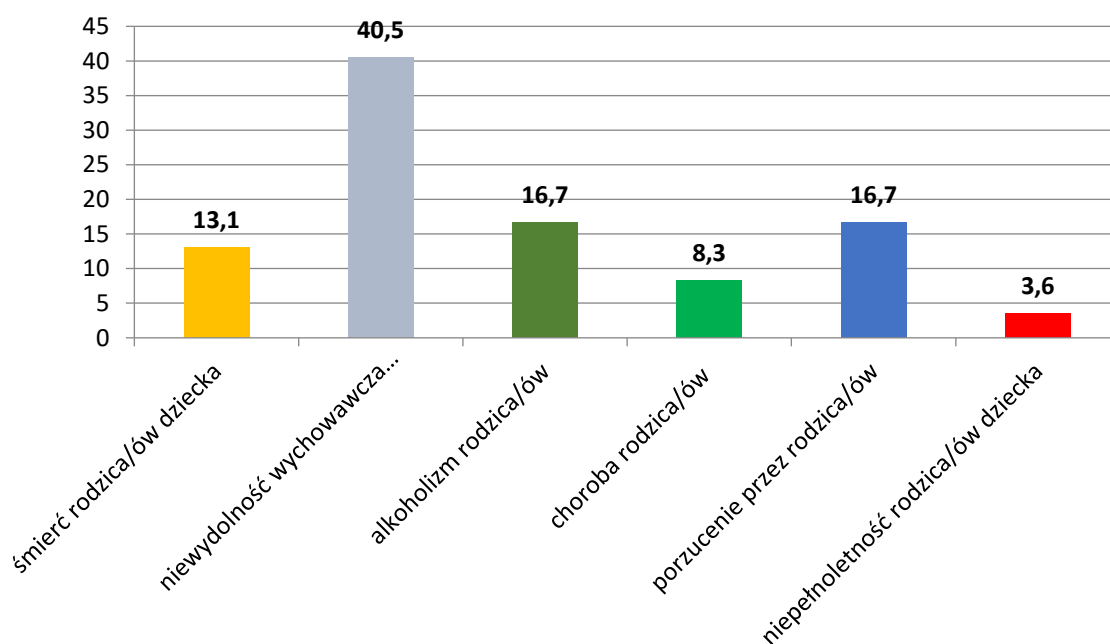
Do istotnych czynników wpływających na funkcjonowanie rodziny zastępczej jest wiek opiekunów. Należy podkreślić, iż zaawansowany wiek może rzutować na zdolności zarobkowe rodziny oraz wydolność opiekuńczo-wychowawczą, której spadek jest skutkiem obniżającej się z wiekiem sprawności psychofizycznej i pogarszającego się stanu zdrowia. Wśród lubelskich rodzin zastępczych najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 40-59 lat, następnie w wieku ponad 60 lat, czyli typowym wieku dla dziadków. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby w wieku 25-39 lat, a najmłodszy wśród badanych, rodzic zastępczy miał 25 lat. Stan zdrowia opiekunów zastępczych najczęściej oceniany był przez nich jako dobry (39,9%) i tylko w przypadku 2,4% jako niezadowolający. Zdecydowanie lepsze oceny swojego stanu zdrowia wyraziły kobiety.

Dokonując charakterystyki rodzin zastępczych, należy zwrócić uwagę na motywację, jaka przyświecała decyzji o ich utworzeniu. Zdecydowana większość respondentów (95,2%) posiadała własne dzieci, zatem brak biologicznego potomstwa nie był istotną przesłanką do podjęcia decyzji o pozostaniu opiekunem zastępczym. Wśród badanych rodzin najczęstszym motywem podjęcia roli opiekuna zastępczego była chęć pomocy dziecku (78,6%), podczas gdy brak własnych dzieci wskazywano bardzo rzadko (3,6%). Kiloro respondentów stwierdziło, że rodzicielstwo zastępcze stanowi dla nich alternatywę dla pracy zawodowej (2,4%). Dla 1,2% badanych rodzin motywem do utworzenia pieczy zastępczej dla dziecka była taka działalność

zaobserwowana u innej rodziny zastępczej, niektórzy odczuwali naciski ze strony otoczenia, by zająć się opuszczonym dzieckiem z dalszej rodziny (1,2%). Rola rodzica zastępczego podejmowana była zatem z pobudek altruistycznych, powodowana chęcią pomocy dzieciom i charakterystycznym dla niektórych osób zamiłowaniem do pracy z dziećmi. Bardzo często towarzyszyły temu dodatkowe bodźce, związane ze śmiercią członka rodziny, czy wyjazdem emigracyjnym, a także różnorodne źródła informacji o rodzicielstwie zastępczym.

W utworzonych przez respondentów rodzinach zastępczych przebywało łącznie 131 przyjętych pod opiekę dzieci. Większość rodzin zastępczych przyjęła do siebie jedno lub dwoje dzieci – co stanowiło odpowiednio 66,7% i 21,4%. Na przyjęcie trójki dzieci zdecydowało się 3,6% respondentów, a czwórki 6,0%. Pięcioro dzieci i powyżej przyjęło do swojej rodziny 2,4% badanych (rodziny zastępcze zawodowe). Dzieci przebywające w badanych rodzinach zastępczych to najczęściej osoby w wieku 11-15 lat (39,3%) oraz 1-5 lat (33,3%). Co czwarty podopieczny był w wieku 16 – 18 lat, a najniższy odsetek stanowiły osoby powyżej 18 lat (2,3%).

Wykres 23. Przyczyny umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej

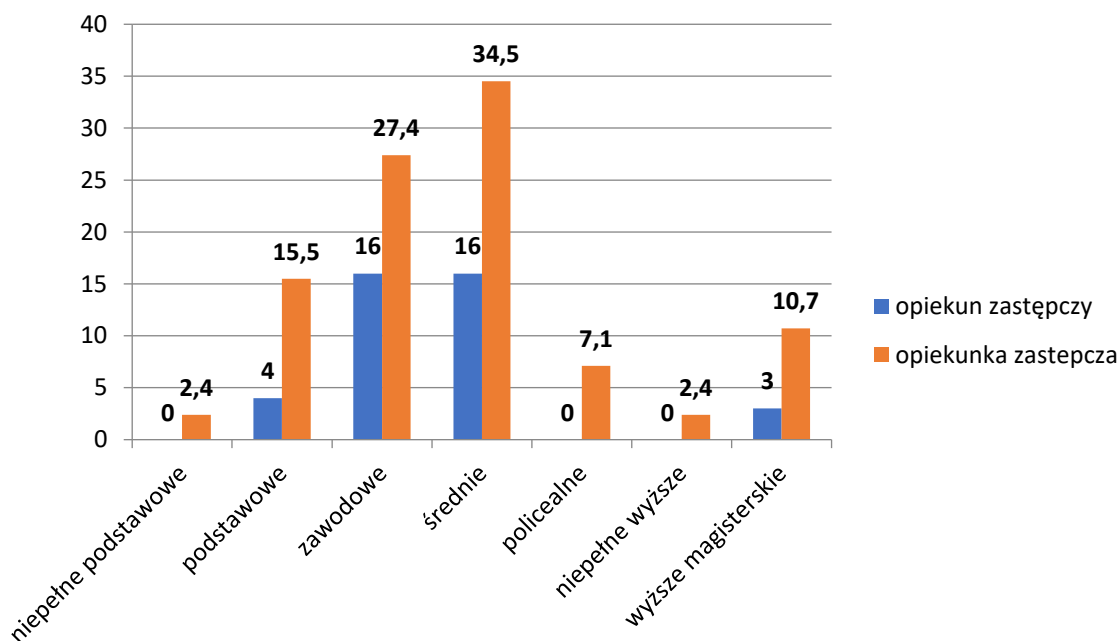
Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Analiza wyników badań oraz informacji zawartych w sprawozdaniach, a także wnioski koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej pozwalają na stwierdzenie, iż dominującą przyczyną umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych jest niewydolność wychowawcza rodziców (40,5%). Konieczność umieszczenia dziecka poza rodziną biologiczną wynika również z porzucenia dziecka przez rodzica/ów (16,7%) oraz alkoholizmu rodzica/ów (16,7%) i niepełnoletności rodzica (3,6%). Są to, zatem przyczyny związane z dysfunkcjonalnością

rodziny biologicznej. Dla 13,1% dzieci umieszczenie w rodzinie zastępczej związane było ze śmiercią rodzica/ów oraz chorobą rodzica/ów uniemożliwiającą osobiste sprawowanie opieki (8,3%).

Jednym z czynników wpływających na życie rodzinne oraz zaspokajanie potrzeb poszczególnych członków rodziny jest wykształcenie opiekunów zastępczych. Dane dotyczące tej zmiennej przedstawia wykres 24.

Wykres 24. Wykształcenie opiekunów zastępczych

Źródło: *Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie*

Wykształcenie respondentów było zróżnicowane. Dominowały osoby z wykształceniem średnim i zawodowym. Taka tendencja utrzymuje się zarówno wśród mężczyzn (po 16%), jak i kobiet (odpowiednio 34,5% i 27,4%). Niepokój budzi fakt posiadania zaledwie podstawowego, a nawet niepełnego podstawowego, wykształcenia przez grupę badanych opiekunów zastępczych (17,9% opiekunek i 4,0% opiekunów zastępczych). Wynika stąd, że część rodziców zastępczych posiada bardzo niski poziom wykształcenia. Wykształceniem wyższym legitymuje się 10,7% matek zastępczych i 3% ojców zastępczych.

Poziom wykształcenia rodziców zastępczych warunkuje zazwyczaj stratyfikację zawodową, wyznaczającą pozycję nie tylko społeczną, ale i ekonomiczną rodziny. Sytuacja ekonomiczna badanych rodzin jest zmienną złożoną, gdyż obejmuje bezpośrednio dochody z pracy zawodowej rodziców oraz świadczenia socjalne przysługujące członkom rodziny z różnych powodów. Dokonując analizy wyników badań, należy stwierdzić, że głównym źródłem utrzymania badanych rodzin są dochody opiekunów zastępczych, przy czym

zdecydowanie częściej są to dochody opiekunki zastępczej. Dochody te najczęściej pochodzą z pracy etatowej lub emerytury. W przypadku kobiet będących opiekunem zastępczym odsetek ten wynosi odpowiednio: (34,5%) i (27,4%), natomiast wśród mężczyzn odpowiednio: 22,6% i 8,3%. Znaczącym źródłem dochodów opiekunów zastępczych jest też praca dorywcza (11,9% wśród kobiet i 7,1% wśród mężczyzn). Należy również podkreślić, że oprócz dochodów opiekunów z pracy, czy emerytury, znaczącą pozycję w budżecie rodzinnym stanowią pieniądze otrzymywane z różnych innych źródeł. Wśród nich należy wymienić: świadczenia MOPR z tytułu sprawowania opieki zastępczej oraz dodatki wychowawcze, alimenty (13,1%), pomoc rodziny (10,7%), a także zasiłki pielęgnacyjne (1,2%). Minimalną część dochodu rodziny stanowią też stypendia dzieci.

Zgodnie z art. 80 ust. 1a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodzinie zastępczej oraz prowadzącemu rodzinny dom dziecka, na każde umieszczone dziecko do ukończenia 18 roku życia, przysługuje dodatek w wysokości świadczenia wychowawczego określonego w przepisach ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, zwany dalej „dodatkiem wychowawczym”. Zgodnie z art. 87 ust. 1 i 1a ustawy, dodatek wychowawczy przyznaje się od dnia faktycznego umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej do dnia faktycznego opuszczenia przez dziecko rodziny zastępczej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia. Prawo do dodatku wychowawczego ustala się na okres 12 miesięcy. W 2017 roku wypłacono łącznie **4 423** świadczenia dodatku wychowawczego dla 439 dzieci, na kwotę **2 181 382,02 zł**.

Ponadto od września 2018 roku w ramach Programu „Dobry start”, na każde dziecko uczące się w szkole, bez względu na dochód rodziny przysługuje raz w roku 300 zł. Świadczenia przyznano **316** dzieciom przebywającym w rodzinach zastępczych, a do dnia 5 listopada 2018 roku wypłacono 311 świadczeń o łącznej wartości **93 300 zł**.

Obraz stopnia zadowolenia z bieżącej sytuacji materialnej gospodarstw domowych, daje analiza rozkładu odpowiedzi na pytanie dotyczące aktualnego statusu materialnego rodziny. Sytuacja materialna większości rodzin zastępczych określana jest przez nie, jako dobra (51,2%) lub średnia (33,1%). Rodziny te żyją na poziomie, zapewniającym zaspokojenie potrzeb swoich członków bez konieczności zadłużania się. Swoją sytuację materialną, jako bardzo dobrą, pozwalającą na zaspokojenie wszystkich potrzeb członków rodziny, a nawet oszczędności określiło 9,5% badanych rodzin. Niewielka grupa (6,0% ogółu badanych rodzin zastępczych) uważa, że ich status materialny jest zły. Takie oceny najczęściej wyrażały rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem (11,1%). Żadna z rodzin biorących udział w badaniu nie postrzegала jednak swojej sytuacji materialnej, jako bardzo złej. Najkorzystniej oceniły swoją sytuację

materialną rodziny zastępcze zawodowe. Jednak należy zaznaczyć, że w związku z realizacją Programu 500+ sytuacja rodzin zastępczych znacznie się poprawiła.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, rodziny borykają się z różnymi trudnościami.

Tabela 13. Trudności występujące w rodzinie zastępczej

Rodzaj trudności	N-84	
	L	%
Nie występują żadne trudności	34	40,5
Trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych dzieci	19	22,6
Problemy w relacjach między dziećmi własnymi a dziećmi w opiece zastępczej	2	2,4
Problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dzieci w opiece zastępczej	11	13,1
Problemy mieszkaniowe	11	13,1
Problemy zdrowotne	12	14,3
Konflikt z prawem	0	0
Brak pracy	6	7,1
Brak wsparcia najbliższej rodziny	6	7,1
Nadużywanie alkoholu	0	0
Używanie narkotyków	0	0
Przemoc w rodzinie	1	1,2
Trudności materialne rodziny	5	6,0
Inne	5	6,0

Zródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Najczęściej zgłaszane to: problemy opiekuńczo-wychowawcze z przyjętymi pod opiekę dziećmi (22,6%), problemy związane z kontaktami z biologiczną rodziną dzieci będących w opiece zastępczej (13,1%). Wśród 13,1% rodzin występują problemy mieszkaniowe, a w 14,3% zdrowotne. Problemy zdrowotne dotyczą zarówno dzieci, jak i opiekunów zastępczych. Jak wykazano wcześniej opiekunami zastępczymi często są babcie, które z racji swojego wieku są bardziej narażone na problemy zdrowotne. Pozostałe trudności występujące

w badanych rodzinach to: brak pracy (7,1%) i związane z tym trudności materialne (6,0%). Badani wskazują również na brak wsparcia ze strony najbliższej rodziny (7,1%), co zakłóca poczucie bezpieczeństwa i jest źródłem doświadczenia samotności. Nie odnajdując wsparcia wśród najbliższych 38,1% badanych rodzin poszukuje w różnych miejscach (w zależności od problemu) pomocy dla swojej rodziny. Najczęściej zwracają się do psychologa (11,9), pracowników MOPR (8,3%) czy lekarza rodzinnego (2,4%).

Biorąc pod uwagę poszczególne formy pieczy zastępczej, to rodziny zawodowe i spokrewnione z dzieckiem najczęściej doświadczają trudności w zakresie spraw opiekuńczo-wychowawczych dzieci (20%) i problemów zdrowotnych dzieci i opiekunów zastępczych (15,6%). Trudności rodzin zastępczych niezawodowych spowodowane są zazwyczaj problemami opiekuńczo-wychowawczymi (26,7%) i problemami mieszkaniowymi (16,7%). Wszystkie rodziny zastępcze zawodowe stwierdziły istnienie problemów w zakresie spraw opiekuńczo-wychowawczych oraz zdrowotnych dzieci, a przypadku pogotowia rodzinnego były to też poważne problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dzieci umieszczonych w opiece zastępczej (28,6%).

Struktura badanych rodzin zastępczych różnicuje deklaracje badanych, co do występowania trudności. Rodziny prowadzone przez małżeństwa znacząco częściej niż osoby samotne tworzące rodziny zastępcze wskazują na występowanie trudności w rodzinie (odpowiednio 67,4% i 48,8%).

Poza wymienionymi trudnościami badane rodziny borykają się z problemami wychowawczymi dzieci (78,3% ogółu badanych rodzin). Wiele dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych przejawia deficyty emocjonalne i wychowawcze powstałe na skutek wcześniejszych przeżyć. Ponadto wejście dziecka do rodziny zastępczej jest sytuacją trudną zarówno dla niego, jak i dla rodziny i może być przyczyną pojawiających się problemów wychowawczych. Najczęstszym problemem z dziećmi w rodzinach zastępczych są trudności w nauce (33,3%), nadużywanie komputera/internetu (15,5%), wagary (11,9%) oraz przemoc wobec rówieśników (6,0%) i zachowania agresywne wobec członków rodziny (4,8%). Taka tendencja dotyczy rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i rodzin zastępczych niezawodowych. W rodzinach zawodowych problemy wychowawcze z dziećmi dotyczą, przede wszystkim przemocy wobec rówieśników i trudności w nauce.

Na trudności dziecka w nauce składa się wiele wzajemnie powiązanych ze sobą czynników. Oprócz poziomu umysłowego dziecka i jego cech psychofizycznych, istotny jest wpływ środowiska rodzinnego, które rzutuje na wyniki w nauce, zarówno poprzez stworzenie dziecku warunków do nauczania, jak i poprzez kształtowanie jego postaw, aspiracji, ambicji,

dążeń i zdolności. Wcześniejsza analiza przyczyn umieszczania dzieci w badanych rodzinach zastępczych pozwala przypuszczać, że to właśnie zaniedbania ze strony rodziców biologicznych mogą powodować niepowodzenia w nauce. Trudności wychowanków z regularnym i rzetelnym wypełnianiem obowiązków szkolnych (obecność na lekcjach, odrabianie prac domowych), często wynikają z faktu, że rodzice zastępczy są dla nich pierwszymi osobami, które tego od nich wymagają. Zwłaszcza starsze dzieci mają już wpojone określone nawyki nieprzywiązywania wagi do kwestii swojego wykształcenia i jest im tym trudniej podjąć szkolne obowiązki, im bardziej je wcześniej zaniedbano. Wagary niejednokrotnie są też ucieczką przed niepowodzeniami szkolnymi.

Pozostałe, różnego rodzaju problemy wychowawcze z dziećmi wskazywane przez opiekunów zastępczych mogą wynikać, zarówno ze specyficznych doświadczeń wyniesionych z domu rodzinnego, jak i charakterystycznych dla kolejnych etapów dorastania (w tym zwłaszcza okresu adolescencji), czy związanych ze sposobem postrzegania ich przez otoczenie społeczne.

Należy również podkreślić, że 41,7% badanych rodziców zastępczych nie zgłasza żadnych problemów ze swoimi podopiecznymi, a ci, którzy zgłaszają zazwyczaj twierdzą, iż ich podopieczni sprawiają nie tylko jeden, lecz kilka różnych problemów.

Opiekunowie zastępczy starają się rozwiązywać problemy wychowawcze ze swoimi podopiecznymi stosując różnorodne metody. Są to przede wszystkim rozmowy z dziećmi (58,3%), jasne określanie wymagań i obowiązków (11,9%) nagrody i pochwały (8,3%), okazywanie uczuć (4,8%), ale również kary (3,6%) We wszystkich badanych formach rodzinnych tendencja do stosowania metod wychowawczych jest taka sama. Nagradzania i karanie można uznać za pewien system czynności, mających wpływ na określone działania ludzkie. W określeniach pedagogicznych tak kara, jak i nagroda stanowią świadomie stosowane środki wychowawcze mające wywołać zmiany w postępowaniu wychowanka, a także pobudzić go do określonych działań.

Występowanie problemów opiekuńczo-wychowawczych skłania 40,5% opiekunów zastępczych do szukania pomocy poza rodziną. Z takiej pomocy korzystają wszystkie rodziny zastępcze zawodowe, w tym zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego, 44,4% rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i 36,7% rodzin niezawodowych. Najczęściej pomocy w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi opiekunowie szukają u psychologa/pedagoga (11,9%) i w szkole (6%). Ponadto zwracają się o pomoc do pracowników MOPR (2,4%) i osób duchownych (1,2%). Najczęściej otrzymywana pomoc w tym zakresie to wsparcie emocjonalne i pomoc w odrabianiu lekcji z dzieckiem. Biorąc pod

uwagę strukturę badanych rodzin, to małżeństwa tworzące rodziny znacznie częściej poszukują pomocy (48,8%), niż tworzące je osoby samotne (26,8%)

Jednym z czynników pomagających w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi jest spędzanie z nimi czasu wolnego. Struktura rodzin nie różnicuje znacząco ilości tego czasu, 73,8% badanych rodzin deklaruje spędzanie z dziećmi czasu wolnego w wymiarze ponad 16 godzin tygodniowo (deklarują tak wszystkie rodziny zawodowe). Przedział 11-15 godzin, jako czas wolny spędzany wspólnie deklaruje 10,7% badanych rodzin. Do pięciu godzin tygodniowo na wspólne spędzanie czasu wolnego przeznaczają 8,3% badanych rodzin. Ilość, treść i sposób zagospodarowania czasu wolnego wpływa na jakość życia człowieka. Właściwa organizacja czasu sprzyja procesowi wychowania, socjalizacji, służy poznaniu rzeczywistości wyrabianiu nawyków odpowiednich zachowań oraz nabieraniu doświadczeń życiowych. Natomiast czas wolny wypełniony pustką i beczynnością sprzyja wielu niepożądanym zachowaniom.

Zestawienie sposobów spędzania czasu wolnego z rodziną przedstawia tabela 13.

Tabela 14. Formy pieczy zastępczej a sposoby spędzania czasu wolnego z dziećmi przez badane rodziny

Formy pieczy zastępczej Sposoby Spędzania czasu wolnego	Rodzina zastępcza spokrewniona z dzieckiem N-45		Rodzina zastępcza niezawodowa N- 30		Rodzina zastępcza zawodowa (wielodzietna) N-2		Rodzina zastępcza zawodowa o charakterze pogotowia rodzinnego N-7		Ogółem N-84	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
chodzimy na spacer	30	66,7	20	66,7	2	100	7	100	59	70,2
wspólnie oglądamy telewizję/filmy	31	68,9	21	70,0	2	100	4	57,1	58	69,0
spotykamy się z rodziną	29	64,4	19	63,3	2	100	6	85,7	56	66,7
czytamy książki/słuchamy muzyki	20	44,4	12	40,0	2	100	7	100	41	48,8
spotykamy się ze znajomymi/przyjaciółmi	19	42,2	13	43,3	2	100	6	85,7	40	47,6
wyjeżdżamy na działkę	21	46,7	10	33,3	1	50,0	3	42,9	35	41,6
uprawiamy sport	11	24,4	10	33,3	1	50,0	5	71,4	27	32,1
każdy spędza czas wolny sam według swoich upodobań	8	17,8	2	6,7	-	-	-	-	10	11,9

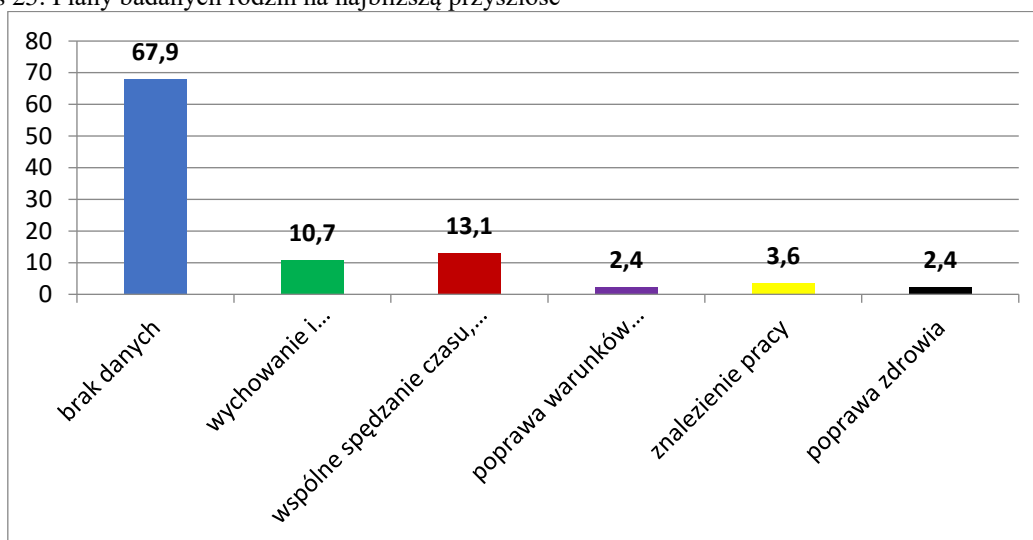
Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Najpopularniejszym sposobem wspólnego spędzania czasu wolnego w badanych rodzinach są wspólne spacery (70,2%), a zaraz po tym oglądanie telewizji/filmu (69%) i spotkania z rodziną (66,7%). Na kolejnych miejscach są: czytanie książek i słuchanie muzyki (48,8) oraz spotkania ze znajomymi i przyjaciółmi (47,6%). W 11,9% badanych rodzin czas wolny każdy spędza według swoich upodobań. Stwierdzono zróżnicowanie w sposobach spędzania czasu wolnego ze względu na formę pieczy zastępczej. Rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem i rodziny zastępcze niezawodowe najczęściej spędzają czas wolny z dziećmi oglądając wspólnie telewizję (odpowiednio: 68,9% i 70,0%) oraz chodząc na spacer (66,7%). W rodzinach zawodowych preferowaną formą wspólnie spędzanego czasu wolnego są spotkania ze znajomymi oraz rodziną (85,7%).

W zakresie dociekań badawczych było również ustalenie mocnych stron badanych rodzin. Przyjęto, że mocnymi stronami jest wszystko to, co robią członkowie rodziny lub co posiadają i co umożliwi osiągnięcie sukcesu. Badane rodziny jako najważniejsze mocne strony wskazują: silne więzi, poczucie bezpieczeństwa, w rodzinie, zrozumienie i umiejętność współpracy poszczególnych członków rodziny (76,2%), odpowiedzialność i organizację życia w rodzinie (9,5%), warunki mieszkaniowe (4,8%) oraz wspólne spędzanie czasu i brak problemów wychowawczych (po 2,4%). Taka tendencja utrzymuje się we wszystkich formach rodzin zastępczych.

Poznanie potencjału rodziny poprzez odkrycie, świadomość i umiejętność wykorzystania mocnych stron jest ważnym aspektem umożliwiającym rozwój rodziny i dokonanie zmian zapewniających lepsze życie. Plany respondentów w najbliższej perspektywie związane są z ich rodziną.

Wykres 25. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość

Źródło: Badania Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Lublinie

Dla 35,7% badanych najważniejsze w niedalekiej przyszłości jest wychowanie i wykształcenie dzieci. 34,5% ogółu badanych pragnie zwiększyć ilość wspólnie spędzonego czasu z rodziną planując różne wyjazdy wypoczynkowe. Dla 7,1% ogółu rodzin priorytetem jest poprawa warunków mieszkaniowych, a 2,4% planuje znalezienie pracy. Biorąc pod uwagę planowanie przyszłości w poszczególnych formach pieczy zastępczej można stwierdzić, że dla rodzin zastępczych o charakterze pogotowia rodzinnego najważniejsza jest poprawa zdrowia dzieci (28,6%), a dla rodzin tworzących pozostałe formy pieczy priorytetem jest wychowanie i wykształcenie dzieci. Niepokoi fakt, że ponad 2/3 (67,9%) badanych rodzin nie określiło wcale swoich planów na przyszłość, uznając, że żyją tylko tym, co przyniesie im dzień dzisiejszy. Niezwykle istotna w tym kontekście wydaje się pomoc rodzinom w zakresie wyznaczania bliższych i dalszych celów.

Badani wskazują różne czynniki, które mogłyby, ich zdaniem, poprawić jakość życia rodziny. Większość z nich (54,8%) oczekuje pomocy i wsparcia z zewnątrz. Respondenci wskazują na potrzebę dodatkowego wsparcia finansowego (31,0%). Najwięcej rodzin oczekujących wsparcia finansowego tworzy rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego (71,4%) i rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem (40,0%). Takiej pomocy nie oczekują rodziny zastępcze zawodowe. Warto tu przypomnieć, że to właśnie rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego, dokonując samooceny warunków materialnych oceniły ją, jako dobrą, bardzo dobrą i średnią. Stąd też dziwi tak wysoki odsetek oczekujących wsparcia finansowego. Pomocy w zakresie uzyskania pracy oczekuje 11,9% badanych, przede wszystkim z rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem i rodzin zastępczych niezawodowych. Badane rodziny oczekują także pomocy w wychowaniu i opiece nad dziećmi, szczególnie w poprawie komunikacji i rozwiązywaniu konfliktów w rodzinie oraz wsparcia specjalistów, a wśród nich: terapeuty (7,1%), lekarza (4,8%) czy psychologa/pedagoga (3,6%). Badane rodziny liczą również na pomoc w zakresie organizacji atrakcyjnego spędzania czasu wolnego (17,8% wśród ogółu badanych). Takiej pomocy oczekują najczęściej rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego (42,9% wśród tych rodzin) i rodziny zastępcze niezawodowe (16,7% wśród tych rodzin). Dotyczy to najczęściej organizacji wspólnych wyjazdów oraz organizacji zajęć sportowych. Jednocześnie badanym rodzinom brakuje informacji o działaniach na rzecz rodziny (4,8%) oraz pomocy koordynatora pieczy zastępczej (28,6%). Wśród niewymienionych w kafeterii odpowiedzi w zakresie czynników wpływających na poprawę jakości życia badanych rodzin, opiekunowie zastępczy wskazują na konieczność pomocy w poprawie warunków mieszkaniowych (4,6%), w pracach domowych (1,2%) oraz uregulowania kontaktów z rodzicami biologicznymi dziecka (1,2%).

Podsumowując przedstawione wyniki badań można stwierdzić, że:

- Funkcjonujące na terenie Lublina rodziny zastępcze są zróżnicowane ze względu na wiek (dość liczna grupa opiekunów jest w starszym wieku), poziom wykształcenia i dochodu.
- Podejmowanie funkcji rodziny zastępczej wynika najczęściej z pobudek altruistycznych.
- Badane rodziny mają różnorodne trudności w codziennym funkcjonowaniu (59,5%), związane najczęściej ze sprawami opiekuńczo-wychowawczymi (22,6%), problemami zdrowotnymi (14,3%) oraz mieszkaniowymi (13,1%). Stąd konieczność udostępniania rodzinie kompleksowego systemu usług, odpowiadających na potrzeby rodziny oraz wspierających rodzinę w wypełnianiu jej podstawowych funkcji.
- Wśród zgłaszanych potrzeb, najczęściej wskazywane były te o charakterze materialnym. Dotyczyły wydatków związanych z aktywnością kulturalną, spędzaniem wolnego czasu, i wyjazdami wakacyjnymi, niekiedy leczeniem. Na potrzeby związane z codziennym funkcjonowaniem brakuje pieniędzy niewielkiej grupie rodzin zastępczych, najczęściej tym, w których opiekunowie mają najniższy poziom wykształcenia. Jednak należy zaznaczyć, że w związku z realizacją Programu 500+ sytuacja rodzin zastępczych znacznie się poprawiła.
- Ze względu na niekiedy bardzo trudne relacje z rodzicami biologicznymi dzieci, ich problemami natury emocjonalnej, czy też edukacyjnymi, potrzebne są także różne formy poradnictwa, a także terapii i wsparcia edukacyjnego. 13,1% badanych rodzin wskazuje na problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dzieci będących w opiece zastępczej. Pojawiające się sytuacje konfliktowe rzutują na funkcjonowanie rodziny i niekorzystnie wpływają na dziecko. Problem ten wymaga kompleksowych rozwiązań.
- Wiele dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych przejawia problemy emocjonalne i wychowawcze powstałe na skutek wcześniejszych przeżyć. Ponadto rodziny zastępcze mają problemy wychowawcze z dziećmi przyjętymi do opieki zastępczej: najczęściej dotyczące trudności w nauce dzieci (15,5%), wagarowania dzieci (11,9%), nadużywania komputera/internetu (15,5%) oraz zachowań agresywnych wobec rówieśników i członków rodziny (10,8%). Istnieje, więc potrzeba szybkiego i elastycznego reagowania na potrzeby rodziny tak, aby zapobiec powstawaniu i nawarstwianiu się problemów. Koniecznym jest ułatwienie rodzinom zastępczym dostępu do opieki

medycznej, pedagogicznej, psychologicznej poprzez stworzenie preferencji w dostępie do specjalistów oraz udzielenie pomocy i wsparcia w podnoszeniu umiejętności wychowawczych rodziny i jej zdolności radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych.

- Rodziny podkreślają potrzebę częstych kontaktów z koordynatorami pieczy zastępczej. Dlatego też należy dążyć do intensywnej współpracy koordynatorów pieczy zastępczej z rodzinami zastępczymi oraz zapewnić właściwą liczbę zatrudnionych koordynatorów.

3.2.2. Pozafinansowe formy wsparcia rodzin zastępczych

Poza wsparciem finansowym, wynikającym z przepisów ustawy, rodziny zastępcze mogą skorzystać z niefinansowych form pomocy. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, jako organizator rodzinnej pieczy zastępczej w Mieście Lublin obejmuje rodziny pomocą w różnych obszarach ich funkcjonowania.

Jedną z form wsparcia są **rodziny pomocowe**. Zgodnie z art. 73 ustawy, w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona rodzinie pomocowej. Piecza zastępcza nad dzieckiem może być powierzona rodzinie pomocowej, w szczególności w okresie:

- 1) czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka w związku z wypoczynkiem, o którym mowa w art. 69, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu;
- 2) nieprzewidzianych trudności lub zdarzeń losowych w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka.

Rodziną pomocową może zostać:

1. rodzina zastępcza niezawodowa, rodzina zastępcza zawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka;
2. małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej.

Rodzina zastępcza zawodowa, rodzina zastępcza niezawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka może przyjąć dziecko, jako rodzina pomocowa, bez względu na liczbę dzieci pozostających pod ich opieką. Pomoc ta ma charakter tymczasowy (pobyt dziecka w rodzinie pomocowej nie może przekroczyć 2 miesięcy), a podstawą umieszczenia dziecka

w rodzinie pomocowej jest umowa zawarta między starostą a rodziną pomocową. W 2015 roku 7 rodzin pomocowych objęło tymczasową opieką 21 dzieci, zaś w 2016 roku zawarto 5 umów z 5 rodzinami pomocowymi, pod których opieką przebywało czasowo 14 dzieci. W 2017 roku zawarto umowy z 3 rodzinami pomocowymi i umieszczono w nich 8 dzieci.

Kolejną formą wsparcia jest zatrudnienie **osoby do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich**. Zgodnie z art. 57 ust 1a ustawy w przypadku gdy w rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej niezawodowej przebywa więcej niż 3 dzieci, na wniosek rodziny zastępczej, zatrudnia się osobę do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, na wniosek rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej, starosta może zatrudnić osobę do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich. Zgodnie z art. 57 ust 3 ustawy „Osobą zatrudnioną do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich może być także małżonek niepobierający wynagrodzenia z tytułu umowy o pełnienie funkcji rodziny zastępczej zawodowej”.

Rodziny zastępcze na terenie Miasta Lublin korzystały z w/w formy wsparcia. W 2015 roku zawarto 4 umowy o świadczenie usług polegających na pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi umieszczonymi w rodzinie oraz pomocy przy pracach gospodarskich, w wymiarze nie wyższym niż 40 godzin miesięcznie, nad dziećmi umieszczonymi w 3 rodzinach zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego. W latach 2016 - 2017 zawarto 4 w/w umowy. W przypadku 1 rodziny usługi świadczone były w wymiarze nie wyższym niż 60 godzin miesięcznie. Usługi, o których mowa wykonywane były w miejscu zamieszkania rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego.

Bardzo istotną i oczekiwaną przez rodziny zastępcze formą wsparcia jest objęcie rodziny na jej wniosek opieką **koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej**. W roku 2015 w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Lublinie zatrudnionych było 10 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Pomocą koordynatorów objęto wówczas 175 rodzin zastępczych. W roku 2016 zatrudnionych było 11 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, których pomocą objętych było 183 rodziny zastępcze. W 2017 roku wsparciem 11 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej objętych było 196 rodzin zastępczych.

W ujęciu merytorycznym bieżąca praca koordynatorów z rodzinami zastępczymi polega, między innymi, na:

- Rozpoznawaniu sytuacji i potrzeb dzieci przebywających w rodzinach zastępczych.

- Rozpoznawaniu i ocenie jakości wykonywania przez opiekunów zastępczych zadań wynikających ze sprawowanej funkcji.
- Motywowaniu i kierowaniu opiekunów zastępczych do skorzystania ze specjalistycznej pomocy (poradni psychologiczno-pedagogicznych, poradni logopedycznych, poradni specjalistycznych i rodzinnych, świetlic środowiskowych, ośrodków medycznych, fundacji i stowarzyszeń, itp.), których działania mogły w sposób istotny wspierać rodzinę w zapewnieniu dziecku umieszczonemu w rodzinie zastępczej odpowiednich warunków do właściwego rozwoju emocjonalnego, fizycznego i społecznego.
- Poszukiwaniu pomocy w nauce dla dzieci poprzez kontakt ze świetlicami, wolontariuszami organizacji pozarządowych, poprzez motywowanie opiekunów do zapewnienia dzieciom korepetycji lub udziału w zajęciach wyrównawczych.
- Motywowaniu, w wyjątkowych przypadkach, opiekunów zastępczych do zmiany placówek edukacyjnych dzieci na takie, które w sposób optymalny odpowiadałyby ich specjalnym potrzebom.
- Motywowaniu dzieci do rozwijania zainteresowań.
- Występowaniu do szkół z wnioskami o nadesłanie opinii o sytuacji szkolnej i wychowawczej dzieci oraz informacji o współpracy opiekunów zastępczych z placówkami edukacyjnymi.
- Nawiązywaniu, w celu całościowego poznania sytuacji dziecka, kontaktu z jego rodzicami biologicznymi.
- Udzielaniu pomocy w sytuacjach trudności wychowawczych sprawianych przez wychowanków.
- Udzielaniu wsparcia dorosłym wychowankom rodzin zastępczych, którzy zamieszkują wspólnie z rodzinami zastępczymi objętymi pracą koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej z racji opieki nad innymi małoletnimi dziećmi umieszczonymi w pieczy zastępczej.
- Udzielaniu pomocy usamodzielniającym się wychowankom rodzin zastępczych poprzez pokierowanie ich do odpowiednich instytucji.
- Przygotowywaniu i prowadzeniu dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną zastępczą.

Osoby pełniące funkcję rodziny zastępczej mogą skorzystać z **poradnictwa specjalistycznego** – pedagogicznego, psychologicznego i prawnego, którego udzielają pracownicy Specjalistycznej Poradni dla Rodzin, Działu ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej oraz radcy prawni Ośrodka. Poradnictwo takie jest, jak pokazały badania, bardzo

oczekiwaną formą pomocy. W odpowiedzi na zdiagnozowane potrzeby pracownik zatrudniony w Dziale kontynuował prowadzenie **grupy wsparcia** dla rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego. Grupa odbywa spotkania średnio raz w miesiącu (z wyłączeniem miesięcy wakacyjnych). Z dniem 21 marca 2017r. uruchomiono w Dziale grupę wsparcia dla rodzin zastępczych spokrewnionych, która spotkała się 8 razy. W grupie uczestniczyło łącznie 15 rodzin zastępczych. Z dniem 28 września 2017r. uruchomiono kolejną grupę wsparcia dla rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych. Grupa odbyła 3 spotkania, w których uczestniczyły 4 rodziny zastępcze (5 osób).

Miejski ośrodek pomocy rodzinie w Lublinie systematycznie organizuje szkolenia dla kandydatów dla opiekunów zastępczych oraz szkolenia dla już istniejących rodzin zastępczych w celu podniesienia ich kompetencji i umiejętności. W roku 2015 zakończono szkolenia dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej i rodzin zastępczych w ramach realizowanego przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie projektu systemowego „Człowiek inwestycją w społeczeństwo”¹⁸ w ramach którego zastosowano narzędzie Program Aktywności Lokalnej „Rodzina to my”. Szkolenia przebiegały wg Programu PRIDE Rodzinną Opieką Zastępczą/Adopcja Towarzystwa Nasz Dom. Szkolenie rozpoczęło się w grudniu 2014 r. i trwało do kwietnia 2015 r. W szkoleniach uczestniczyło **15 osób**, z czego 5 osób to kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej.

W 2016 roku Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Ośrodek Adopcyjny w Lublinie (na prośbę MOPR w Lublinie) przeszkolił 3 osoby (3 rodziny zastępcze niezawodowe) oraz 2 kandydatów (1 rodzina) do pełnienia funkcji rodziny zastępczej niezawodowej. Szkolenie przeprowadzono na podstawie Programu PRIDE Rodzinną Opieką Zastępczą w terminie 05.05.2016 r.-06.10.2016 r.

Pracownicy Działu ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie od dnia 08.11.2016 roku do dnia 4 kwietnia 2017 roku prowadzili **szkolenie PRIDE: Rodzinną Opieką Zastępczą**. W szkoleniu brało udział 4 kandydatów (3 rodziny) i 8 osób (5 rodzin zastępczych niezawodowych).

W latach 2016 – 2017 pracownicy Działu ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej prowadzili szkolenia skierowane do istniejących rodzin zastępczych. W latach 2016 2017 rodziny zastępcze miały możliwość uczestnictwa w szkoleniach: „Fas ma twarz” oraz w szkoleniu z zakresu udzielania pierwszej pomocy w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia

---

¹⁸ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji, Poddziałanie 7.1.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej.

życia i zdrowia, „Trauma i pamięć” „Wzmacnianie więzi dziecka z rodziną pochodzenia celem zapewnienia dziecku poczucia stabilizacji”, „Zasady organizowania spotkań dziecka z członkami rodziny naturalnej (wątpliwości i zastrzeżenia)”, „Alkohol – wróg czy przyjaciel?. Tematyka uzależnienia” oraz „Warsztatach kompetencji rodzicielskich dla opiekunów zastępczych”. Kandydaci do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych i niezawodowych oraz do pełnienia funkcji prowadzących rodzinne domy dziecka korzystali z nieodpłatnych szkoleń po zakończeniu procesu kwalifikacji i otrzymaniu skierowania na szkolenie.

Pracownicy Działu ds. rodzinnej pieczy zastępczej i asysty rodzinnej Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie w dniu 18.10.2017 roku rozpoczęli kolejne szkolenie zgodnie z programem PRIDE Rodzinna Opieka Zastępcza. Szkolenie ukończyło 3 kandydatów (2 rodziny) i 8 osób (5 rodzin), które pełnią już funkcję rodziny zastępczej niezawodowej. Szkolenia trwały do kwietnia 2018 r.

W siedzibie Działu planowane i organizowane są **kontakty rodzin naturalnych z dziećmi umieszczonymi w rodzinnej pieczy zastępczej**. Jest to konsekwencją rozpoznania potrzeb rodzin zastępczych w tym zakresie. Do spotkań tych uczestnicy przygotowani są przez odpowiedniego koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej lub asystenta rodziny. W 2015 roku zorganizowano 154 takich spotkań, w 2016 roku – 140, a w 2017 roku - 119.

Oprócz pomocy w codziennym funkcjonowaniu i sprawowaniu opieki nad powierzonymi dziećmi, rodzinom zastępczym udzielana jest pomoc w zakresie organizowania wartościowych form spędzania czasu i uczestnictwa w kulturze. Miasto Lublin jest realizatorem Projektu „Mała Kultura”. Projekt ten powstał we współpracy 4 lubelskich instytucji kultury – Zamku Lubelskiego, Galerii Labirynt, Teatru Starego i Centrum Kultury. Jego głównym celem jest umożliwienie korzystania z atrakcji kulturalnych dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej rodzinnej i instytucjonalnej. W ramach projektu organizatorzy przekazują bezpłatne bilety na zajęcia edukacyjne, warsztaty, projekcje filmów, spektakle teatralne. Ponadto organizowane są warsztaty dla wychowawców placówek opiekuńczo-wychowawczych.

3.2.3. Instytucjonalna piecza zastępcza

Od 1 stycznia 2013 roku w Lublinie funkcjonuje 17 placówek opiekuńczo-wychowawczych, z których 13 prowadzonych jest przez Miasto Lublin, natomiast 4 placówki (1 socjalizacyjna i 3 rodzinne) działają na podstawie umowy zlecającej uprawnionym podmiotom ich prowadzenie. Wszystkie placówki opiekuńczo-wychowawcze funkcjonujące na

terenie Miasta Lublin w zakresie bazy lokalowej, organizacji i świadczonych usług spełniają obowiązujące standardy określone w ustawie i w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 292, poz. 1720). Miasto Lublin oraz inne podmioty prowadzące placówki opiekuńczo-wychowawcze posiadają zezwolenia Wojewody Lubelskiego na prowadzenie placówek na czas nieokreślony. W latach 2015 – 2017 w Lublinie funkcjonowały:

- 3 placówki socjalizacyjne,
- 3 placówki rodzinne,
- 1 placówka interwencyjna,
- 10 placówek realizujących zadania placówki socjalizacyjnej i interwencyjnej,

dysponujące łącznie 256 miejscami, w tym 171 miejsc socjalizacyjnych, 61 miejsc interwencyjnych oraz 24 miejsca w placówkach typu rodzinnego. Placówki opiekuńczo-wychowawcze funkcjonujące na terenie Miasta Lublin zapewniają wystarczającą liczbę miejsc do umieszczenia w nich dzieci wymagających zapewnienia tego typu pieczy zastępczej.

Tabela 15. Placówki opiekuńczo - wychowawcze w Lublinie

Placówki opiekuńczo-wychowawcze		Prowadzone przez Miasto Lublin					Działające na zlecenie Miasta Lublin			
		Liczba miejsc		Liczba dzieci korzystających w latach:			Liczba miejsc	Liczba dzieci korzystających w latach:		
		ogółem	interw.	2015	2016	2017		2015	2016	2017
socjalizacyjne	Dom Dziecka im. Janusza Korczaka	30		36	36	31				
	Dom Młodzieży SOS						44	50	48	40
	Dom im. Matki Weroniki									
rodzinne	Rodzinny Dom Dziecka	8		11	8	8				
	Rodzinny Dom im. Serca Jezusa						16	21	20	18
	Rodzinny Dom im. św. Dominika									
socjalizacyjne i interwencyjne	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka I	128	31	159	158	152				
	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka II									
	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka III									
	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka IV									
	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka V									
	Placówka Opiekuńczo -Wychowawcza - Rodzinka VI									
	Dom Rodzinny Nr 1									
	Dom Rodzinny Nr 2									

	Dom Rodzinny Nr 3								
	Dom Rodzinny Nr 4								
interwencyjna	Pogotowie Opiekuńcze	30	30	75	72	63			
Razem placówki opiekuńczo-wychowawcze		196	61	281	274	254	60	71	68

Źródło: Sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie

Obsługę ekonomiczno-administracyjną i organizacyjną dziesięciu prowadzonych przez Miasto Lublin placówek opiekuńczo-wychowawczych zapewniają dwa Centra Administracyjne:

1. Centrum Administracyjne „Pogodny Dom” obsługuje sześć placówek:
  - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka I,
  - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka II,
  - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka III,
  - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka IV,
  - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka V,
  - Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Rodzinka VI;
2. Centrum Administracyjne im. Ewy Szelburg-Zarembiny obsługuje cztery placówki:
  - Dom Rodzinny Nr 1,
  - Dom Rodzinny Nr 2,
  - Dom Rodzinny Nr 3,
  - Dom Rodzinny Nr 4.

W 2018 roku placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego – Dom im. Matki Weroniki została przekształcona w placówkę typu rodzinnego. Jest to zgodne z istniejącymi potrzebami w zakresie instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Analizując dane przedstawione w tabeli należy podkreślić, że w latach 2015 - 2017 można zaobserwować spadek liczby dzieci umieszczanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Jednocześnie postępujący niewielki przyrost liczby dzieci w rodzinach zastępczych wskazuje na pozytywny trend w funkcjonowaniu systemu.

Zgodnie z art. 115 ust. 2a ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadzonym na mocy ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci, na każde dziecko

umieszczone w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego do ukończenia 18 roku życia przysługuje dodatek w wysokości świadczenia wychowawczego (500 zł miesięcznie) przyznawany w formie dodatku do zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka w placówce. Dodatek jest finansowany w formie dotacji celowej z budżetu państwa. Jest udzielany na wniosek dyrektora placówki typu rodzinnego.

Przyznanie dodatku następuje w drodze decyzji. Prawo do dodatku ustala się na okres 12 miesięcy. W przypadku braku zmian mających wpływ na prawo do dodatku, ustala się je na okres kolejnych 12 miesięcy z urzędu.

W ciągu całego 2017 roku, w trzech placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego funkcjonujących w Lublinie 24 dzieci było uprawnionych do tego dodatku. Wyplacono łącznie **261 dodatków** na kwotę **129 197 86 zł.** z tego:

- 92 dodatki na kwotę 45 870,99 zł, wyplacono na 8 dzieci uprawnionych z Rodzinnego Domu Dziecka;
- 68 dodatków na kwotę 33 294,62 zł, wyplacono na 6 dzieci uprawnionych z Rodzinnego Domu Dziecka Serca Jezusa;
- 101 dodatków na kwotę 50 032,25 zł, wyplacono na 10 dzieci uprawnionych z Rodzinnego Domu im. św. Dominika.

W okresie 2017 roku w wymienionych wyżej placówkach:

- 1 stycznia 2017 roku było uprawnionych 17 dzieci;
- przybyło 7 dzieci uprawnionych;
- 4 dzieci opuściło placówki;
- 20 dzieci było uprawnionych w dniu 31 grudnia 2017;
- wpłynęło łącznie 7 wniosków od dyrektorów placówek.

Ponadto dzieci i osoby przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (bez względu na typ placówki), a uczące się w szkole, otrzymały również świadczenia w ramach Programu „Dobry start”. Świadczenia przyznano 148 dzieciom i osobom pełnoletnim, a do dnia 5 listopada 2018 roku wyplacono 144 świadczenia o łącznej wartości 43 200zł.

3.3. Sytuacja osób usamodzielnianych. Diagnoza potrzeb

Zgodnie z art. 140 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁹ osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną

---

¹⁹ Dz. U. z 2018 r. poz. 998 z późn. zm.

placówkę opiekuńczo-wychowawczą, zwanej dalej „osobą usamodzielnianą”, w przypadku, gdy umieszczenie w pieczy zastępczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu:

1. przyznaje się pomoc na:
  - a) kontynuowanie nauki,
  - b) usamodzielnienie,
  - c) zagospodarowanie,
2. udziela się pomocy w uzyskaniu:
  - a) odpowiednich warunków mieszkaniowych,
  - b) zatrudnienia,
3. zapewnia się pomoc prawną i psychologiczną.

Należy podkreślić, że pomoc w usamodzielnieniu kierowana jest również do osób pełnoletnich opuszczających dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schronisko dla nieletnich, zakład poprawczy, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę i młodzieżowy ośrodek wychowawczy (zgodnie z art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej)²⁰.

Diagnostując sytuację osób usamodzielnianych oraz określając ich potrzeby, w celu sformułowania zadań w tym zakresie oraz zaplanowania form wsparcia skierowanych do osób usamodzielnianych, badaniu poddano 188 osób w wieku 17-25 lat zamieszkujących w Mieście Lublin. W grupie respondentów znalazło się:

- 112 osób pełnoletnich, które opuściły pieczę zastępczą i realizują proces usamodzielnienia, w tym 66 kobiet i 46 mężczyzn;
- 76 osób pozostających nadal w pieczy zastępczej, w tym 45 kobiet i 31 mężczyzn.

Wśród usamodzielnianych osób pełnoletnich dominowały takie, które spędziły w pieczy zastępczej, co najmniej 6 lat. Osoby te stanowiły 59,0% ogółu ankietowanych. Najmniejszą reprezentację mieli usamodzielniani, którzy przebywali w pieczy od 1 roku do 3 lat (12,4%). Większość respondentów do momentu opuszczenia pieczy zastępczej spędziła znaczną część swojego życia w opiece zastępczej, co w decydujący sposób ukształtowało ich potrzeby i oczekiwania.

W grupie ankietowanych osób usamodzielnianych dominowały osoby w wieku 21-22 lata, czyli z krótkim okresem od rozpoczęcia samodzielnego życia, natomiast w grupie

---

²⁰ Dz. U. z 2018 r. poz. 1508 z późn. zm.

badanych pozostających w pieczy zastępczej dominowały osoby w wieku 18-19 lat. Większość, tj. 56,8% badanych osób, zarówno usamodzielnianych, jak i pozostających w pieczy zastępczej wskazała, jako ostatnie miejsce zamieszkania rodzinę zastępczą (z czego 47,0% to rodziny zastępcze spokrewnione), placówkę wskazało 43,2% wychowanków (z czego 39% placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego).

Wśród badanych pozostających w opiece zastępczej dominująca grupa osób (47,4%) planuje opuścić pieczę zastępczą dopiero po całkowitym ukończeniu nauki, 21,1% wychowanków chce opuścić pieczę zastępczą i rozpocząć proces usamodzielnienia w momencie uzyskania pełnoletności (w tej grupie 87,5% stanowią wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej), a 14,0% respondentów planuje opuścić pieczę zastępczą bezpośrednio po ukończeniu szkoły, którą rozpoczęli przed osiągnięciem pełnoletności.

Analizując długość pobytu wychowanków w pieczy zastępczej należy zauważyć, że moment opuszczenia pieczy zastępczej opóźnia się, szczególnie wśród wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej. Decyzja o pozostaniu w rodzinie zastępczej do czasu ukończenia nauki szkolnej (nie dłużej niż do ukończenia 25 roku życia) przez osoby, które osiągnęły pełnoletność przebywając w rodzinnej pieczy zastępczej, najczęściej podyktowana jest wyższą kwotą świadczeń, jakie otrzymuje rodzina zastępcza, od tej, którą otrzymywałyby osoby usamodzielniane.

Praktyka pokazuje, że wychowankowie placówek opuszczają je tuż po ukończeniu 18 roku życia. Jest to zbyt wcześnie, ponieważ w tym wieku nie są jeszcze gotowi do samodzielnego życia. Najlepszym rozwiązaniem dla nich byłoby pozostanie w placówce do ukończenia szkoły, którą rozpoczęli przed osiągnięciem pełnoletności.

Osoby usamodzielniane doceniają wartość wykształcenia, o czym świadczy fakt, że aż 91,1% osób kontynuuje naukę w trakcie procesu usamodzielniania. Wśród nich największą grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim - ponad 35% ankietowanych (w tym wykształcenie średnie ogólnokształcące, technikum, szkoła policealna), kolejną grupę stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym - ponad 34%, z wykształceniem zawodowym - ponad 16%, z wykształceniem wyższym – 9%, a tylko nieco ponad 6% ogółu ankietowanych stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym.

Przy wyborze poziomu i kierunku kształcenia ponad połowa badanych najczęściej kierowała się zainteresowaniami, dopiero na drugim miejscu brała pod uwagę własne predyspozycje zawodowe (36,7% ankietowanych). Sytuacja na rynku pracy (perspektywy zawodowe) była motywem stawianym na trzecim miejscu (ten motyw wskazało 27,3% usamodzielnianych). Ponad połowa osób badanych chciałaby osiągnąć wykształcenie wyższe.

Wybór poziomu i kierunku kształcenia odbywa się najczęściej bez konsultacji z doradcą zawodowym, czy poradnią zawodową (co miałoby na celu określenie mocnych i słabych stron, preferencji zawodowych, zapoznanie się z zawodami przyszłości oraz rynkiem pracy), Rzutuje to często na niewłaściwe wybory szkół, kierunku kształcenia, a ostatecznie skutkuje problemami ze znalezieniem pracy.

Zdaniem respondentów, ich atutem na rynku pracy jest umiejętność współdziałania w zespole (66,0% wskazań), umiejętność dostosowania się do otoczenia i zmian (63,0% wskazań) oraz samodzielność w działaniu (54,1% wskazań). Należy podkreślić, że przypisywane sobie przez wychowanków kompetencje są faktycznie pożądane przez pracodawców na rynku pracy. Jednak wśród ankietowanych niespełna 1/5 osób podejmuje zatrudnienie. Większość usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej (66,8%) ma potrzebę uzyskania wsparcia w tworzeniu ścieżki edukacyjno-zawodowej. Chodzi tu o zdobycie wiedzy na temat rynku pracy (29,2%), rozpoznania swoich mocnych i słabych stron (27,2%), odkrywania preferencji oraz predyspozycji zawodowych (24,8%).

Rolę opiekunów usamodzielnienia pełnią najczęściej rodzice zastępczy, wychowawcy z placówki, pracownicy powiatowych centrów pomocy rodzinie, krewni, osoby zaprzyjaźnione, znaczące dla osoby usamodzielnianej. Ponad 40% badanych stwierdziło, że opiekunowie bardzo angażują się w ten proces, czyli w sposób właściwy pełnią swoją rolę. Wychowankowie, którzy pozostali w pieczy zastępczej uznali, że mają wystarczającą wiedzę na temat możliwości znalezienia informacji dotyczących usamodzielnienia, praktyka jednak tego nie potwierdza. W procesie usamodzielnienia badanych najbardziej zabrakło informacji na temat zdrowia oraz zatrudnienia, natomiast najwięcej informacji otrzymali na temat edukacji (wystarczającą informację otrzymało 59,9% ankietowanych), wsparcia finansowego (wystarczającą informację otrzymało 58,9% ankietowanych) oraz na temat otrzymania mieszkania (wystarczającą informację otrzymało 49,1% ankietowanych). Dlatego też, aby proces usamodzielnienia był efektywny należy prowadzić dalszą politykę informacyjną w tym zakresie, rozpowszechniając wiedzę związaną z tą tematyką poprzez różnego rodzaju publikacje (poradniki, ulotki itp.), aktualizowanie na bieżąco strony internetowej, a także cykliczne spotkania z osobami, których proces usamodzielnienia dotyczy bezpośrednio lub pośrednio (pracownicy placówek i opiekunowie usamodzielnienia).

Z analizy wyników przeprowadzonych badań wynika, że po opuszczeniu pieczy zastępczej wychowankowie oczekują przede wszystkim pomocy pieniężnej usamodzielnieniu (68,8%), uczestnictwa w bezpłatnych szkoleniach zawodowych (40,8%), pomocy w postaci pracy socjalnej (22,8%), pomocy prawnej (19,8%) oraz uczestnictwa w treningach kompetencji

i umiejętności społecznych (18,1%). W dalszej kolejności wskazują potrzebę pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych (17,9%), w uzyskaniu zatrudnienia (15,7%) oraz pomocy psychologicznej (12,8%).

Wśród problemów, z jakimi borykają się osoby podczas procesu usamodzielnienia respondenci wskazywali: trudności związane z uzyskaniem odpowiednich warunków mieszkaniowych (23,0%), niewłaściwe relacje z rodziną (20,1%) oraz problemy finansowe (14,3%). Podstawowym źródłem utrzymania dla 88,4% osób usamodzielnianych jest comiesięczna pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki, 35,0% respondentów pobiera również rentę rodzinną, co wskazuje na powód umieszczenia w pieczy zastępczej (śmierć rodziców lub opiekunów), 23,0% wychowanków utrzymuje się dodatkowo z wynagrodzenia za pracę, alimentów (13,4%), stypendium socjalnego (12,5%) oraz stypendium naukowego (3,6%).

Ponad 60% respondentów uważa, że najważniejszym celem po zakończeniu procesu usamodzielnienia jest podjęcie lub utrzymanie pracy, w dalszej kolejności zdobycie wykształcenia oraz zawodu. Za największą obawę, zarówno w procesie usamodzielnienia, jak i po jego zakończeniu respondenci uznali trudności w znalezieniu pracy (53,3%), brak własnego miejsca zamieszkania (40,7%), brak środków do życia (37,8%). Wiele osób myśląc o swojej przyszłości nie wierzy we własne siły (24,3%). W 60,0% badani traktują, mimo wszystko, rozpoczęcie procesu usamodzielnienia, jako nadzieję na lepszą przyszłość. Jednocześnie odczuwają lęk przed opuszczeniem pieczy zastępczej, gdyż kojarzy się im to z samodzielnym podejmowaniem decyzji i koniecznością radzenia sobie z codziennym życiem.

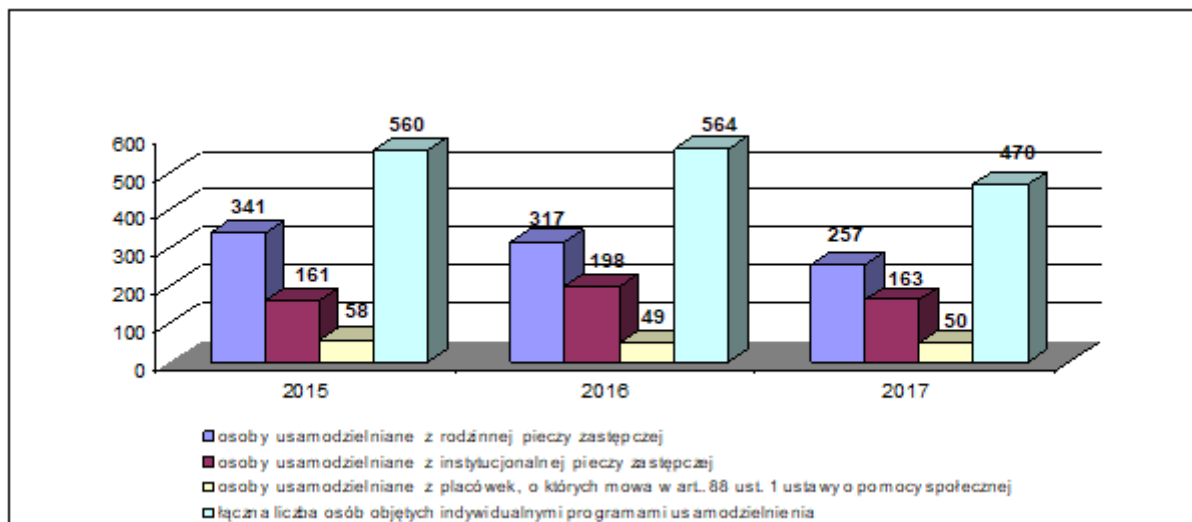
Warunkiem przyznania pomocy w usamodzielnieniu jest opracowanie przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielnienia indywidualnego programu usamodzielnienia, który określa w szczególności:

- 1) zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem usamodzielnienia,
- 2) sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

Indywidualny program usamodzielnienia jest opracowywany, co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności, a następnie jest zatwierdzany przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie (zgodnie z art. 145 ust. 4 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej). Zamieszczone poniżej wykresy prezentują ile osób objęto indywidualnymi planami usamodzielnienia w latach 2015 – 2017 oraz liczbę zrealizowanych programów. W ciągu trzech lat poddanych analizie 142 osoby

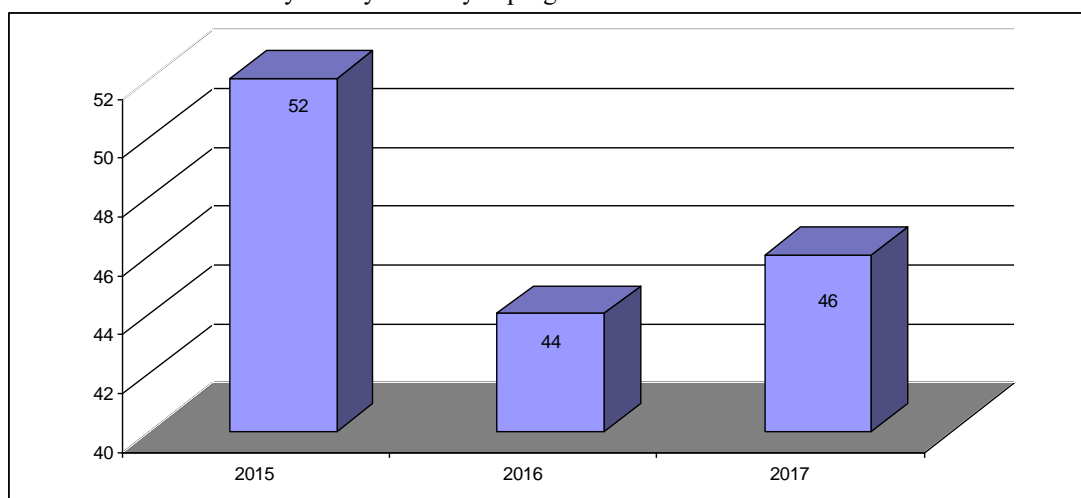
usamodzielniały się (zrealizowały indywidualny program usamodzielnienia), w tym najwięcej osób zrealizowało program w 2015 r.

Wykres 26. Liczba osób usamodzielnianych, objętych indywidualnymi programami usamodzielnienia w latach w latach 2015-2017

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

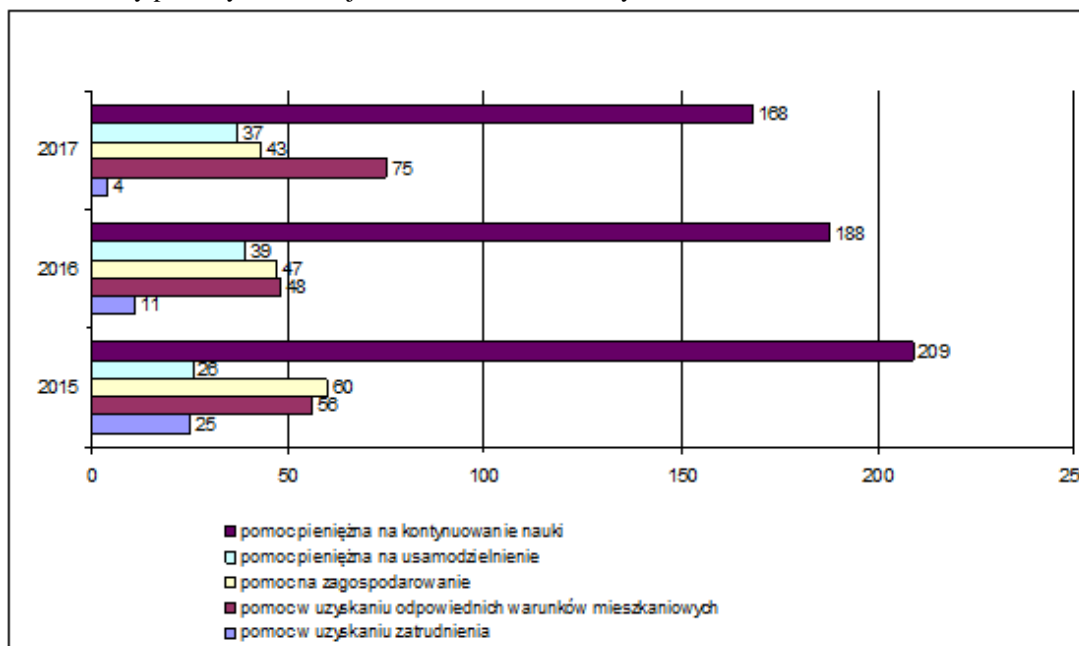
Wykres 27. Liczba zrealizowanych indywidualnych programów usamodzielnienia w latach 2015-2017

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

Osoby usamodzielniane korzystały ze wszystkich dostępnych form pomocy, najczęściej była to pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki oraz w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Najbardziej osoby usamodzielniane korzystały ze wsparcia w uzyskaniu zatrudnienia.

Wykres 28. Formy pomocy udzielanej osobom usamodzielnianym w latach 2015-2017

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

Aktywizowanie młodzieży w kierunku zdobycia lub podniesienia kwalifikacji (nabycia nowych umiejętności) jest istotnym zadaniem prowadzonym przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w ramach tworzonego sprawnego systemu usamodzielnienia i integracji ze środowiskiem. W latach 2008-2015 wychowankowie z rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych uczestniczyli w projekcie systemowym „Człowiek inwestycją w społeczeństwo” realizowanym przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji, Poddziałanie 7.1.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej. W tym okresie w projekcie uczestniczyło 214 usamodzielniających się wychowanków, którzy mogli skorzystać z różnych form wsparcia dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb.

Projekt był adresowany do usamodzielnianych wychowanków zamieszkujących na terenie Lublina, którzy realizują indywidualny program usamodzielnienia, a jednocześnie są osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. W stosunku do uczestników projektu systemowego „Człowiek inwestycją społeczeństwo” zastosowano zestaw instrumentów o charakterze aktywizującym, mających doprowadzić uczestników projektu do ich integracji ze społeczeństwem oraz aktywizacji zawodowej. Każdy uczestnik w ramach ścieżki reintegracji

miał możliwość skorzystania z różnych form wsparcia. Formy wsparcia były ustalane indywidualnie dla każdego wychowanka na podstawie sporządzonej wcześniej diagnozy.

Głównym celem udziału w projekcie systemowym „Człowiek inwestycją w społeczeństwo” było uzyskanie przez wychowanków kwalifikacji lub zdobycie nowych, a tym samym zwiększenie ich szans na rynku pracy, ale również nabycie umiejętności społecznych. Szczególnie duży nacisk był położony na zastosowanie instrumentów aktywizacji społecznej. Każdy uczestnik skorzystał przynajmniej z jednego warsztatu zmierzającego do podniesienia kompetencji społecznych (np. „Warsztaty społeczno-kulturowe”, „Trening umiejętności społecznych” itp.).

W 2015 roku w projekcie systemowym uczestniczyło 8 osób, które skorzystały z następujących form wsparcia:

- aktywizacja społeczna - warsztaty „Planowanie rodziny i profilaktyka uzależnień”, „Zarządzanie własnymi zasobami”, dofinansowanie do opłat mieszkaniowych,
- aktywizacja edukacyjna – Kurs obsługi kasy fiskalnej, Kurs wychowawcy kolonijnego, zajęcia wyrównujące wiedzę z języka angielskiego, matematyki i fizyki,
- aktywizacja zawodowa – doradztwo zawodowe.

W 2016 r. osoby, które opuściły pieczę zastępczą oraz placówki, o których mowa w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej były informowane o projektach realizowanych na terenie Lublina. Projekty były skierowane do osób, które nie uczyły się w systemie dziennym, nie były zatrudnione oraz opuściły placówkę lub rodzinę zastępczą nie dawniej niż 12 miesięcy przed przystąpieniem do projektu. Informacje w tej sprawie przekazano 19 osobom, które spełniały jednocześnie wszystkie warunki. Osoby usamodzielniane w ramach projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe, miały możliwość uczestnictwa w poradnictwie zawodowym, ukończenia różnego rodzaju kursów oraz szkoleń, a także skorzystania ze stażu zawodowego.

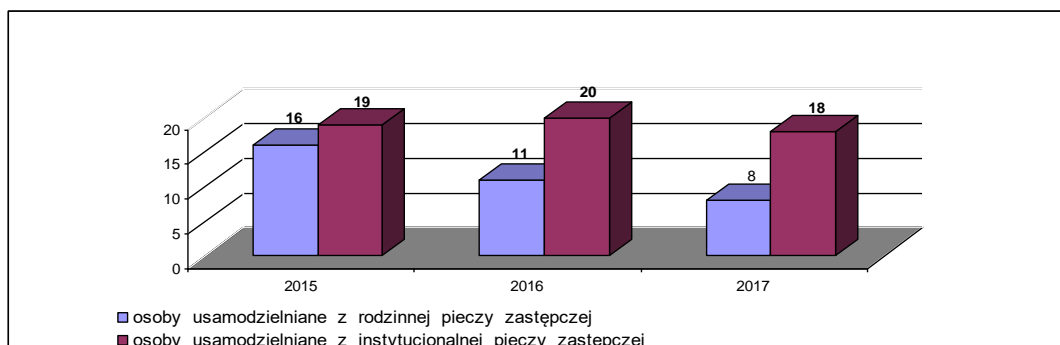
Innym działaniem prowadzonym przez MOPR w Lublinie w ramach aktywizowania młodzieży opuszczającej instytucje pieczy zastępczej w kierunku zdobycia lub podniesienia kwalifikacji zawodowych, było wydanie publikacji. Publikacja została skierowana nie tylko do usamodzielniających się młodych ludzi, ale również osób wspierających ich usamodzielnienie pod nazwą Vademecum Usamodzielnienia „Życie w nowym świetle”. W związku z wejściem w życie z dniem 1 stycznia 2012 r. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w 2015 r. poradnik pod nazwą „Postaw na przyszłość” został

zaktualizowany i dostosowany do obowiązujących przepisów (przygotowano 350 egzemplarzy).

Do pomocy w poradnictwie zawodowym służy zakupiony w 2016 roku program komputerowy „Indywidualny Planer Kariery”. Jest to narzędzie skierowane do osób, które myślą o planowaniu własnej ścieżki edukacyjno-zawodowej, pozwalające na zaplanowanie osobistego planu działania. Narzędzie to umożliwia zaplanowanie kariery zawodowej, wybór zawodu, uporządkowanie wiedzy na temat istniejących zawodów oraz wybór dalszej formy kształcenia. Indywidualny Planer Kariery ułatwia poruszanie się na rynku pracy, a także rozpoznanie i ocenę własnych kompetencji i celów zawodowych. W 2017 roku 5 osób poszukujących pracy skorzystało z pomocy w/w narzędzia.

Wielu wychowanków potrafi samodzielnie określić swoje preferencje edukacyjne i zawodowe kierując się własnymi potrzebami i możliwościami jakie zapewniają szkoły. Problemem jest rozpoczęcie edukacji zawodowej dla osób, które ukończyły 18 rok życia. Osoby pełnoletnie nie mogą rozpocząć nauki w szkole dla młodzieży. Chcąc zdobyć zawód muszą ukończyć albo kwalifikacyjny kurs zawodowy albo liceum ogólnokształcące i dopiero po uzyskaniu średniego wykształcenia rozpocząć naukę w szkole policealnej lub wyższej. W 2017 roku 25 osób skorzystało z poradnictwa zawodowego, rozumianego jako pomoc w wyborze odpowiedniej szkoły. Usamodzielniani wychowankowie korzystają również z pomocy Specjalistycznej Poradni Zawodowej przy ul. Magnoliowej 8 w Lublinie. W 2017 roku 3 osoby zostały skierowane i skorzystały z w/w formy pomocy. Usamodzielniani wychowankowie, którzy są osobami bezrobotnymi lub poszukującymi pracy mają możliwość korzystania z poradnictwa zawodowego w Miejskim Urzędzie Pracy w Lublinie.

Wykres 29. Liczba osób usamodzielnianych, która zdobyła lub podwyższyła kwalifikacje zawodowe w latach 2015-2017

Źródło: Opracowanie MOPR na podstawie danych pochodzących z zasobów własnych.

17-letni wychowankowie rodziny zastępczej lub placówki na etapie opracowywania indywidualnego programu usamodzielnienia nie są w stanie wskazać miejsca zamieszkania po opuszczeniu pieczy zastępczej. Osoby te nie mają również wystarczających dochodów aby wynająć mieszkanie lub nie są przygotowane do samodzielnego życia.

Odpowiedzią na potrzeby osób wkraczających w proces usamodzielnienia są **mieszkania chronione**. Pobyt w mieszkaniu chronionym to czas oczekiwania na przyznanie mieszkania z mieszkaniowego zasobu Miasta Lublin, a jednocześnie czas przygotowania do pełnej samodzielności poprzez doskonalenie umiejętności prowadzenia samodzielnego gospodarstwa domowego, radzenia sobie z problemami codziennego życia, czy też rozporządzania posiadanymi środkami finansowymi. Zgodnie z art. 53 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, osobie opuszczającej pieczę zastępczą w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich może być przyznany pobyt w mieszkaniu chronionym. Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.

Miasto Lublin prowadzi od 13 lat mieszkania chronione przeznaczone dla osób usamodzielnianych. Od stycznia 2013 roku mieszkania chronione prowadzone są przez MOPR w Lublinie. W mieście funkcjonuje 7 mieszkań chronionych przeznaczonych dla 25 osób usamodzielnianych:

1. ul. Ogrodowa – 6 miejsc,
2. ul. Staszica – 5 miejsc,
3. ul. Mireckiego – 1 miejsce,
4. ul. Mireckiego – 1 miejsce,
5. ul. Mireckiego – 2 miejsca,
6. ul. Wyżynna – 5 miejsc,
7. ul. Wyżynna – 5 miejsc.

Na przestrzeni lat 2015 – 2017 z możliwości zamieszkania w mieszkaniu chronionym na terenie Miasta Lublin skorzystało 92 usamodzielniających się wychowanków, z czego 35 wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej i 57 wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej. Aktualnie funkcjonująca sieć mieszkań chronionych dla osób usamodzielnianych zapewnia wystarczającą liczbę miejsc.

Osoba usamodzielniana zamieszkująca w mieszkaniu chronionym jest obowiązana do ponoszenia częściowych kosztów utrzymania tego mieszkania proporcjonalnie do swoich dochodów. Zasady ponoszenia odpłatności reguluje uchwała Nr 850/XXXIII/2013 Rady

Miasta Lublin z dnia 5 września 2013 r. w sprawie ustalenia szczegółowych zasad ponoszenia odpłatności za pobyt w ośrodkach wsparcia i mieszkaniach chronionych realizujących zadania własne Gminy Lublin – miasta na prawach powiatu .

Wychowankowie po uzyskaniu pełnoletności mogą ubiegać się o mieszkanie z mieszkaniowego zasobu Lublina. W dniu 1 grudnia 2017 r. został zatwierdzony nowy wykaz wychowanków domów dziecka, rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych zakwalifikowanych do zawarcia umowy najmu lokalu z mieszkaniowego zasobu Miasta zgodnie z Uchwałą Nr 228/VIII/2015 Rady Miasta Lublin z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie zasad wynajmowania lokalu wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta Lublin. Do listopada 2018 roku 26 osób usamodzielnianych otrzymało propozycję zawarcia umowy najmu lokalu.

Dodatkowym wsparciem dla osób usamodzielniających się były świadczenia w ramach Programu „Dobry start”. Przyznano je 18 osobom, a do dnia 5 listopada wypłacono 16 świadczeń o łącznej wartości **4 800 zł**.

Reasumując należy podkreślić, że usamodzielnienie to długotrwały proces, który wymaga widzenia osoby usamodzielniającej się w bardzo szerokim spektrum jej indywidualnych potrzeb i sytuacji życiowej. Wielu wychowanków ma problemy z funkcjonowaniem w sferze rodzinnej i społecznej. Są to głównie problemy natury emocjonalnej, w tym trudności w nawiązywaniu relacji społecznych i podtrzymywaniu więzi. Decyzje osób usamodzielnianych zarówno, co do wyboru poziomu kształcenia, jak i kierunku kształcenia niejednokrotnie są podejmowane bez uwzględnienia własnych mocnych i słabych stron, zainteresowań, preferencji i predyspozycji zawodowych oraz sytuacji na rynku pracy. Dlatego też niezbędne są działania przyczyniające się do rozwoju kompetencji społecznych. Istnieje ogromna potrzeba edukacji w zakresie odkrywania przez młodych ludzi własnego potencjału, rozwijania zainteresowań oraz warunków do ich rozwoju. Pojawia się również potrzeba uzyskania wsparcia w zakresie pogłębiania wiedzy na temat rynku pracy, zawodoznawstwa, zdobycia pierwszych doświadczeń zawodowych (uczestnictwo w targach edukacyjnych, targach pracy, udział w różnego rodzaju szkoleniach zawodowych, warsztatach aktywnego poszukiwania pracy, praktykach, stażach). Bardzo ważnym zadaniem jest pomoc w uzyskaniu stabilizacji mieszkaniowej, która w znacznym stopniu warunkuje uzyskanie samodzielności. Celowym jest zintensyfikowanie podejmowanych działań wspierających proces usamodzielnienia, aby mógł on przebiegać w sposób jak najbardziej efektywny, umożliwiając młodym ludziom dobry start w dorosłość.

3.4. Rekomendacje i działania mające na celu optymalizację funkcjonowania systemu pieczy zastępczej

Przeprowadzona analiza sytuacji w środowisku lokalnym, ocena zasobów i diagnoza potrzeb stanowią podstawę dla sformułowania rekomendacji dla Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Systemu Pieczy Zastępczej na Terenie Miasta Lublin w Latach 2019-2021.

W celu rozwoju i optymalizacji funkcjonowania tego systemu należy zwrócić szczególną uwagę na zwiększenie liczby rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych, w tym zawodowych o charakterze pogotowia rodzinnego oraz rozważyć utworzenie rodzinnego domu dziecka. Wiąże się to z potrzebą zabezpieczenia w budżecie środków na świadczenia obligatoryjne i fakultatywne dla tych form rodzinnej pieczy zastępczej. Konieczne jest zatem zagwarantowanie środków finansowych, m.in., na: wynagrodzenia dla rodzin zastępczych zawodowych, utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnym, pokrycie niezbędnych kosztów związanych z remontem lub ze zmianą lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, (w przypadku rodzinnego domu dziecka) oraz pokrycie innych niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i wychowaniem dziecka. Niezbędne jest także zabezpieczenie środków finansowych na pokrycie kosztów związanych z zawarciem umowy z osobą zatrudnioną do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich, w przypadku, gdy w rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego przebywa więcej niż 3 dzieci.

Ustawodawca nakłada na powiaty obowiązek tworzenia warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, dlatego w najbliższych latach należy czynić starania o pozyskanie mieszkania z zasobów Miasta Lublin, w celu umożliwienia funkcjonowania w nim zawodowej rodziny zastępczej.

Tabela 16. Limit rodzin zastępczych zawodowych w Mieście Lublin na lata 2019 – 2021

2019	2020	2021
13	14	14

*w miarę możliwości finansowych budżetu Miasta Lublin

Ustalając limit rodzin zastępczych zawodowych wzięto pod uwagę fakt, że zwiększenie liczby takich rodzin wymaga pozyskania odpowiednich kandydatów do pełnienia tej funkcji. Celowi temu powinny służyć zintensyfikowane działania promujące rodzicielstwo zastępcze w formach wizualnej i medialnej, działania informacyjne, poradnictwo, ale także, w miarę

możliwości, tworzenie oferty świadczeń fakultatywnych dla istniejących i nowo powstających rodzin zastępczych.

Mając na uwadze dobro dzieci pozbawionych opieki rodziny naturalnej, w celu zapewnienia im warunków jak najbardziej zbliżonych do rodzinnych, Miasto Lublin od wielu lat podejmuje działania mające na celu promowanie idei rodzicielstwa zastępczego wśród mieszkańców. Akcje promocyjne mają na celu pozyskiwanie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej oraz zwiększenie liczby rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych. W ramach promocji rodzicielstwa zastępczego Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie rokrocznie organizuje obchody Dnia Rodzicielstwa Zastępczego. Impreza ta ma na celu integrację środowiska rodzin zastępczych, a także propagowanie ruchu rodzicielstwa zastępczego poprzez udzielanie rzetelnej informacji na temat psychologiczno-pedagogicznych i prawnych aspektów opieki zastępczej.

Należy podkreślić, że stale prowadzone są działania skierowane na pozyskiwanie kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych. Ich skuteczność nie jest zależna jedynie od służb społecznych. Przepisy ustawy regulują kwestię warunków, jakie muszą spełnić osoby kandydujące, a ścisłe i skrupulatne przestrzeganie tych warunków jest obowiązkiem dającym gwarancję właściwego doboru kandydatów na opiekunów zastępczych.

Należy kontynuować działania zmierzające do kwalifikowania kandydatów do pełnienia funkcji opiekunów zastępczych i osób prowadzących rodzinne domy dziecka oraz kierować ich na szkolenia. Szkolenia takie były organizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w ubiegłych latach.

W celu rozwoju systemu rodzinnej pieczy zastępczej, pożądane jest dalsze rozwijanie form czasowej opieki nad dziećmi, świadczonej przez rodziny pomocowe. Rodziny zastępcze korzystają z tej formy wsparcia, m. in. w okresie urlopu, pobytu w szpitalu opiekuna/dziecka umieszczonego w rodzinie lub w przypadku innych nieprzewidzianych trudności, czy też zdarzeń losowych.

Bardzo istotną sprawą jest też doskonalenie pomocy specjalistycznej – pedagogiczno-psychologicznej dla opiekunów zastępczych i pozostających pod ich opieką dzieci – w postaci konsultacji, poradnictwa i grup wsparcia. Szczególną uwagę należy zwrócić na problemy, w tym problemy wychowawcze, występujące w rodzinach spokrewnionych, tworzonych przez dziadków. Osoby starsze, jak wskazują wyniki badań, znajdują się w relatywnie gorszej sytuacji materialnej. Podeszły wiek opiekunów nie tylko zmniejsza możliwości zarobkowania, ale jest też przyczyną niedyspozycji zdrowotnych i niższej wydolności psychofizycznej, co w sumie nierzadko prowadzi do nieprawidłowości w wypełnianiu zadań związanych z opieką

i wychowaniem. Należy też pamiętać, że dzieci wychowujące się w rodzinach spokrewnionych bardzo często nadal przebywają w obrębie niewłaściwych wpływów środowiskowych. Dzieci te wymagają pomocy w wyrównaniu zaniedbań edukacyjnych, których doświadczają w rodzinach biologicznych. Stąd potrzeba umożliwienia zajęć wyrównawczych (korepetycji).

Biorąc zatem pod uwagę zapisy art. 180 pkt 6 ustawy o wpieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, które nakładają na powiat obowiązek organizowania szkoleń dla rodzin zastępczych, jak również zgłaszane przez rodziny zastępcze zapotrzebowanie na konkretne szkolenia zaplanowano ich realizację w kolejnych latach w miarę możliwości kadrowych, lokalowych i finansowych Miasta Lublin. Ze względu na zdiagnozowane potrzeby już w 2017 i 2018 podjęto działania, które będą kontynuowane w latach kolejnych. W projekcie „Wsparcie rodziny i systemu pieczy zastępczej na terenie Miasta Lublin”, realizowanym w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 planowana jest wieloaspektowa pomoc Ośrodka skierowana do rodzin zastępczych, dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej w latach 2018 – 2020. Przewidziano kontynuowanie grup wsparcia dla rodzin zastępczych niezawodowych oraz dla rodzin zastępczych spokrewnionych. Rodziny zastępcze będą miały możliwość skorzystania z treningu umiejętności wychowawczych oraz poradnictwa psychologicznego. Ponadto kandydaci do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych i niezawodowych oraz do pełnienia funkcji prowadzących rodzinne domy dziecka będą mogli w latach 2019-2020 skorzystać ze szkoleń PRIDE Rodzinna Opieka Zastępcza po zakończeniu procesu kwalifikacji i otrzymaniu skierowania na szkolenie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego. Dzieci i młodzież umieszczone w rodzinach zastępczych na terenie Miasta Lublin, będą mogły w latach 2019-2020 skorzystać z zajęć wyrównujących wiedzę, brokera edukacyjnego, warsztatów rozwijania umiejętności radzenia sobie w okresie dojrzewania, zajęć socjoterapeutycznych oraz z zajęć wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka. Wszystkie te działania będą służyć optymalizacji systemu pieczy zastępczej w Lublinie z naciskiem na rozwój pieczy o charakterze rodzinnym.

Wszechstronna pomoc rodzinom zastępczym wymaga zatrudnienia odpowiedniej liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej oraz podnoszenia przez nich kwalifikacji. Obecnie zatrudnieni mogą objąć wsparciem maksymalnie 165 rodzin zastępczych, czyli mniej niż połowę funkcjonujących w Mieście Lublin. Wskazane wydaje się, zatem zwiększenie liczby zatrudnionych koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w kolejnych latach, z uwagi na wzrost liczby rodzin zastępczych na terenie Miasta Lublin. Należy również podkreślić, że koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej prowadzą bezpośrednią systematyczną pracę

z rodzinami, w których występują trudności. W tym celu należy pozyskiwać środki finansowe ze szczególnym uwzględnieniem programów rządowych, tak jak to miało miejsce dotychczas.

W celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej powinni stale uczestniczyć w szkoleniach. Od roku 2017 uczestniczą oni w bezpłatnych szkoleniach w ramach projektu „Bliżej rodziny – szkolenie dla kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej” realizowanego przez Lidera: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie oraz Partnerów projektu, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Białymstoku oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego w Kielcach, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. W roku 2018 oraz do kwietnia 2019 roku koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej oraz pracownicy socjalni będą mieli szansę uczestniczyć w w/w szkoleniach (także poprzez platformę e-learningową).

Zgodnie z art. 95 ust. 3 w związku z art. 230 ustawy, od 1 stycznia 2021 roku w każdej placówce opiekuńczo-wychowawczej będzie można umieścić nie więcej niż 14 dzieci. Rozwój optymalnego systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej wymaga zatem w najbliższych latach reorganizacji dwóch placówek opiekuńczo-wychowawczych, prowadzonych przez Miasto Lublin (Domu Dziecka im. Janusza Korczaka i Pogotowia Opiekuńczego) oraz placówki opiekuńczo-wychowawczej prowadzonej na zlecenie Miasta Lublin (Dom Młodzieży SOS). Reorganizacja będzie polegała na podziale każdej placówki na mniejsze, z liczbą miejsc nieprzekraczającą 14. Rozważana jest także możliwość utworzenia placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego. Związane z reorganizacją remonty i przystosowanie lokali wymagają zabezpieczenia środków finansowych. Wsparciem przy realizacji powyższych zadań winna być dalsza ścisła współpraca z sektorem NGO oraz realizacja przez placówki projektów dofinansowywanych ze źródeł zewnętrznych.

Przy budowaniu sprawnego systemu pieczy zastępczej nie można pominąć kwestii usamodzielniania osób wychowujących się w pieczy zastępczej i wkraczających w dorosłość. Wymaga to zapewnienia środków finansowych na realizację świadczeń dla usamodzielniających się wychowanków i utrzymania na poziomie z roku 2015 liczby mieszkań chronionych (7 mieszkań dla 25 mieszkańców) z uwzględnieniem środków finansowych na ich funkcjonowanie (w tym bieżące remonty oraz wyposażenie). Należy rozważyć przeznaczenie większej liczby mieszkań z zasobów Miasta Lublin, na potrzeby osób opuszczających pieczę zastępczą w celu zawarcia umowy najmu.

Istotne są także pozafinansowe formy wsparcia, jak: zapewnienie pomocy psychologicznej i pedagogicznej mającej na celu kompensację deficytów w zakresie rozwoju

emocjonalnego, czy społecznego w sferach dotyczących relacji rodzinnych, prawnej, umożliwiającej wspomaganie w zakresie problemów mieszkaniowych i rodzinnych, a także poradnictwa zawodowego w związku z problemami z wyborem ścieżki kształcenia i planowaniem kariery zawodowej. Działania takie były intensywnie realizowane w latach 2015-2017 i będą kontynuowane i rozwijane.

3.5. Cele i zadania

Cel 1	Organizacja wielowymiarowych działań na rzecz rodzin zastępczych i umieszczonych w nich dzieci
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Działania informacyjne i propagujące rodzicielstwo zastępcze. 2. Rozwój systemu rodzinnej pieczy zastępczej poprzez zwiększenie liczby zawodowych rodzin zastępczych. 3. Kontynuacja procesu kwalifikowania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych zawodowych i niezawodowych oraz kandydatów do prowadzenia rodzinnych domów dziecka i umożliwienie im szkoleń. 4. Kontynuacja działań w sferze dostępu do specjalistycznego poradnictwa psychologicznego, pedagogicznego i prawnego dla rodzin zastępczych. 5. Organizacja szkoleń skierowanych do istniejących rodzin zastępczych. 6. Wspieranie rodzin zastępczych poprzez świadczenie usług przez rodziny pomocowe. 7. Kontynuowanie prowadzenia grup wsparcia dla rodzin zastępczych. 8. Zapewnienie pomocy edukacyjnej dzieciom umieszczonym w rodzinach zastępczych w postaci zajęć wyrównujących wiedzę, zajęć socjoterapeutycznych, brokera edukacyjnego, warsztatów rozwijania umiejętności wychowawczych oraz z zajęć z wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka.

	9. Zapewnienie rodzinom zastępczym wsparcia wykwalifikowanych koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zrealizowanych działań promocyjnych. • Liczba osób/rodzin, które zostały zakwalifikowane na szkolenie do pełnienia funkcji rodziny zastępczej niezawodowej, zawodowej lub rodzinnego domu dziecka. • Liczba osób/rodzin, które odbyły szkolenie dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej niezawodowej, zawodowej lub rodzinnego domu dziecka. • Liczba rodzin zastępczych, które zostały objęte specjalistycznym poradnictwem. • Liczba zatrudnionych koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. • Liczba koordynatorów objętych szkoleniami podnoszącymi kwalifikacje zawodowe. • Liczba rodzin zastępczych objętych wsparciem koordynatorów. • Liczba rodzin zastępczych objętych wsparciem rodzin pomocowych. • Liczba rodzin zastępczych uczestniczących w grupach wsparcia. • Liczba szkoleń skierowanych do rodzin zastępczych. • Liczba rodzin zastępczych uczestniczących w szkoleniach. • Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej objętych pomocą edukacyjną, socjoterapeutyczną oraz zajęciami z wczesnego wspomaganie rozwoju.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, placówki poradnictwa specjalistycznego, Ośrodek Adopcyjny, organizacje pozarządowe.

Cel 2	Optimalizacja systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Reorganizacja Domu im. Janusza Korczaka i Pogotowia Opiekuńczego, adekwatnie do wymogów ustawowych oraz utworzenie jednostki obsługującej nowo utworzone placówki opiekuńczo-wychowawcze. 2. Dbanie o zachowanie i podnoszenie standardów pobytu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. 3. Inicjowanie i wypracowywanie efektywnych form współpracy z rodzinami biologicznymi dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. 4. Organizowanie innowacyjnych form aktywizacji dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowo utworzonych placówek opiekuńczo-wychowawczych. • Liczba modernizacji dokonanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. • Liczba działań podjętych w ramach rozwoju współpracy między rodzinami biologicznymi wychowanków a pracownikami placówek opiekuńczo-wychowawczych. • Liczba dzieci powracających z placówek opiekuńczo-wychowawczych do rodzin biologicznych. • Liczba zorganizowanych form aktywizacji wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych.
Realizatorzy	Miasto Lublin, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, placówki opiekuńczo-wychowawcze, organizacje pozarządowe.
Cel 3	Doskonalenie systemu wsparcia procesu usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej
Zadania do realizacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja działań na rzecz wyrównywania szans usamodzielniającym się wychowankom poprzez objęcie ich

	<p>pomocą finansową, psychologiczną, prawną oraz pomocą w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych i w uzyskaniu zatrudnienia.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Utrzymanie na poziomie roku 2017 liczby mieszkań chronionych treningowych dla osób usamodzielnianych (7 mieszkań dla 25 mieszkańców) oraz zapewnienie środków finansowych na ich funkcjonowanie. 3. Zapewnienie wsparcia umożliwiającego usamodzielniającym się wychowankom określenie ścieżki edukacyjno-zawodowej, wykorzystanie oprogramowania komputerowego, służącego do poradnictwa zawodowego oraz i planowania kariery. 4. Kontynuacja polityki informacyjnej w obszarze usamodzielnienia, rozpowszechnianie wiedzy w tym zakresie poprzez publikacje, bieżące aktualizowanie strony internetowej, a także cykliczne spotkania z osobami, których proces usamodzielnienia dotyczy. 5. Zaktualizowanie informatora dla osób usamodzielnianych opuszczających rodziny zastępcze i placówki.
Wskaźniki realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wychowanków objętych indywidualnymi programami usamodzielnienia (w tym liczba programów zrealizowanych). • Liczba wypłaconych świadczeń usamodzielniającym się wychowankom. • Liczba udzielonych osobom usamodzielnianym porad prawnych i psychologicznych. • Liczba udzielonych osobom usamodzielnianym porad w zakresie określenia ścieżki edukacyjno-zawodowej. • Liczba osób, które zdobyły lub podwyższyły kwalifikacje zawodowe.

	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób usamodzielnianych, które skorzystały z możliwości wsparcia w postaci pobytu w mieszkaniu chronionym. • Liczba wizyt w mieszkaniach chronionych pracownika socjalnego odpowiedzialnego za ich prawidłowe funkcjonowanie. • Liczba spotkań informacyjnych z młodzieżą przebywającą w pieczy zastępczej w celu zapoznania z wymogami formalno-prawnymi procesu usamodzielnienia. • Liczba spotkań informacyjnych z wychowawcami placówek opiekuńczo-wychowawczych i koordynatorami rodzinnej pieczy zastępczej w celu zapoznania z wymogami formalno-prawnymi procesu usamodzielnienia. • Liczba zaktualizowanych poradników skierowanych do usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej.
Realizatorzy	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, Wydział Spraw Mieszkaniowych Urzędu Miasta Lublin, Miejski Urząd Pracy w Lublinie, placówki opiekuńczo-wychowawcze.

4. Źródła finansowania

Zakres realizacji działań w programie niewynikających bezpośrednio z przepisów ustawy, uzależniony będzie zarówno od wielkości posiadanych środków finansowych Miasta Lublin, jak również środków pochodzących od organizacji pozarządowych i innych podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz wspierania rodziny i rozwoju systemu pieczy zastępczej.

Zadania zawarte w programie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w latach 2016–2018 roku będą finansowane z następujących źródeł:

- 1) środki z budżetu Miasta Lublin,
- 2) środki z budżetu państwa,
- 3) środki własne podmiotów zaangażowanych w realizację Programu,
- 4) środki pozyskane z funduszy europejskich,
- 5) sponsorzy,
- 6) inne.

5. Monitoring

Monitoring realizacji zadań w ramach Programu prowadzony będzie przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie. Wskaźniki przypisane do poszczególnych zadań odnoszą się do oczekiwanych efektów działania. Poziom realizacji wskaźnika będzie wskazywał na stopień, w jakim efekt został osiągnięty.

6. Ewaluacja

Ewaluacja Programu posłuży sprawdzeniu, czy w wyniku podejmowanych działań w ramach wdrażania Programu uzyskano przewidywane rezultaty oraz czy rezultaty przełożyły się na osiągnięcie założonych celów programu. Na zakończenie wdrażania programu zostanie przeprowadzona ewaluacja końcowa.

Spis tabel

Tabela 1. Struktura wiekowa mieszkańców Miasta Lublin w latach 2015 – 2017	5
Tabela 2. Liczba dzieci urodzonych w Lublinie w latach 2014 - 2016	7
Tabela 3. Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku (ze względu na liczbę dzieci)	8
Tabela 4. Trudności występujące w badanych rodzinach	15
Tabela 5. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość	17
Tabela 6. Wybrane zasoby infrastruktury społecznej Miasta Lublin w latach 2015-2017	25
Tabela 7. Liczba rodzin objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2015-2017	31
Tabela 8. Liczba osób objętych wsparciem Specjalistycznej Poradni dla Rodzin w latach 2015 – 2017 z podziałem na rodzaj wsparcia	31
Tabela 9. Placówki wsparcia dziennego działające na zlecenie Miasta Lublin w latach 2015-2017	34
Tabela 10. Powody zakończenia współpracy asystentów rodziny z rodzinami niewydolnymi wychowawczo	42
Tabela 11. Liczba wizyt asystentów rodzin w środowiskach rodzinnych w latach 2015 – 2017	43
Tabela 12. Struktura rodzin z dziećmi korzystających ze świadczenia wychowawczego	49
Tabela 13. Trudności występujące w rodzinie zastępczej	66
Tabela 14. Formy pieczy zastępczej a sposoby spędzania czasu wolnego z dziećmi przez badane rodziny	69
Tabela 15. Placówki opiekuńczo - wychowawcze w Lublinie	78
Tabela 16. Limit rodzin zastępczych zawodowych w Mieście Lublin na lata 2019 – 2021	91

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w poszczególnych grupach wiekowych w 2017 roku	6
Wykres 2. Liczba mieszkańców Miasta Lublin w latach 2018-2050	6
Wykres 3. Dzieci z podziałem na płeć urodzone w Lublinie w latach 2015 – 2017	8
Wykres 4. Struktura rodzin z dziećmi do lat 24, pozostającymi na utrzymaniu rodziców w Mieście Lublin w 2011 roku	9
Wykres 5. Wiek rodziców	9
Wykres 6. Typy badanych rodzin	10
Wykres 7. Poziom wykształcenia rodziców	11
Wykres 8. Źródła utrzymania badanych rodzin	12
Wykres 9. Powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę w badanych rodzinach	13
Wykres 10. Samoocena sytuacji materialnej rodzin	14
Wykres 11. Instytucje udzielające pomocy materialnej rodzinie a rodzaj udzielanej pomocy	15
Wykres 12. Rodziny ogółem i rodziny z dziećmi korzystające z pomocy MOPR w latach 2015 – 2017	18
Wykres 13. Dominujące powody przyznania pomocy przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w latach 2015 -2017	19
Wykres 14. Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo- wychowawczych a liczba rodzin ogółem objętych pomocą Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie	19
Wykres 15. Struktura rodzin lubelskich, korzystających z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo - wychowawczych w latach 2015 - 2017	20
Wykres 16. Liczba miejsc w żłobkach publicznych i liczba dzieci oczekujących na miejsce w latach 2015 – 2017	27
Wykres 17. Liczba miejsc w niepublicznych żłobkach i klubach dziecięcych i liczba dzieci oczekujących na miejsce w latach 2015 – 2017	27
Wykres 18. Liczba rodzin i osób w tych rodzinach objętych pomocą w postaci świadczeń wychowawczych w latach 2016-2017	50
Wykres 19. Liczba rodzin zastępczych i dzieci pozostających pod ich opieką w Mieście Lublin w latach 2015 - 2017	59
Wykres 20. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na typ w Mieście Lublin w latach 2015-2017	59
Wykres 21. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych spokrewnionych w Mieście Lublin w latach 2015 - 2017	60
Wykres 22. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych niezawodowych w Mieście Lublin w latach 2015 – 2017	61
Wykres 23. Przyczyny umieszczania dziecka w rodzinie zastępczej	63
Wykres 24. Wykształcenie opiekunów zastępczych	64
Wykres 25. Plany badanych rodzin na najbliższą przyszłość	70
Wykres 26. Liczba osób usamodzielnianych, objętych indywidualnymi programami usamodzielnienia w latach w latach 2015-2017	85
Wykres 27. Liczba zrealizowanych indywidualnych programów usamodzielnienia w latach 2015-2017	85
Wykres 28. Formy pomocy udzielanej osobom usamodzielnianym w latach 2015-2017	86
Wykres 29. Liczba osób usamodzielnianych, która zdobyła lub podwyższyła kwalifikacje zawodowe w latach 2015-2017	88